T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN İKTİSAT POLİTİKASI AMAÇLARI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN
ALİYE AY ÇAKAR

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. SELMAN YILMAZ

İstanbul - 2016

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	ALİYE AY ÇAKAR	**Numarası**	:	2501110554
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	İKTİSAT POLİTİKASI	**Danışmanı**	:	DOÇ. DR. SELMAN YILMAZ
Tez Savunma Tarihi	:	21.06.2016	**Saati**	:	15.00
Tez Başlığı	:	GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN İKTİSAT POLİTİKASI AMAÇLARI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. SEYHUN DOĞAN		KABUL
2- PROF. DR. ÜNAL ÇAĞLAR		Kabul
3- DOÇ. DR. SELMAN YILMAZ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. HÜLYA KESİCİ ÇALIŞKAN		
2- DOÇ. DR. LEVENT ÇİNKO		

ÖZ

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN İKTİSAT POLİTİKASI AMAÇLARI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

ALİYE AY ÇAKAR

Türkiye, Cumhuriyetle birlikte başlattığı kalkınma hamlesiyle zorlu aşamalardan geçmiş ve bu aşamaların her birinde çözüm noktasında çeşitli iktisat politikalarını hayata geçirmiştir. 2000'li yıllara kadar fiyatlar ve döviz odaklı olan iktisat politikaları dönemsel olarak olumlu sonuçlar doğurmakla birlikte Türk parasının kıymetini koruma noktasında beklenen sonuçları üretememiştir. Bu dönemlerde de yüksek enflasyon rakamları sürekli olarak ekonominin en büyük sorunu olmuş ve iktisadi kalkınma anlamında da engel teşkil etmiştir. Ancak bu durum 2000'lere gelindiğinde değişmeye başlamış ve enflasyon hedeflemesine geçildikten sonra enflasyon oranları tek hanelere düşürülebilmiştir.

Uygulanan para ve maliye politikalarında sabit kur ve baskılı fiyatlar belirli bir süre sonra patlak vermiş ve hedeflere ulaşamama noktasında yaşanan sıkıntıların gerekçesi olarak görülmüştür. Dalgalı kur politikasına geçildikten sonraki dönemde ise dövize arz aracılığıyla müdahaleler gündeme gelmiş ancak bu müdahalelerde döviz rezervi ile sınırlı kalmıştır. Nakit kaynaklarının ekonominin kendi içerisinde üretilmesinden ziyade dış kaynaklı olması da ayrı bir tehdit unsuru olarak kendini göstermiş, vergi politikalarında ise tek seferlik vergilerle kaynak sağlanmasının getirdiği sorunlar henüz giderilememiştir.

Anahtar Kelimeler: İktisat Politikası Araçları, İktisat Politikası Amaçları, SWOT Analizi, Türkiye İktisat Politikaları.

ABSTRACT

ECONOMIC POLICY OBJECTIVES OF THOSE DEVELOPING COUNTRIES: THE CASE OF TURKEY

ALİYE AY ÇAKAR

Turkey, with a history of challenging stage of development spurt that began with the Republic and of these stages has implemented various economic policies for solving each point. Priceuntil the 2000s and currency-driven economic policies that did not produce the expected results on the value of the Turkish currency, although the protection point periodically produce positive results. In this period of high inflation was the biggest problem of the continuous economic development in terms of the economy and has also been an obstacle. However, this situation began to change when the 2000's and after the introduction of inflation targeting could be reduced to single-digit inflation rates.

Applied fixed exchange rate in monetary and fiscal policy and the printed price were seen as the reason that the problem of lack of Access to the point that erupted after a certain time and destination. In the period after the introduction of floating exchange rate policy interventions have come through the agenda, but was limited by the supply of foreign currency reserves in foreign Exchange intervention. Own cash resources generated in the economy also showed yourself to be outsourced, rather than as a separate threat, provided the source is brought in tax policy with a one-time tax issues are not yet resolved.

Keywords: Economic Policy Tools, Economic Policy Objectives, SWOT Analysis, Turkey Economic Policies.

ÖNSÖZ

Türkiye'nin iktisat politikalarını araştırdığımız bu çalışmada, konuya ilişkin olarak bilgilerimi pekiştirme ve geliştirme imkanının yanı sıra farklı bakış açısı edinme fırsatı yakalamış oldum. Bu anlamda benim için büyük bir katkı sebebi olan bu çalışmanın oluşum sürecinde ise en büyük desteği edindiğim değerli tez danışman hocam Sayın Doç. Dr. Selman YILMAZ'ın katkıları inkar edilemez boyutta olup bu vesile ile kendine teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca, tez sürecinde öncesinde ve halen hayatımın en büyük desteğini gördüğüm ailem ve benimle birlikte tez stresini birebir yaşayan canım babama da sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım. Keza, süreci benimle birlikte ve en büyük desteklerden biri olarak yaşayan sevgili eşime de sonsuz teşekkür ederim.

Aliye AY ÇAKAR **İstanbul, 2016**

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**

ABSTRACT ..... **iv**

ÖNSÖZ ..... **v**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **x**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT POLİTİKASI VE GELİŞMİŞ-GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEKİ UYGULAMALAR

1.1. İktisat Politikası 4

1.1.1. İktisat Politikası Amaçları 5

1.1.1.1. Tam İstihdam 5

1.1.1.2. Fiyat İstikrarı 6

1.1.1.3. İktisadi Büyüme 8

1.1.1.4. Adil Gelir Dağılımı 9

1.1.1.5. Kaynak Dağılımı 10

1.1.2. İktisat Politikası Araçları 11

1.1.2.1. Para Politikaları 12

1.1.2.1.1. Açık Piyasa İşlemleri Politikası (APİ) 13

1.1.2.1.2. Reeskont Politikası 15

1.1.2.1.3. Zorunlu (Munzam) Karşılıklar Politikası 16

1.1.2.1.4. Kredi Politikası 17

1.1.2.2. Maliye Politikaları 18

1.1.2.2.1. Vergi Politikaları 20
1.1.2.2.2. Kamu Harcamaları Politikaları 20
1.1.2.3. Fiyat Politikası 21
1.1.2.4. Gelir Politikası 21
1.1.2.5. Dış Ticaret Politikası 22
1.1.3. İktisat Politikasının Belirlenmesi ve Uygulanması 24
1.2. Gelişmekte Olan ve Gelişmiş Ülkelerin İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları 25
1.2.1. Gelişmekte Olan Ülkelerin İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları 25
1.2.2. Gelişmiş Ülkelerin İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları 30

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKASI AMAÇLARI VE UYGULAMALARI

2.1. Türkiye Ekonomisinin 1980-2000 Yılları Arasındaki İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları 42
2.1.1. 1980-1994 Yılları Arası İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları. 42
2.1.2. 1995-2000 Yılları Arası İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları. 48
2.2. Türkiye Ekonomisinin 2000 Yılı Sonrası İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları 53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTİSAT POLİTİKASI UYGULAMA SONUÇLARININ ANALİZİ

3.1. Para ve Maliye Politikalarının SWOT Analizi 69
3.1.1. Güçlü Yönler 70
3.1.2. Zayıf Yönler 72

3.1.3. Fırsatlar 73
3.1.4. Tehditler 74
SONUÇ 78
KAYNAKÇA 81

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: 2000-2002 Programı Döviz Kuru Sepeti Değişim Oranları (2000). 60
Tablo 2: Para ve Maliye Politikaları SWOT Tablosu (2000-2014) 77

KISALTMALAR LİSTESİ

A.B.D	: Amerika Birleşik Devletleri
A.e.	: Aynı Eser
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.y.	: Aynı Yayın
APİ	: Açık Piyasa İşlemleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	: Katma Değer Vergisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKBG	: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
M1	: Dolaşımdaki Para + Vadesiz Mevduat(TL, YP)
M2	: M1 + Vadeli Mevduat(TL, YP)
MB	: Merkez Bankası
OECD	: OrganisationforEconomicCo-operationand Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEFE	: Toptan Eşya Fiyatları Endeksi

GİRİŞ

Devlet mekanizması toplumsal hayatı düzenlemek noktasında bir dizi uygulamalar geliştirmekle birlikte ekonomik hayatın düzeni ve gelişmesi noktasında da yine bir dizi kanun, yönetmelik ve politikalar geliştirmektedir. Bu politikaların bir kısmı devlet gelirlerini düzenleyen ve sürekliliğini sağlayan maliye politikaları olduğu gibi bir kısmı da ticari hayatı ve finansal sistemi düzenleyen para politikalarıdır.

Gelişmiş ülkelerin tarihsel seyrine bakıldığında bu politikaların genellikle korumacı ekonomi yapısı doğrultusunda tesis edildikleri ve gelişim tamamlanana kadar bu tavrın devam ettiği, akabinde ise yayılmacı yani pazar büyüklüğünü artırıcı amaçların gözetilerek iktisat politikalarının şekillendirildiği görülmektedir. Nitekim bu anlamda 1944 yılında BrettonWoods antlaşmasıyla doların rezerv para olması belirgin bir ulusal para politikası olarak değerlendirilebilir. Nitekim dönem itibariyle artık ABD doları dünya çapında etkinliğe kavuşmuş ve uluslararası ticaretin para birimi olması nedeniyle de gördüğü talep eksik olmamıştır. Pozitif yönlerinin yanı sıra negatif yönleri de tartışılmaz biçimde var olsa da geniş pazarların para için güçlü ekonomi etkisi de gerçektir.

Dolayısıyla ülkelerin ekonomik anlamda gelişebilme ve gelişimi sürdürülebilir kılma anlamında amaçlara uygun olarak geliştirilecek olan iktisat politikalarının önemi tartışılmazdır. Genel itibariyle başarılı iktisat politikalarının temelinde hem iç hem de dış ekonomik dinamiklerin iyi değerlendirildiği ve özellikle dış etkenler karşısında güçlü yapılar oluşturan politikaların başarılı olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla günü kurtarma çabasındaki politikaların kısa vadeli olumlu sonuçlarının oluşmasıyla birlikte uzun vadede sorunlar doğuracağı da göz ardı edilemez bir gerçekliktir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi tarihine bakıldığında, 1923 sonrası başlatılan kalkınma hamlesinin ardından gelen global kriz, II. Dünya Savaşı gibi olaylarla şekillenmiş bir süreçle karşılaşılacaktır. Ancak, 1951 sonrasında planlı bir döneme geçiş mümkün olmuş ve bundan sonraki kalkınma hamleleri günümüz

ekonomisini de şekillendirmiştir. Bu dönemde uygulanan iktisat politikaları incelendiğinde ise dış kaynaklı finans temelinde oluşan ve döviz etkileşiminden arındırılmak istenen bir politika örüntüsünün varlığı görülmektedir. Aynı dönemde, korumacı politika uygulamaları günümüz gelişmiş ekonomilerini meydana getirirken dışa açık politikaların hemen hepsi de günümüzün az gelişmiş veya gelişmekte olan ekonomilerini belirlemiştir. Bu perspektiften bakılarak oluşturulacak olan iktisat politikaları, bir anlamda geç kalmışlıkların telafisini gerçeklemek ve diğer taraftan da iç dinamikleri sağlamlaştırmak temelli bir yapıda olmak zorundadır. Aksi durumda politika hedeflerine ulaşma noktasında var olan sıkıntılar sürekli olarak tekerrür edecektir.

İktisat politikalarının amaçları doğrultusunda, istihdam yapısı, fiyat istikrarı, iktisadi büyüme, ödemeler dengesi ve adil kaynak ve gelir dağılımı hususlarını bünyesinde barındıracak uygulamaların hayata geçirilmesi elzemdir. Aksi taktirde bu amaçlara ulaşılması tarihsel seyirden örnekle söz konusu olamamaktadır. 2006 itibariyle bu amaçlar enflasyon hedeflemesi olarak revize edilmiş olsa da yine de politikaların dışında tutulması mümkün olmayan amaçlardır. Nitekim enflasyon hedeflemesine geçmiş olan Türkiye'nin istihdam ve kaynak dağılım noktasındaki eksik uygulamalarının enflasyon hedeflemesine de imkan vermeyeceği görülmektedir.

Gelişmekte olan ülke iktisat politikalarını Türkiye örneğinde irdelediğimiz bu çalışmanın birinci bölümünde iktisat politikalarının araç ve amaçlarına yer verilmiştir. Beraberinde, iktisat politikası belirlenmesinde ve uygulanmasındaki esasların yanı sıra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iktisat politikaları irdelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü, 1980 sonrası uygulanan iktisat politikalarını ve ekonomik yansımalarını içermektedir. Bu bağlamda iktisat politikaları 1980-1995 dönemi, 1995-2000 dönemi ve 2000 sonrası olacak şekilde dönemlere ayrılmak suretiyle irdelenmiş, uygulanan politikaların sonuçlarına değinilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın son bölümünü oluşturan üçüncü bölümde ise bu çalışmanın amacı olarak, uygulanan iktisat politikalarının SWOT analizine yer verilmiştir. Genel anlamıyla ele alınan politikaların dönemsel sonuçları literatür ve kamu yayınlarından derlenmiş ve bu sonuçlar üzerinden politikaların amaçlarına ulaşıp ulaşamama durumları değerlendirilmiştir. Uygulanan politikaların amaca uygunlukları güçlü yanları teşkil etmekle birlikte, amaçtan sapmalara sebebiyet veren veya ekonomik beklentileri karşılayamayan kısımlar da zayıf yönler olarak nitelendirilmiştir. Fırsatlar bağlamında başarılı uygulama örneklerinden hareketle hayata geçirildiğinde olumlu sonuçlar doğurabilecek politikalara işaret edilmeye çalışılmış ve tehditler noktasında da politikaların amaçlarına ulaşamamasına neden olabilecek durumlar ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT POLİTİKASI VE GELİŞMİŞ-GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEKİ UYGULAMALAR

1.1. İktisat Politikası

İktisat politikası, "belirlenmiş sosyo-ekonomik amaçlara ulaşmak için; ekonomik düzen, ekonomik yapı ve ekonomik süreci belli karar birimlerinin, seçilmiş uygun araçlar kullanılarak, bilinçli ve sistematik biçimde etkileme, yönlendirme, şekillendirme ve denetimi konu alan bilim dalıdır".[1] İktisat politikası, devletin bir takım araçları kullanarak belirlenmiş amaçlara ulaşma çabalarıdır. Bu politikalarla arzu edilen bir büyüme hızı yakalamak, fiyatlar düzeyinde istikrar sağlamak, istihdam seviyesini yükseltmek, servet ve gelir dağılımında adil bir yapı oluşturmak, bölgeler arasındaki kalkınmışlık dengesizliğini önlemek gibi hedeflere ulaşılması amaçlanmaktadır.[2]

Bir başka ifade ile iktisat politikası, bir ekonominin arzu edilen yönde gelişimini sağlamak amacı ile bir kısım araçlardan yararlanılması demektir. İktisat politikası, normatif yargılar taşıyarak iktisadi olayları sorgulamaya çalışmaktadır. Örneğin; enflasyonun nedenini bulmak iktisadın konusu iken enflasyon nasıl önlenmelidir iktisat politikasının konusunu oluşturmaktadır.[3]

İktisat politikasının toplumun tüm sorunlarını çözmeyi hedeflemesi; ekonomik amaç ve hedeflerden uzaklaşılarak çözümsüzlük yaratmakta ve iktisat politikası uygulamasını başarısızlığa uğratmaktadır. İktisat politikasının amaçları makro ekonomik istikrar politika amaçları ile paralellik gösterir.

---

1 Gökçe Akel, Maliye Politikasının İktisat Politikasındaki Yeri, http://www.aksoy.gen.tr/resources/Maliyeiktisat.doc. Erişim Tarihi: 15.09.2015.

2 Kemal Yıldırım ve Doğan Karaman, **Makroekonomi**, Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı, Yay. No: 145, Eskişehir, 2003, s.28.

3 Mahfi Eğilmez, **Makro Ekonomi Türkiye'den Örneklerle**, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul-2010, s.227.

Kısa vadede iç ve dış dengesinin sağlanması uzun vadede ise iktisadi büyüme ve kalkınmanın sağlanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda uygulanan iktisat politikasının temel iki aracı para ve maliye politikasıdır. İktisat politikası uygulamasının etkinliğinin sağlanması için para ve maliye politikasının belirlenen amaç doğrultusunda etkin olarak kullanılması gerekmektedir. Bu noktada politika uygulamalarının makro ekonomik değişkenler üzerindeki etkisinin büyüklüğü ve etkinin ortaya çıkış süresi önem kazanmaktadır.[4]

Özetle, ekonomik yapının istikrarlı bir düzeye ulaştırılabilmesi öncelikli olarak fiyatlar genel seviyesinin istikrara kavuşması ve istihdam yapısı içerisinde tam istihdamın oluşması ile mümkün olmaktadır. Ekonomik yapıya yönelik istikrarın sağlanması noktasında bütün dinamiklerin eş zamanlı olarak istikrara kavuşturulması pek mümkün olmamakla birlikte bunların önem arz eden kısmının istikrara kavuşması diğer unsurların etkisini minimize edebilmektedir. Nitekim, ekonomik yapı kendi içerisinde dengesiz, eksik istihdama sahip, kamu gelirlerinde yitim ve enflasyon gibi sorunlarla karşı karşıya ise bu durumda yapının istikrarlı bir hale getirilmesi ve bunun için gerekli olan iktisat politikalarının planlanarak hayata geçirilmesi gerekmektedir.[5]

1.1.1. İktisat Politikası Amaçları

En yalın ifade ile iktisat politikaları, iktisat politikası araçları ile ekonomik yapının iyileştirilmesini ve bu iyileşmenin sürdürülebilir olmasını sağlamayı amaçlamaktadır denilebilir. Ekonomik yapıdaki iyileşme ise bazı kriterlerin beklenen düzeylerde gerçekleşmesiyle ölçülebilecektir. Bu kriterler ana başlıkları itibariyle istihdam yapısı, fiyatlar dengesi, ekonomik büyüme, ödemeler dengesi, adil gelir dağılımı ve kaynak dağılımı olarak ele alınmaktadır.

1.1.1.1. Tam İstihdam

İstihdam kavramı, ekonomide bütün üretim varlıklarının üretim sürecine dahil edilmesi olmakla birlikte genel kullanımda işsizlik durumunun tanımlanması

[4] Vural Savaş**, Politik İktisat**, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, s. 106-107.
[5] Aytaç Eker, **Kamusal Maliye**, Doğuş Matbaacılık, Ankara, 1996, s.283.

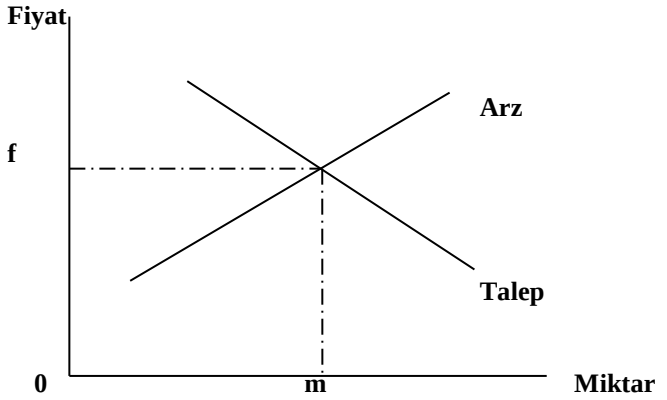
noktasında kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Tam istihdam, klasik iktisadi yaklaşımlarda, emek arzının emek piyasalarında reel ücretler karşılığında yer bulabilmesi olarak özetlenirken diğer taraftan en az emek arzı miktarınca emek piyasasının bu miktarı karşılaması olarak tabir edilmektedir. Bu arzın tam olarak karşılanması durumu tam istihdama işaret ederken karşılanamaması da eksik istihdam olarak nitelendirilir.[6]

İktisat politikalarının bu noktadaki etkinliği değerlendirildiğinde ise uygulamaların, emek arzının boyutu doğrultusunda emek piyasalarını şekillendirmesi beklenecektir. Bu politikalar belirlenirken nüfus içerisindeki işgücü oranının ve niteliğinin göz önünde bulundurulması ile birlikte bu işgücünün ekonomiye üretim unsuru olarak dahil edilmesi ve işgücü dışındaki üretim faktörleri ile birlikte en verimli değerlendirmenin yapılması toplumsal ve ekonomik gelişmeye katkı sağlayabilecektir. Diğer taraftan istihdam düzeyinin yüksek olmasının bir başka anlamı da tüketen değil üreten ve gelir elde eden bir toplum olacaktır ki bu da yine gelir dağılımını dengeleyici bir etki gösterebilecektir.

1.1.1.2. Fiyat İstikrarı

İktisadi yaklaşımlarda ekonomik piyasaların dengesini belirleyici unsurların içerisinde arz-talep dengesi devamlılık ve istikrar açısından önem teşkil etmektedir. Bu denge itibariyle talep ya da arz fazlasının fiyatları değiştirici özelliğinin olduğu iktisadi yaklaşımların genel kabulü olarak kendini göstermektedir. Arzın fazla olduğu durumlarda fiyatların düştüğü ve talebin fazla olması halinde fiyatların arttığı görülmekte ve iktisat politikasının bu noktada dengeleyici faktör olarak devreye girmesi hedeflenmektedir. Fiyatların arz talep dengesi ile değişimini Grafik 1 üzerinden görmek mümkün olacaktır.

[6] Zeliha Göker ve Kutlu Dane, "Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü Ve Post-Keynesyen Çözüm Önerileri", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi** (26) 2013, s.105.

Kaynak: Mahfi Eğilmez, Fiyat, Ücret, Faiz ve Kur Nasıl Belirleniyor?

Grafik1: Arz-Talep Dengesinin Fiyatlar Üzerindeki Etkisi

Bir mal ya da hizmetin fiyatı, arz-talep çizgilerinin kesiştiği noktada oluşmakta ve arz eğrisi fiyat ekseniyle doğru orantılı olarak artmaktadır. Bu, arzın artması noktasındaki fiyat artışına işaret eder. Diğer taraftan talep artışı ya da azalığı da fiyat ekseninde aynı etkiyi göstermekte ve talebin daralması fiyatı artıracağı gibi mal veya hizmetin de tüketilmemesi doğrultusunda artmasını, ticari tabirle de elde kalmasını ifade etmektedir.

Piyasalarda fiyatların belirlenmesinde girdi fiyatlarının etkisi tartışılmazdır. Bir ürünün piyasa fiyatı kaba formülle üretim maliyetleri ve kar toplamı olarak değerlendirildiğinde üretim maliyetlerinin belirleyiciliği de görülecektir. Bu maliyetler içerisinde işçilik, hammadde, ulaştırma, üretim araçları ve tüketim kalemleri yer almaktadır. Elektrik, petrol ve ürünleri, işçilik maliyetleri, vergi gibi üretim maliyet kalemlerinde belirleyicilik, iktisat politikaları ile sağlanmakta ve fiyatlar devlet tarafından belirlenmektedir. Üretim piyasaları ise bu fiyatlara bağlı kalmak zorunda olmakla birlikte üretimin devamlılığı noktasında bu fiyatlar büyük öneme sahiptirler.[7] Dolayısıyla, fiyat istikrarı noktasında iktisat politikalarının bu dengeyi gözetir mahiyette olmaları ve üretim-tüketim zincirinin toplumsal gelir düzeyi perspektifinde ele alınarak devamlılığının sağlanması devletin fiyat istikrarı noktasındaki iktisadi politikaları ile daha sağlıklı bir seyir sergilemektedir.

[7] Erdal Gümüş, "Üretim ve Maliyetler", Maliye Bölümü Ders Notları, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2011, http://iibf.ogu.edu.tr/erdal/Dosyalar/Dosyalar%20Yeni/10.pdf, Erişim Tarihi: 07.10.2015.

1.1.1.3. İktisadi Büyüme

İktisadi büyüme en genel tanımıyla bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarındaki artışı ya da mal ve hizmet üretimindeki kapasitenin genişlemesini ifade eder.[8] Mal ve hizmet üretimindeki artış iktisat teorisi içerisinde yer alan büyüme modelleri çerçevesinde incelenirken, üretilen mal ve hizmet miktarındaki artışa ilişkin veriler, daha çok istatistiki çalışmalar ve milli gelir serilerinin hesaplanması sırasında kullanılır.[9]

Sosyal ya da ekonomik yapıları değişse de dünya uluslarının hemen hemen hepsinin temel hedefi, iktisadi büyümenin sağlanmasıdır. Çünkü iktisadi büyüme gerçekleştirilebilirse eğer, birçok sorunun üstesinden gelmek de kolaylaşacaktır. Her şeyden önce kişilerin refah düzeyi yükselecek, ekonomi canlılık kazanacak ve zenginleşecektir.[10]

İktisadi büyüme kavramı birçok şekilde tarif edilebilmektedir. En basit şekliyle milli gelirde meydana gelen artıştır.[11] Bir ülkede yaşayan insanların refah düzeyini sürekli olarak arttırmanın tek yolu olan iktisadi büyüme, ekonomide zaman içerisinde üretilen mal ve hizmet miktarında yaşanan artışlar olarak tanımlanabilir.[12] İktisadi büyümeyi, kişi başına reel milli gelirde yaşanan artışlar olarak ifade etmek de mümkündür.[13] Bir başka deyişle, iktisadi yapının nicel ve nitel yönlerden değişmesi ve gelişmesi anlamı taşımaktadır.[14]

İktisadi büyüme kavramı, üretim olanakları eğrisi ile de yakından ilişkilidir ve üretim olanakları eğrisinin genişlemesi olarak da ifade edilmektedir. Belli bir teknoloji seviyesinde ülkenin tüm üretim faktörleri kullanılmak suretiyle varabileceği en yüksek üretim seviyesine "üretim olanakları sınırı" olarak tanımlanmaktadır.

---

8 Metin Berber, **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, 3. Basım, Derya Kitabevi, Trabzon, 2006, s.13.
9 Tamer İşgüden **Makro İktisat**, 2. Basım, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1982, s.251.
10 Paul A. Samuelson ve William D. Nordhaus, **Economics**, 13. Basım, McGraw-Hill Book Company, Singapore, 1989, s.852.
11 Sevim Görgün,**Maliye Politikası**, Çağlayan Basımevi, İstanbul, 1973, s.19.
12 Erdal M. Ünsal,**Makro İktisat**, 6. Basım, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 14.
13 Amartya Sen, "The Concept of Development", (Ed. Hollis Chenery ve T. N. Srinivasan), **Handbook of Development Economics** - Volume I içinde (9-26), Amsterdam: Elsevier Science Publishers, 1988, s.14.
14 İşgüden,**a.g.e.,** s.251.

Ülkenin kıt kaynak miktarlarını artırmak veya niteliklerini iyileştirmek suretiyle bu sınırı genişletebilmesi söz konusudur ve Üretim olanakları eğrisinin genişleme sergilemesiyle ekonominin mal veya hizmet üretme kapasitesi ve imkanı artacaktır. Yani, fiili üretim miktarının artırılması mümkün olacaktır.[15]

Üretim olanakları eğrisinde dış yönlü bir genişleme sağlanabilmesi ulusal üretim potansiyelinde artış olduğu manasına gelecektir. Şayet, genişleme yaşandığı halde nüfus seviyesinde değişiklik olmamışsa bu durum kişi başı milli gelirin artışı anlamı taşımaktadır. Üretim potansiyeli, ekonomik sistemdeki faktörlerin tam ve etkin kullanımıyla sağlanabilecek üretim seviyesini, yani tam istihdam gelir düzeyine işaret etmektedir.[16] Bu noktada, fiili ve potansiyel büyüme kavramları arasındaki farkın altını çizmek gerekmektedir. Fiili büyüme, milli üretimdeki yıllık oransal artış olarak ifade edilmektedir. Ekonomi içindeki atıl kaynakların üretime katılmasıyla fiili büyümenin gerçekleştirilmesi mümkündür. Potansiyel büyüme ise, ekonominin büyüyebileceği sınıra işaret etmektedir. Potansiyel büyüme, ekonomide sahip olunan üretim kaynaklarının miktarının ya da bunların kullanımında etkinliğin artmasına bağlı olarak belirlenmektedir.[17]

1.1.1.4. Adil Gelir Dağılımı

Ekonomik yapı içerisinde, belli bir dönem için oluşan gelirin, "kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesi" olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda farklı tanımlar söz konusudur ve ekonomik bir yapının gelirler toplamının yapı içerisindeki kişilere dağılım oranı şeklinde de ifade bulabilmektedir. Ekonomik yapılarda refah düzeyi, zenginlikten ziyade gelir dağılımı aracılığıyla belirlenmektedir. Bu noktada ise gelirin varlığından ancak süreklilik ve dönemsel yenilenmeler söz konusu olduğunda bahsetmek mümkün olmaktadır.[18]

---

[15] Mordechai E. Kreinin, **International Economics: A Policy Approach**, 7. Basım, The Dryden Press, New York, 1995, s.74.

[16] John Sloman, **İktisat Makro**, A. Çakmak (çev.), 1. Basım, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 2004, s.19.

[17] William H. Branson, **Macro Economic Theory and Policy**, 3. Basım, Harper&Row Publishers, New York, 1989, s.6.

[18] Şevki Özbilen, **Maliye Politikası**, Ezgi Kitapevi, Mart,1999, s.373.

Gelir dağılımı, toplumsal gelir eşitsizliğinin yanı sıra ekonomik ve sosyal kurumlar arasındaki ilişkinin yapısını, sınıflar arasındaki gelir farklılığında meydana gelen değişimleri, bu değişimlerden kaynaklı olarak "servet, sermaye ve büyüme üzerindeki etkileri ve kaynak dağılımını" ortaya çıkarmaktadır. "Bir ülkenin gelir dağılım yapısı aşağıdaki unsurlar ile belirlenebilmektedir:[19]

- Kazanç ve gelir getiren değerler dağılımı,
- Eğitim, barınma, sağlık hizmetleri ve kamu hizmetlerinin toplumsal dağılımı,
- Kamu ve özel transfer ödemelerinin miktar ve yönetimi,
- Vergi sisteminin işleyişi"

Bu unsurlardaki denge, gelir dağılımının seviyesini ve adil gelir dağılımı ilkesinin ne denli işletildiğini ortaya koyacaktır.

1.1.1.5. Kaynak Dağılımı

Ekonomi biliminin üzerinde durduğu sorun ve yapılardan birisi de kaynakların ekonomik yapı içerisinde nasıl değerlendirildiğidir. Piyasa şekline göre farklılaşan üretim yapıları dikkate alındığında; serbest piyasa ekonomilerinde kaynaklar tamamen özel kesim tasarrufunda olmakta ve bu kaynakların dağılımı, üretim yapısının belirlenmesi gibi durumlar sermaye sahiplerinin kararları doğrultusunda gerçekleşmektedir. Diğer taraftan totaliter yapılarda kaynakların tamamı devlet tekelinde olmaktadır ki yönetsel yapının ticari yapı üzerinde aldığı kararlar ekonomik gelişmeye engel teşkil edebilmektedir. Nihai noktada kaçınılmaz olan karma ekonomilerde ise serbest piyasa yapısı korunmakla birlikte devlet müdahalesi ve desteğinin var olduğu ve güç birleşimi olarak da ifade edilebilecek olan ekonomik yapılarda da devlet, ekonomik ve sosyal unsurlar perspektifinde kaynakların kullanımını belirleyebilmekte ve kaynak sağlayıcı pozisyonunda bir güvence unsuru olabilmektedir.[20]

---

[19] İbrahim G. Yumuşak ve Mahmut Bilen, Gelir Dağılımı Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr2/igy_bilen.doc., Erişim Tarihi: 14.10.2015.

[20] Erol Zeytinoğlu, **Ekonomik Sistemler**, 2. Baskı, Marmara Ünv. İİBF Yayını, İstanbul, 1985, s.206-208.

Ekonomik anlamda kaynak dağılımı, genel bir ifade ile bir üretim sisteminde kaynakların hangi alanlara ne miktarlarda dağıtılmasının planlanması olarak tabir edilmektedir. Bu planlamada hedef alınan çıktı ise verimlilik olmakla birlikte ekonomiklik ilkesi de göz önünde tutularak kaynakların etkin ve efektif kullanımı amaçlanmaktadır. Özel kesimde bu dağılımın amacı üretim karlılık gibi sebepler olmakla birlikte kamusal alanda ise kaynakların toplumun her kesimine eşit refah zemini oluşturacak dengeli bir hizmet planlaması olarak amaçlandığı söylenebilir. Kamu iktisadı alanında bu genelleme özelleştirildiğinde, kamusal otoritenin devletin mevcut kaynaklarını, toplumsal refah, sosyal devlet ilkesi, adil gelir dağılımı gibi hususları gözetmek suretiyle ilgili hizmet sahalarında değerlendirmesi olarak tabir edilmesi uygun olacaktır.

1.1.2. İktisat Politikası Araçları

İktisat politikası amaç ve hedefleri doğrultusunda çeşitli iktisadi araçlar kullanılmaktadır. İktisat politikası uygulamalarında başvurulan araçlar temel olarak; para, maliye ve gelir politikaları araçları olarak sınıflandırılmaktadır.

Piyasa ekonomisi kuralları çerçevesinde oluşan gelir dağılımı çoğu zaman adil değildir. Bu nedenle, devlet çeşitli mali araçlarla gelir dağılımındaki adaletsizlikleri gidermeye çalışmaktadır. Devlet özellikle vergi ve kamu harcamaları politikalarıyla yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına doğru bir gelir transferi gerçekleştirmektedir. Kamu harcamaları politikalarından özellikle transfer harcamalarıyla düşük gelir gruplarına doğrudan ya da dolaylı olarak yardımlarda bulunulmaktadır.[21]

İktisat politikaları uygulanırken çeşitli araçlardan faydalanılmaktadır. Bunların başında para politikaları gelmekle birlikte, maliye politikası, fiyat politikası, gelir politikası ve dış ticaret politikaları da yine iktisat politikası araçlarındandır.

[21] Osman Pehlivan, **Kamu Maliyesi**, Derya Kitapevi, Trabzon, 1998, s. 374.

1.1.2.1. Para Politikaları

Para politikası, parasal araçlar kullanılarak iktisadi politikalarla belirlenen ekonomik amaçlar arasındaki uyumun sağlanabilmesi maksadıyla yapılan uygulamalar olarak tanımlanmaktadır.[22] Kurumsal olarak Merkez Bankası görevi açısından parasal konularda otorite rolündedir. Paranın basılması, piyasaya uygun yollardan yönlendirilmesi Merkez Bankalarının başlıca ortak görevleri arasında yer almaktadır. İlk zamanlardaki görev tanımı itibari ile bu tarz bir görev üstlenen Merkez Bankası'nın günümüzdeki rolü ise arttırılmış ve Merkez Bankası sadece yerli para ile ilgili konularda değil faiz, kur ve para politikalarını da belirleyici bir rol üstlenmektedir.[23] Bu durum Merkez Bankalarının ekonomideki etkinliğini ve rolünü arttırmaktadır. Daha geniş kapsamlı bir şekilde ekonomideki sorunlar üzerinde para politikası araçlarının sayısı artmış ve uygulamalarda çeşitlilik gözlemlenmiştir.

Para politikası doğrultusunda kullanılan para politikası araçları doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. Doğrudan para politikası araçları ara hedeflerin kontrolünde kullanılmaktadır. Bu araçları Merkez Bankaları para politikası uygulamaları doğrultusunda kullanarak hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadırlar. Ticari bankaların kredi ve mevduat faizleri ve miktarı Merkez Bankaları tarafından bu araçlarla denetlenmektedir. "Buna göre para politikasının araçları;

- Açık piyasa işlemleri
- Reeskont oranları
- Zorunlu (Munzam karşılıklar)
- Kredi tavan ve tabanı"

olarak belirlenmektedir. Ekonomik faaliyetlerinin gelişimi ve özellikle devlet olgusunun iktisadi yaşamda belirleyici olmasıyla birlikte paraya ilişkin politika ve

[22] Eğilmez, **a.g.e.,** s.228.
[23] Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası,** Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, **s.**53

uygulamalar sürekli olarak geliştirilmekte ve dönem şartlarına uyumu gözetilmektedir.[24]

Diğer taraftan makro ekonomik istikrar için iktisat politikasının araçlarından olan para politikaları uygulanmakta ve bu politikaların şu amaçlara ulaşma noktasında faydası beklenmektedir:[25]

- Fiyatlar genel düzeyinde istikrarın sağlanması
- Tam istihdama ulaşılması
- İktisadi büyümenin sağlanması
- Ödemeler dengesinde denkliğin gerçekleştirilmesidir.

Zaman zaman ekonomik duruma bağlı olarak para politikasının amaçları birbirleri ile çelişebilmekte bu durum para politikası uygulaması zorlaşmakta, para politikasının etkinliğini ciddi bir biçimde zaafa uğratabilmektedir. Buna göre istihdam artıkça üretim ve fiyatlar genel düzeyi yükselmekte ve ödemeler dengesinde açık oluşmaktadır.[26]

1.1.2.1.1. Açık Piyasa İşlemleri Politikası (APİ)

Para politikası araçları içerisinde en önemli araçlardan bir tanesidir. Çünkü Parasal tabanın dolayısıyla parasal arz düzeyinin belirlenmesini sağlayan temel kriterdir. Açık piyasa işlemleri Türkiye'de tahvil ve döviz enstrümanları ile gerçekleştirilmektedir. APİ yani, devlet tahvilleri ve dövizin açık piyasada birincil yada ikinci piyasalardan Merkez Bankasınca alınmak veya satılmak, bankaların toplam rezerv düzeylerini genişletmek veya daraltmak suretiyle parasal arz miktarına müdahale etme imkanı sağlayan bir uygulama olarak ifade edilebilmektedir. [27]

---

[24] Oğuzhan Ardıç ve Pınar Yılmaz, **Para-Banka ve Uluslararası İktisat**, Agon Yayınları, İstanbul, 2006, s.34.

[25] Zahide Ayyıldız Onaran, "Para Politikasına Yeni Bir Bakış Merkez Bankası Bağımsızlığı," İstanbul, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995, s.20-21

[26] **A.e.,** s. 23.

[27] Ömer Faruk Çolak, **İktisadın İlkeleri**, Alkım Yayıncılık, Ankara, 1996, s.524-525.

Açık piyasa işlemleri ve uygulama amaçları aşağıdaki şekliyle özetlenebilmektedir.[28]

Ters Repo İşlemleri (Geri Alım Vaadiyle Satım): Merkez Bankası'nın, açık piyasa portföyündeki senetleri, belirli bir fiyattan belirli bir süre sonunda satın almak koşuluyla bankalara ya da aracı kurumlara ellerindeki likidite fazlası karşılığı satması işlemidir. Merkez Bankası bu işlemle hem satış fiyatı hem de vade sonunda ödeyeceği faizle birlikte alış fiyatını beyan etmek suretiyle bu işlemleri gerçekleştirmektedir.

Repo İşlemleri (Geri Satım Vaadiyle Alım): Ters repodan farklı olarak Merkez Bankası, aracı kurumlardan veya bankadan belirlenen vadenin sonunda geri tekrar bu kurumlara veya bankalara satmak şartıyla bir kısım kıymetleri satın alır. Vadesi sonunda bu kıymetler, anlaşılan rakamlarla bankalara veya aracı kurumlara geri satılır. Bu satışta, merkez bankası satın aldığı kıymetleri anlaşılan miktar ve faiz karşılığında aldığı kurumlara geri iade etmektedir. Repo ve ters repo işlemleri özleri itibariyle kıymetli değer karşılığı belirli faiz oranında borçlanma uygulaması olarak düşünülebilir.

Repo; ikincil piyasaların gelişimini tamamlayamadığı dönemlerde gündeme gelmekte, menkul kıymet piyasalarını etkilemekte, kısa dönemli etkiye sahip güvenilir, esnek ve otomatik olarak tersine çevrilebilen bir para politikası aracı olarak kendini göstermektedir.

Doğrudan Satım ve Doğrudan Alım İşlemleri: Banka ve aracı kurumların toplam rezervleri üzerinden Merkez Bankası'nın piyasadaki likidite miktarını kontrol etmek için kullandığı bir para politikası yöntemi olan uygulamadır. Açık Piyasa İşlemleri portföyüne dahil edilen değerlerin bankalara veya bu kurumlara kalıcı olarak satılması suretiyle Merkez bankası, sürekli fazla olan likiditeyi bu şekilde kontrol etmekte ve kendi bünyesinde tutmaktadır. Alım işlemleri ise doğrudan satımın aksine, piyasadaki likidite miktarının az olması yönündeki kanaat gündeme geldiğinde Merkez Bankası, ikincil piyasalardan (banka ve aracı kurumlar) kıymet

[28] Timur Önder, Para Politikası Araçları Amaçları ve Türkiye Uygulaması, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C. M.B. Piyasalar genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs, 2005, s. 70-72.

satın almak suretiyle likidite aktarımı yapar ve bu şekilde piyasalardaki likidite miktarını dengelemeye çalışır. Bir anlamda likidite seviyesini yükseltmek için uygulanan bir para politikası aracı olarak kendini göstermektedir.[29]

Mevduat Satımı ve Alımı: Bankalar arasında yapılan mevduat işlemi mahiyetindeki bu uygulamalar Merkez bankasının gecelik faiz oranını belirlediği bant aralığında tutması amacına yöneliktir. Gecelik faiz oranı tavan seviyesine yaklaştığında Merkez Bankası tarafından bankalara teminat mukabili likidite aktarılmakta, alt sınıra yaklaştığında ise bankalardan mevduat almak suretiyle faiz dalgalanmalarının engellemeye çalışmaktadır.

MB. Likidite Senedi İhraçları: Merkez Bankasının bir diğer likidite çekme yöntemidir. Piyasasında likidite bolluğu olan ülke Merkez Bankalarınca bu senetler APİ piyasalarına sunulmak kaydıyla likidite miktarı ayarlanmaya çalışılır.

APİ uygulanmasındaki sıklık ve miktar esnekliği itibariyle kısa vadeli faiz veya parasal tabanda istikrar sağlama amaçlı, kullanışlı bir yöntem olarak ifade edilmektedir. Bankalar açısından vergisel anlamda yükümlülük getirmemesi ve finans piyasalarında rekabet oluşturulması gibi yönleriyle de avantajlı bir uygulama halini almaktadır. Merkez bankaları, bu yöntemle piyasalara müdahale edebilmekte ve kendi inisiyatiflerindeki finansal uygulamaların hacim ve zamanlaması bakımından oldukça önemli imkanlar edinebilmektedirler. İşlemlerin herkese açık olmasının getirdiği şeffaflıkta güven ve etkinlik konusunda artı yönde değer üretmektedir.[30]

1.1.2.1.2. Reeskont Politikası

İskonto politikası şeklinde de tanımlanan reeskont politikası, bir mali kurumun vadesinden önce, emre muharrer bir senedin belli bir komisyon ve faiz karşılığında senet alacaklısına ödenmesidir. İskonto edilmiş bir senedin ikinci bir kez aynı işleme tabi tutulması "reeskont" olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntemle

[29] Yaşar Köse, Murat Atik ve Bülent Yılmaz, "Merkez Bankası Kâr Etmeli Mi? T.C. Merkez Bankası Örneği", **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 8 (1), 2015, s.264.

[30] Timur Önder, a.g.e., s.72-73.

bankalar, kişi ve firmalar için kısa vadeli kredi sağlamakla birlikte, merkez bankası bu yöntemle bankalar için kısa vadeli kredi teminini kolaylaştırmaktadır.[31]

Reeskont politikası, Merkez bankasının dolaşımdaki aktif para miktarını ve dolayısıyla, fiyatlar genel düzeyi ile ekonomik konjonktürü etkilemek amacıyla kullandığı klasik araçlardan biridir. Para politikası araçlarından son başvuru kaynağı olarak nitelendirilen reeskont politikası, reeskont oranlarının ve reeskont kotalarının değiştirilmesi suretiyle para arzını etkilemek amacıyla kullanılmaktadır. Nakit açığı olan kuruluşların piyasalardan borç bulma olanağı kalmadığında bu krediden yararlanmaları reeskont kredilerini son başvuru kaynağı olma niteliği kazandırmaktadır. Bu nedenle, caydırıcı olması amacıyla reeskont oranları piyasa faiz oranları üzerinde belirlenmektedir.[32]

Reeskont oranının değişimi, ekonomide daralma ve genişletmeler meydana getirdiği ve maliyet, talep enflasyonlarına yol açabildiği için uygulanmasında oldukça dikkatli davranılması gereken bir politika aracı görünümündedir. Reeskont politikasının enflasyon baskısı meydana getirdiği durumlarda kişisel gelir paylaşımını düzensizleştiren bir etki meydana getirebilecektir.

1.1.2.1.3. Zorunlu (Munzam) Karşılıklar Politikası

Zorunlu karşılıklar, mevduat sahiplerine güvence vermekle birlikte mali kesimde istikrar sağlamak amacıyla, ticari bankaların mevduatlarının belli bir oranını rezerv tutmalarını zorunlu kılmaktadır. Zorunlu karşılık politikası sonucu, bankalar zorunlu karşılık oranının yükselmesi durumunda, atıl rezervleri yoksa sağladıkları kredi ve yatırımları geri çekmek zorunda kalmakta, zorunlu karşılık oranının düşmesi durumunda ise, bu oranın bir kısmı kullanılabilir rezerv şekline dönüşmekte buda bankaların kredi olanaklarını artırmaktadır.[33]

Bu oranlar, bankalar için likidite seviyesinin düşmesi ve yükselmesi durumlarında belirleyicilik taşımaktadır. Rezerv oranlarının düşmesi halinde likidite

---

[31] Çolak, **a.g.e.**s.526.

[32] Memduh Aslan Akçay, Para politikası Araçları, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın no: 2483, Ankara, 1997, s. 104.

[33] Nur Keyder, **Para Teori Politika Uygulama**, 6. Baskı, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1998, s.53.

azalmakta aksi halde artmaktadır. Bu oranlar, kaydi para miktarının belirleyicisi olan unsurlardan birisidir ve bunun düşmesi kaydi para üretimini artırmaktadır. Merkez Bankası, bankaların meydana getirdiği bu likiditeyi kaydi para miktarı oranları ile denetlemektedir. 1994 öncesinde yalnızca mevduatlar için söz konusu olan karşılık oranları, banka bilançosunda mevduatın önemini yitirmesi ve kredi oluşturmada bankaların mevduat dışındaki kaynaklara yönelmesiyle, karşılığa tabi tutulan pasifler tabanı genişlemiş, böylelikle örtülü mahiyette yeni bir parasal arz tanımlaması gündeme gelmiştir. Buna göre Merkez Bankası karşılık oranlarını değiştirerek piyasadaki kredi hacmini doğrudan etkileyerek bankaların kredi vermedeki takındığı tutumlara yön verebilmekte ve fonksiyonel gelir dağılımı üzerinde de etkili olabilmektedir. Bu politika, Merkez Bankası tarafından uzun süreli ve en çok kullanılan uygulamalardan birisi halini almıştır.[34]

1.1.2.1.4. Kredi Politikası

Merkez Bankası aracılığıyla banka kredilerine bir tavan koyulmak suretiyle, kredilerin sınırlandırması işlemini ifade etmektedir. Merkez Bankası ticari bankaların açabilecekleri kredilere belli bir sınır koymakla birlikte bankalar ancak bu sınırlar içinde kalmak kaydıyla kredi kullandırabileceklerdir. Böylelikle bankaların sağladıkları toplam kredi miktarına bir tavan getirilerek kredi hacminin büyümesine gerekli durumlarda engel olmak için uygulanan basit ev etkili bir önlem alınmış olmaktadır.[35]

Merkez Bankası'nın ticaret bankalarına uyguladığı kredi politikaları, seleftik politikası veya kaliatif politikası ile sınırlandırma getirir. Selektif kredinin amacı, kalkınmada öncelikli sektörlerde kredi kullandırma oranları yüksek tutmak ve sektörlere verilen kredilerin enflasyona yol açacak şekilde genişlemesi önlemektir. Selektif kredi politikası ile ülke kalkınması için gerekli sektörlere kredi imkanı sağlanmış olmaktadır. Selektif kredi politikası gelir dağılımı açısından olumlu bir gelişme yaratmaktadır. Bölgesel gelişim açısından, bölgeler arasındaki geri kalmışlığı giderecek ve bunun sonucunda da işsiz olan insanların iş bularak

[34] Gazi Erçel, Türkiye de Para Politikaları Uygulamaları ve Etkileri, 14 Kasım 1996, Ankara, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1996/kitap6.html.
[35] İlker Parasız, **Para Teorisi ve Politikası**, Ezgi kitapevi, Bursa, 2007, s.84.

çalışmaları sonucu gelirlerinde bir artış olarak, kişisel gelir dağılımı, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azalmasına yönelik olarak bölgesel gelir dağılımı ve sektörler arasında yapılan tercihlere göre sektörel gelir dağılımı lehine olumlu sonuçlar yaratmaktadır.[36]

1.1.2.2. Maliye Politikaları

Mali araçları kullanmak suretiyle varılması amaçlanan ekonomik hedeflere ulaşmaya çalışmak biçimindeki uygulamaların bütünü maliye politikasını oluşturur.[37] Maliye politikası uygulamasının makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisi yüksek olabilmektedir. Özellikle de genişletici maliye politikası yüksek enflasyonun temel nedeni olarak gösterilmektedir. Bu durum maliye politikasının iktisat politikası uygulaması içindeki ağırlığını arttırmıştır. Bu nedenle de maliye politikasının amaçlarının ve araçlarının incelenmesi gerekmektedir.

İktisat politikasının amaçlarının gerçekleştirilmesinde maliye politikası kullanılmakta ve bu anlamda iktisat politikasın amaçları maliye politikasının amaçları paralellik arz etmektedir. Maliye politikası amaçları;

- Fiyat istikrarının sağlanması
- Tam istihdama ulaşılması
- İktisadi büyümenin ve kalkınmanın sağlanması
- Ödemeler dengesinin düzenlenmesi
- Kaynak, gelir ve servet dağılımının iyileştirilmesidir.

Para politikası amaçları gibi maliye politikası amaçları da birbirleriyle çelişebilmektedir. Tam istihdamı sağlamak amacıyla genişletici maliye politikası uygulaması toplam talebi artırmakta, ekonomi tam istihdam düzeyinde yaklaşmaya başlayınca üretim sürecinde görülebilecek tıkanıklıklar verimliliği azaltmakta, birim maliyetler artmaktadır. Bunun sonucu olarak fiyatlar genel düzeyi yükselmekte ve

---

[36] A. Niyazi Özker, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Selektif (Tercihli) Kredi Politikalarında Yapısal Uyum ve Sektörel Gelişme", 2008, 10:124-141, http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yead/article/view/5000170394, Erişim Tarihi: 12.03.2016http://www.bilgiara.com/s%F6zl%FCkler,finanss%F6zl%FC%F0%FC(02/06/2008)

[37] Mahfi Eğilmez, Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2011, s. 161.

ödemeler dengesinde de açık oluşmaktadır. Maliye politikasının amaçlarından hangisine öncelik verileceği maliye politikası uygulaması üzerinde belirleyici olmaktadır.

Gelişmişlik seviyelerine göre maliye politikası amaçları belirlenebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde öncelikli amaç fiyat istikrarının sağlanması olabilirken, gelişmekte olan ülkelerde ise kalkınma için ihtiyaç duyulan hızlı bir gelir artışı ve sermaye birikiminin sağlanması amaçlanmaktadır.[38]

Gelişmekte olan ülkelerde fiyat istikrarsızlıkları önemli ölçüde yapısal nedenlere dayanmakta ekonomide toplam arz-toplam talep dengesi kurulamamasının sonucunda fiyat istikrarının sağlanması ve korunması yoğun ve devamlı gayret gerektirmektedir. Enflasyonun neden olduğu sosyal ve ekonomik maliyetler fiyatlar genel düzeyinde istikrar sağlanmasını ve bu durumun devam ettirilmesini maliye politikasının en önemli amacı haline getirmiştir. Bu noktada fiyat istikrarı amacı doğrultusunda maliye politikasının para politikası ile birlikte uygulanması gerekliliği ön plana çıkmıştır.[39]

Fiyat istikrarı amacı doğrultusunda maliye politikası iki ana rolü üstlendiği söylenebilir. Maliye politikasını birinci rolü enflasyonist ve deflasyonist açığı ortadan kaldırmaktır. Maliye politikasının ikinci rolü ise konjonktürel dalgalanmaları yumuşatmaktır. Bu rolüyle maliye politikası konjonktüre göre kamu harcamalarını ile vergileri azaltmayı ya da artırmayı içermektedir.

Maliye politikası kamu harcamalarını, vergileri ve borçlanmayı araç olarak kullanmaktadır. Harcama, vergi ve borçlanma politikasındaki değişiklikler makro ekonomik değişkenleri önemli ölçüde etkilemektedir. Maliye politikası devletin sahip olduğu çeşitli mali araçların maliye politikası amaçlarına ulaşılması doğrultusunda nasıl kullanılması gerektiğini incelemektedir. Seçilen maliye politikası amacına ulaşılabilmesi için uygun araçların kullanılması gerekmektedir. Maliye politikası

[38] Aytaç Eker, Asuman Altay, Mustafa Sakal, **Maliye Politikası, Teori İlkeler ve Yöntemler**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 2002, s.37.
[39] Sadun Aren, **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, Savaş Yayınları, Ankara, 1984, s. 12.

amaçları ve araçları arasındaki uyumsuzluk maliye politikası uygulamasını başarısızlığa uğramasına neden olmaktadır.

1.1.2.2.1. Vergi Politikaları

Anayasanın, mükellef için ödev ve devlet için hak niteliğinde tanımladığı vergi, kamu gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturmakla birlikte devlet otoritesinin üstlendiği görev niteliğindeki fonksiyonlarını yerine getirmesi noktasında da en önemli gelir kaynağını teşkil etmektedir. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde vergi, bir anlamda devletin halktan nakdi olarak alıp hizmet olarak geri verdiği bir döngünün yasal sınırları olmanın yanı sıra devletin mali piyasalara müdahale etme noktasında temel dayanağı olmaktadır. Kamu gelirlerinin mahiyetini ve miktarını belirleme noktasında belirlenen vergi politikaları, adillik ilkesi dairesinde ve ekonomiye katkı sağlar mahiyette olması, uygulanan politikaların ne denli sağlıklı olacağını belirleyecektir. Bu politikalar vergi kanunları ile uygulanmakta ve dönem dönem bu kanunlarda yapılan değişikliklerle politikalarda değişikliğe gidilebilmektedir.

1.1.2.2.2. Kamu Harcamaları Politikaları

Kamu harcamaları genel tabir ile devletin ekonomik ve sosyal alandaki fonksiyonları gereği, kamusal ihtiyaçların karşılanması adına yetkili organlar eliyle ve kanunlar dairesinde yaptığı giderleri ifade etmektedir. Dar anlamda kamu harcamaları, devletin ve diğer kamu tüzel kişiliklerinin kamu hizmetleri karşılığında yaptıkları ödemeler olarak ifade edilirken (idari organları, savunma, bakanlık harcamaları vs.) geniş anlamda bu harcamalar, sadece genel ve katma bütçeli idarelerce yapılan harcamalar değil, merkezi ve yerel yönetimlerin, iktisadi teşekküllerin, sosyal güvenlik ödemelerinin, ulaştırma hizmetlerinin ve benzer şekilde tüm kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi sürecindeki harcamaları ifade etmektedir.[40]

[40] Mahmut Kalenderoğlu, **Kamu Maliyesi: Bütçe ve Borçlanma**, Agon Bilgi Akademisi Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 2002, s.29.

Bu harcamalar, ekonomik sistem içerisinde kaynak görünümündedirler ve döngünün sağlanmasında büyük önem taşımaktadırlar. Ekonomik büyüme, bölgesel kalkınma, hizmetlerin devamlılığı gibi konularda da bu harcamaların etkisi söz konusudur. Dolayısıyla kamu harcama politikaları, etki alanları itibariyle planlanması sürecinde büyük öneme sahip olmakla birlikte iktisat politikalarının amaçlarına da doğrudan hizmet eder niteliktedirler.

1.1.2.3. Fiyat Politikası

Devlet otoritesinin ekonomik sisteme kimi zaman ekonomik faaliyet bazında ve doğrudan müdahale şeklinde oluşurken kimi zaman da fiyatlara müdahale şeklinde kendini göstermektedir. İlk şekilde olan uygulamaya "ekonomik regülasyon", ikincisi ise "ekonomik kontrol" olarak tanımlanır. Örnek olarak, devlet tarafından piyasa giriş ve çıkışları bir düzenleme dairesine oturtulması, bir kısım sahalarda yasal tekel mekanizmaları meydana getirmesi, dış ticareti bazı yasal uygulamalarla kısıtlaması, KİT'lerin zararlarının hazine üzerinden ödenmesi ve bunlara yardımlar yapılması, bir kısım özel yatırımlara sübvansiyon uygulamasına gidilmesi gibi uygulamalar ekonomik regülasyon uygulamalarındandır. Bunun yanı sıra ekonomik kontroller, bir başka deyişle "dolaysız kontroller politikası" da devletin üretim unsurlarının piyasa fiyatlarına müdahale etme araçlarıdır. Hizmet ve malların satış fiyatlarına ilişkin kontroller, ücretler, kira, faiz oranları, döviz kuru gibi kontroller de ekonomik kontrol olarak tanımlanan müdahale biçimine örnek olarak gösterilebilecektir.[41]

1.1.2.4. Gelir Politikası

Devlet otoritesi, toplumsal refahın her alanda sağlanması ve sürdürülmesi noktasında sorumluluk taşır ve bu refahı oluşturan bileşenleri; sosyal düzen, ekonomik refah, toplumsal eşitlik gibi unsurların sağlanması için politikalar üretir. Bu politikalar hem toplumsal düzenin devamlılığı hem de siyasi açından hükümetin devamlılığı için gereklilik gösterir. Bu noktada toplumun gelir refahının sağlanması ve artırılabilir zemine oturtulması da devletin gelir politikaları ile sağlanabilecektir.

[41] Akel, **a.g.e.,**

Siyasi otorite, varlığını devam ettirebilmek için toplum desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada da yine toplumun refah düzeyinin sağlanması ve siyasi otoriteden memnuniyetinin devamlılığı gerekmektedir. Gelir politikaları, ülkenin gelişmişlik yapısına göre seviyelenmekte; gelişmiş ülkelerde daha yüksek iken gelişmekte olan ülkelerde buna nazaran daha düşük olmaktadır. Bu noktadaki gelir politikalarının oluşumunda, fiyatlar, ücretler dengesi gibi durumlar gözetilmek suretiyle bu politikalar şekillendirilmektedir. Bu noktada gelir politikalarının uzun vadeli planlanması durumunda fiyat istikrarı bozulacağından, kısa vadeli politikalara daha amaca uygun sonuçlar üretebilmektedir.[42]

Diğer taraftan gelir politikası, toplumsal maliyetlerin düşürülmesi gibi bir amacı da içerdiği gibi bu maliyetlere bağlı olarak toplumsal refahı da yüksek düzeyde tutacaktır. Fiyat politikaları ile ilişkili olan gelir politikaları uygun fiyatlar karşılığında yeterli alım gücü sağlayan bir gelir dengesi oluşturması ile birlikte toplumsal eşitliğin sağlanmasına da çaba göstermiş olacaktır.[43]

Adil gelir dağılımı sağlayabilen politikalar, toplumsal ayrışmanın önüne geçecek, sosyal eşitlik ve sosyal adalet hususlarının varlığını toplum nazarında hissettirecektir. Böylelikle toplumsal barışa hizmet etmiş olmakla birlikte siyasi otoritenin devamlılığında da önemli bir katkı sağlayacaktır. Tüm bu yönleri itibariyle gelir politikası araçlarının iktisadi politikalar arasında oldukça önemli bir yere sahip olduğu açıklıkla ifade edilebilir.

1.1.2.5. Dış Ticaret Politikası

Bu politikalar, hükümet tarafından diğer ülkelerden gelen direkt dış ticaret akımları kontrol altında tutulmak, piyasaları dış ticaret konusunda teşvik etmek ve dış ticaret işlemlerinin usul ve esaslarının düzenlenmesi için hayata geçirilen maliye politikalarındandır. Dış ticaret politikasının başlıca araçları şunlardır: [44]

---

[42] Ercan Han, **Gelir Dağılımı Adaletine Yönelik Ekonomik Politikalar**, Ankara, Türkiye Kamu-Sen Ar-Ge Merkezi, 2010, s. 278.

[43] Merih Paya, **Küresel Ortamda İktisat Politikaları**, Türkmen Kitabevi, İstanbul-2013, s.502.

[44] Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Güzem Can Yayınları No:20, 15. Baskı, İstanbul, 2003, s.117.

- Gümrük Tarifeleri
- Miktar Kısıtlamaları
- Tarife Benzeri Faktörler
- Görünmez Engeller
- İhracatın Teşviki
- Bağlı Ticaret vb.

Dış ticaret politikaları, içe dönük ve dışa açık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Temel farklılıkları sübvansiyonlar ve teşviklerden oluşmaktadır. İçe dönük dış ticaret politikası, iç pazara yönelik üretim ile "dış pazara yönelik üretim arasında ayrım yaparak ülke içi üretimi teşvik" etmektedir. Dışa açık dış ticaret politikasında ise, ülke içi ve ülke dışı pazar diye bir ayırım yapılamamaktadır. Bu durum fonksiyonel ve sektör el gelir dağılımını etkilemektedir.[45]

Bir ülkede hükümetler zaman zaman emek sermaye ve teknoloji akımları üzerine çeşitli amaçları gerçekleştirmek için uluslar arası ticarete müdahalelerde bulunmaktadırlar. Genel iktisat politikasının önemli bir aracı olan dış ticaret politikası ile genel iktisat politikası arasında etkileşim söz konusudur. İki politikada birbirini etkiler. Örnek olarak, dış ticaret uygulamalarında hayata geçirilen kota ve tarife önlemleri, diğer taraftan yurtiçi istihdam seviyesi ve enflasyon üzerinde de etkiler doğurmaktadır. Gelişmiş sanayi ülkelerinde ithalatın ulusal ekonomiye verebileceği zararlara karşı duyarlılık söz konusudur. Bunda hükümetler üzerinde kamuoyunun önemli baskıları gündeme gelebilmektedir. Yerli üreticilerin yabancı rekabetine karşı zorlandığı durumlarda, gelişmiş ülkelerin temel felsefesi sayılan serbest rekabet ve ekonomi anında terk edilmekte ve hükümetler koruyucu önlemler almak zorunda kalmaktadırlar. "Devletin dış ekonomik ilişkilere müdahale etmesi faaliyetlerin sınırlanması ya da kısıtlanmasının sağlanmasına yöneliktir." Örnek olarak gümrük tarifeleri, kotaları ve kambiyo denetimi gibi sınırlandırmaları verebiliriz. Dış ticaret politikası ile aynı zamanda belirli alanlarda özendirici

[45] Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi**, Beta yayıncılık, 8.Baskı, İstanbul, 2004, s.577.

faaliyetlerde de bulunulabilmektedir. İhracatın ve genel olarak döviz kazandırıcı işlemlerin artırılmaya çalışılması bu konuda güzel örneklerdendir.[46]

Serbest dış ticarette, fiyat mekanizmalarının işleyişi uygun miktarda kaynak dağılımını sağlamakta dünya üretimini maksimuma ulaştırmaktadır. Bundan ise, bütün ülkeler yararlanmaktadır. Üretim hacmindeki değişmelerde diğer yandan o endüstride çalışan kaynakların talebini ve dolayısıyla reel gelirlerini etkilemektedir. Kısacası serbest ticaret gelir dağılımını ihracat kesiminde çalışan kaynaklar lehine ve ithalata rakip kesimlerde çalışan kaynaklar aleyhine değiştirmektedir. Korumacılıkta bunun tersi söz konusudur. Korumacılık kaynakların etkin dağılımını bozmakta, monopolü desteklemekte, rekabeti baltalamakta, işadamlarının yenilikler peşinde koşması engellenerek onları tembelliğe ve durgunluğa sürüklemektedir. "Kaynak israfına yol açmakta, rüşvet ve yolsuzlukların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir." [47]

Dış ticaret politikası, ihracat ve ithalatın miktar ve oransal olarak artırılması, azaltılması, tamamen durdurulması, kotalar, gümrük tarifeleri, gümrük vergileri gibi piyasanın miktar ve fiyat etkilerini kullanarak düzenlenmektedir. Bu açıdan dış ticaret politikaları sektör el, bölgesel, fonksiyonel ve kişisel gelir dağılımı üzerinde etkili olabilmektedir.

1.1.3. İktisat Politikasının Belirlenmesi ve Uygulanması

İktisat politikasının belirlenmesi noktasında odak unsurun politikanın amaçları olacağı açıktır. Nitekim, iktisat politikaları ekonomik ve toplumsal yapının iyileştirilmesi hedefli uygulamaların planlanması olacağına göre bu planlama yapılırken de ihtiyaçların politika amaçları içerisinde yer alması kaçınılmazdır.

[46] Seyidoğlu, **a.g.e.,** s.116-117.
[47] Seyidoğlu, **a.g.e.,**s.123.

1.2. Gelişmekte Olan ve Gelişmiş Ülkelerin İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları

İktisat politikaları, gelişmiş ülkelerde gelişmişliği ve ekonomik yayılmayı gözetir bir mahiyette kendini gösterirken gelişmekte olan ülkelerde de gelişmiş ve baskın ekonomiler karşısında rekabeti ve gelişmiş ülke seviyesine ulaşmayı hedefleyen bir yapıda kendini göstermektedir. Bu anlamda, gelişmiş ülkelerin iktisat politikaları ve gelişmekte olan ülke politikaları karşılaştırıldığında, yapılan tespitin uygunluğu daha somut olarak görülebilecektir.

1.2.1. Gelişmekte Olan Ülkelerin İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları

Gelişmekte olan ülke ayrımına bakıldığında karşımıza ekonomik anlamda gelişmiş olarak tanımlanan ülkelere nazaran ekonomik açıdan daha düşük seviyede ülkelere işaret edildiği görülmektedir. Zengin ve fakir ülkeler ayrımının 1957 yılında OECD tarafından gelişmiş ve gelişmekte olan şeklinde değiştirildiği görülmekle birlikte mevcut ülkelerin %75'i bu grupta yer almaktadır. Bu ülkeleri tanımlamak için kullanılan yaklaşım ne olursa olsun hemen hemen hepsinde ekonomik dengesizlikler, sağlık, eğitim ve gıda maddelerine erişim ve üretim noktasında sıkıntılar söz konusu olmaktadır. Nüfus artış oranlarındaki düzensizlikler, ekonominin sürekli darboğazlar yaşaması ve ekonomik anlamda dışa bağımlılık durumları bu ülkeler için gelişme sürecinde var olan durumlardır. Sayılan bu sorunlar ülkeden ülkeye göre farklılık göstermekle birlikte ekonomik anlamda bu ülkelerin en büyük sorunları enflasyon, hayat pahalılığı ve işsizliktir. Gelişmekte olan ülkelerdeki iktisat politikalarının temel odakları bu sorunların aşılması ve ekonominin önce stabil düzeyde devamlılığı sağlanıp sonrasında da gelişim ivmesi kazandırılması yönündedir.[48]

Bu ekonomilerde istihdamın büyük bir kısmı tarım sektörü üzerinden sağlanmaktadır. Kişi başına düşen milli gelir düzeyi düşük seviyelerdedir ve bundan

[48] F. Atil Bilge, Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrara Yönelik Maliye Politikası Uygulamalarının Etkinliği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2001, s. 40.

ötürü yaşam standartları asgari geçim düzeyiyle belirlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yaşamsal ihtiyaçlar zorlukla karşılanmakla birlikte lüks tüketim veya harcamalardan artan birikimlerin tasarrufu da mümkün olamamaktadır. 1980'lerin başlarında gelişmekte olan ülkelerin yarısına yakınında önemli dış ödeme sorunları meydana gelmiş ve bunun sebebi olarak da bu ekonomilerin yapısal yönden zayıflıklarının yanı sıra izlenen başarısız iktisat politikalarının olduğu görülmüştür.[49]

Gelişmekte olan ülkelerde 1989 yılından itibaren yabancı sermaye girişlerinde kaydedilen artış 1994 yılında da sürmüştür. Bunun sebebinin bazı sanayileşmiş ülkelerde görülen durgunluğun yanı sıra bazı sanayileşmiş ülkelerde faiz hadlerinin yükselmesi ile gelişmekte olan ülkelerin izlediği ekonomik politikalar gösterilmektedir. Bu durum, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin etkileşimini ve iç içeliğini sergilemektedir. Bir taraftan gelişmiş ekonomiler pazar ihtiyacını gelişmekte olan ülkelerden sağlarken diğer taraftan sermaye birikimini değerlendirecekleri pazarlar da aramaktadırlar. Bu da yine gelişmekte olan ülkelerde yatırım anlamını da taşımaktadır ki bu durum, gelişmekte olan ülke açısından kontrol edilemeyen bir nakit akışı olarak yorumlanabilecektir.[50] Nitekim ülkemizde Şubat 2001'de yaşanan krizin neticesinde yabancı sermayenin piyasalardan çekilmesinin ardından nakit sıkıntısı bir anda kendini göstermiş, piyasalarda yaşanan durgunluk sermaye kaynaklı olarak ekonomiyi derinden etkilemiş ve uygulanan yüksek faizler bile sermaye sağlamaya yeterli olamamıştır.[51] Bu örnek üzerinden gelişmekte olan ekonomileri gelişmiş ekonomiler kontrolünde olduğu ve gelişmiş ekonomilerin diledikleri zaman gelişmekte olan ekonomilere müdahale edebildiği savunulabilecektir.

Gelişmekte olan ekonomiler, iktisat politikalarını genel itibariyle faizler, döviz ve enflasyon odaklı olarak belirlemek durumundadırlar.

---

[49] Salih Öztürk ve Coşkun Biner, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Kurala Dayalı Para Politikasının Etkinliği Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi: Türkiye Örneği", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** 9(1), Sivas, 2008.

[50] Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, 3. Baskı, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1991, s.613.

[51] Merih Celasun, "Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finansal Krizler ve Türkiye Örneği 2001", **Doğu-Batı Dergisi,** 17:61-87, 2001, s.67.

Bir ekonomide yaşanan yüksek enflasyon ve beraberinde sürekli fiyat artışlarının etkisinde paranın alım gücü zayıflamaktdır. "1970'li yıllardan sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde meydana gelen yüksek enflasyon sebebiyle iktisat politikalarında fiyat istikrarı ön plana çıkarılmış" ve işsizlikle birlikte düşük büyüme performansları da para politikalarının yeniden şekillenmesine sebep olmuştur. Tüm ekonomilerde uygulanan politikaların etkisi bir dönem sonra kaybolmakta ve ardından enflasyon gündeme gelmekteydi. Bu sebepten, para politikasının temelinde fiyat istikrarının oluşması tüm ekonomilerce kabul görmüş olan bir durum halini almıştır.[52] Gelişmekte olan ekonomilerde bu yönde iktisat politikalarının geliştirilmesinin önünde işsizlik, düşük performanslı büyüme ve ihtiyari para politikaları gibi unsurlar bulunmaktadır. Ayrıca, ekonomideki likiditenin dış kontrollü olmasının da büyük orandaki etkisiyle oluşturulan iktisat politikalarının hedeflerine ulaşmasında büyük oranlarda sapmalar yaşanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde "dış talep dalgalanmaları neticesinde ihracatta meydana gelen" değişiklikler istikrarsızlık oluşturan önemli dış kaynak olarak kabul edilmektedir. Bu durum iktisat politikalarında dikkate alınsa da her zaman kontrol edilememektedir. Örnek olarak, gelişmekte olan ülkenin tarımsal ürünlerine dış talebin artması durumunda ihracat gelirleri artacak ve iç pazarda mallara olan talebin karşılığında arz eksiğinden dolayı fiyatlar yükselecektir. Dış talebin azalması noktasında ise yabancı kaynak ve döviz rezervlerinin az olmasından kaynaklı olarak döviz ihtiyacının meydana gelmesi ile birlikte temel ara malların sınırlandırılmasından kaynaklı olarak üretim ve istihdam kapasitesinde azalma yaşanabilmektedir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde iktisat politikaları belirlenirken dış ticaret politikalarının denge sağlayacak şekilde oluşturulması zaruri ve güç bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.[53]

Gelişmiş ekonomilerdeki dalgalanmalar neticesinde gelişmekte olan ülkelerde de etkilerin oluşması kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu dalgalanmaların gelişmekte olan ekonomiler üzerinde istikrarsızlık etkisi meydana getirmektedir. Bu noktada genel kanaat, gelişmekte olan ülkelerdeki ihracat miktarının dolaşımdaki mal fiyatlarının

[52] Öztürk ve Biner, **a.g.m.,** s.20-21.
[53] Bilge, **a.g.e.,** s.50.

gelişmiş ülkelerin gerçek büyüme hızlarıyla ve uluslararası mal piyasası tarafından belirlendiği yönündedir.[54]

Ekonomilerin kalkınmasında bir diğer unsur da sermaye birikimidir ve iktisat politikaları hazırlanırken bu husus da dikkate alınmaktadır. Ancak, düşük gelirlere sahip olan bu ülkelerde cari tüketim harcamalarının karşılanmasına bağlı olarak sermaye birikimine kaynak kalmamaktadır. Bu durumda ise, GSMH'lerinin büyük bir kısmını sermaye birikimi için ayırabilen gelişmiş ülkelere oranla, daha düşük bir büyüme hızına sahip olmaktadırlar ve Harrod-Domar büyüme modeli doğrultusunda bu ülkelerin ekonomik birçok sorunu tasarruf seviyesini yükselterek çözebilecektir.[55]

Gelişmekte olan ülkelerde hızlı nüfus artışı da iktisat politikalarında ele alınan durumlardandır. Nüfustaki hızlı artış, kişi başına düşen milli gelir seviyesini tutmakta ve devamında kişi başı gelirin artmaması da özellikle kırsalda iş gücü olarak algılanan çocuk için doğumları artırabilmektedir. Bunların yanı sıra birçok düşük gelirli gelişmekte olan ülkede gelir dağılımı adaletsizliği kendini göstermektedir. Bu ülkelerde oluşan hakim sınıf, hem ekonomik ayrıcalıklara sahip bir yapı sergilemekte hem de tekelleşme noktasında politik destek görebilmektedirler. Akabinde, yatırımlarda keyfiyetin önüne geçen politikaların da olmaması ile birlikte yabancı yatırımcılar için bu türden ortamlar riskli ve istikrarsız olarak algılandığından dış kaynaklı yatırımların bu ekonomilere girişi de güç olmaktadır.[56]

Gelişmekte olan ülkelerde politik kaygı siyasi yapı içerisinde belirgin bir biçimde kendini göstermektedir. Bu sebepten belirlenen iktisat politikaları bu kaygının gölgesinde kalabilmekte, mutlak gereklilik içeren politikalar hayata geçirilememektedir. Öte yandan toplumun daha rahat bir yaşam şartına kavuşma çabası bu politikaları ve iktidarları destekleme şeklinde belirginleşmekte ve kısır bir döngü oluşmaktadır. Bu etkileşime benzer olarak, ekonomik olmayan bazı etkenlerde, misalen alışılagelmiş ekonomik gelenek ve davranış biçimleri de gelişme

---

[54] Öztürk ve Biner, **a.g.m.,** s.22.

[55] Beyhan Ataç, **Maliye Politikası. Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sonuçları**, 2. Baskı. Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Eskişehir, 1991, s.213-214.

[56] Erol Manisalı, **İktisada Giriş**, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1991, s. 177.

ve büyüme üzerinde engel teşkil edebilmektedir. Bu alışkanlıklar da zaman zaman iktisat politikalarına yansıdığı gibi uygulamada da engel teşkil edebilmektedirler.[57]

Bir başka planlama unsuru olan bütçede ise devlet gelir ve harcamaları arasında denge kurmak durumundadır. Yani bütçe, mali dengeyi sağlama odaklı bir yapıda oluşturulmalıdır. Oysaki gelişmekte olan ülkelerde mali denge yerine ekonomik denge kendini göstermekte ve bu da bütçenin iktisadi planlama içerisindeki fonksiyonunun tam olarak sağlanamamasını gündeme getirmektedir. Böylelikle iktisadi plan ve programlarda dile getirilen hedeflerin kamu tarafı, özel kesimin teşvikini de içinde barındırmak zorunda olduğundan asıl maksadından uzak bir sonuç sergilemektedir. [58]

1980'lerin sonlarında gelişmiş ekonomilerde kaldırılan enflasyon baskısı kamu açıklarını belirgin ölçüde iyileştirmiştir. Ancak gelişmekte olan ekonomilerde kamu açığının önemli kısmı iç ve dış borç stokundan kaynaklanmaktadır. Bu durum da iktisat politikalarında belirleyicilik rolüne sahiptir. Diğer taraftan borçlanma noktasında iç ve dış piyasadan temin edilen kaynakların kullanılması belirli kısıtlar sergilediğinden para politikaları bu kısıtlar dairesinde belirlenmek zorunda kalır. Diğer taraftan oluşan enflasyon karşısında sermaye sahiplerinin paranın erimemesi noktasındaki davranışları ve yatırım riskleri de para politikalarının amaçlarına ulaşmasında sorun kaynaklarındandır. Öte yandan gelişmekte olan ekonomilerde gelir politikaları, fiyat ve ücret artışlarını baskılamak ihtiyacı hissedecektir. Bunun için de hükümet sendika anlaşmaları gibi çabalar sergilenecek, anlaşmalar dairesinde para politikalarının hedeften sapma miktarı azalacaktır.[59]

Özetle, gelişmekte olan ekonomilerde iktisat politikaları, belirgin bir baskı altında oluşturulmaktadır. Bu baskı gerek gelişmiş ülke ekonomileri gerekse büyüme çabası ve ekonomik iyileşme gayreti ile şekillenmektedir. Ekonomik dalgalanmalar her zaman mümkün olduğundan oluşturulan politikaların hedefine ulaşma şansı nispeten az olmaktadır. Ekonomik yapı iyileştikçe bu oran artmakta, izlenen yöntemler dairesinde de ekonomik yapı gelişmektedir. Günümüz koşulları

[57] Ataç, **a.g.e.,** s.213.
[58] Bilge, **a.g.m.,** s.52.
[59] Ataç, **a.g.e.,** s.153-155.

düşünüldüğünde, gelişmekte olan ekonomilerin gelişmiş ekonomiler açısından anlamı pazar ve etki alanı olarak düşünülürse, bunun yanına bir de hammadde temin sahaları oldukları da dahil edilirse gelişmiş ekonomilerin gelişmekte olanların gelişmesini istememe durumu da dile getirilebilecektir. Ayrıca, siyasi ve ekonomik dengeler sürekli olarak gelişmekte olan ekonomilere müdahale etmekte ve özellikle yabancı sermaye giriş çıkışları ile bu ekonomilere yön verilmektedir. Bu da gelişmekte olan ekonomilerin gelişim seyrinde karşılarına çıkan büyük engellerden birisidir. Gelişmiş ekonomilerin izlediği ekonomik kalkınma yöntemleri gelişmekte olan ekonomiler açısından mümkün kılınabildiği durumlarda da ekonomi üzerindeki baskı etkisini azaltmaktadır.

1.2.2. Gelişmiş Ülkelerin İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları

Britanya, sistematik olmayan ve genellikle amaçlanmamış biçimde, alışılmamış derecede küçük ölçekli ve denetimsiz bir ekonomiden, hızla alışılmamış derecede tekelci ve devlet denetiminde bir ekonomiye, ihracata dayalı temel sanayilerden iç pazara dayalı sanayilere ve daha yavaş bir hızda olmak üzere, eski teknoloji ve sınai örgütlenme biçimlerinden yenilerine doğru bir gelişme göstererek uyum sağlamıştır.[60]

İngiltere feodalizm sonrası döneme (on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllar) göreceli olarak geri kalmış bir ekonomi olarak girmiştir. 1600'den önce Avrupa'dan teknoloji ithal eden İngiltere ham yün ihracatına ve o dönem daha gelişmiş olan Hollanda'ya (özellikle Bruges, Ghent, Ypres gibi bugün Belçika'ya dahil olan Flaman şehirlerine) gerçekleştirdiği düşük katma değerli yünlü giysi ihracatına bağımlıydı.[61]

1721 ve sonrası gerçekleşen tamamlayıcı politikalar doğrultusunda öncelikle imalat sektöründe hammadde ithalat vergileri ya düşürüldü ya da tümden kaldırıldı. İkinci olarak, William Mary'den beri ülkede uygulanmakta olan ihraç edilen mamul

[60] E. J Hobsbawn, **Sanayi ve İmparatorluk**, Çev: Abdullah ERSOY, Dost Yay., 3. Bs., Ankara, 2005, s. 15.

[61] Ha-JoonChang, **Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü,** Çev: Tuba Akıncılar ONMUŞ, 3. Bs., İstanbul, İletişim Yay., 2007, s.42-43.

mallarda kullanılan ithal hammaddeler için vergi iadesi uygulaması genişletildi ve miktarlar artırıldı. Beraberinde mamul malların çoğunda ihracat vergisi önemli ölçüde artırılmış, ithal edilen yabancı mamul mallara uygulanan vergiler tümüyle kaldırılmıştır. Tüm bunlara ek olarak ta İngiliz ürünlerinin yabancı piyasalardaki ününün zarar görmemesi için, özellikle tekstil ürünlerinde imalatın kalitesini denetlemek üzere düzenlemeler uygulanmaya başlanarak tekstil sektörünün rekabet edebilirliği üzerinde devlet etkisi oluşturulmuştur. On sekizinci yüzyılın ikinci yarısında Sanayi Devrimi'yle birlikte Britanya, diğer ülkelerle arasındaki teknolojik farkı açmaya başlamış, ancak, yine de on dokuzuncu yüzyıl ortasında teknolojik üstünlüğü tartışılmaz bir duruma gelene kadar, sanayiyi teşvik etmeye yönelik politikalar uygulamaya devam etmiştir. Bu noktada bir dönemin "İngiliz Kumaşı" markasını oluşturmak ta bu korumacı iktisat politikaların eseri olarak kendini göstermektedir.[62]

Tekstilin yanı sıra tahıl sektöründe de korumacı politikaların etkisi görülmektedir. 1815'te Napolyon Savaşları'nın ardından Britanya'da imalatçılar serbest ticaret yönünde baskılarını artırmaya başlamışlar ve teknoloji, tekstil gibi bir çok sektörde öne çıkmışlardır. 1815'te kabul edilen yeni Tahıl Yasası ile de tarımsal üretim korunmaya başlamış ve içeride tahıl fiyatlarının yükselmesinden kazançlı çıkacak tarım kesimlerine fayda sağlanmıştır. 1846'da Tahıl Yasası iptal edilmiş ve mamul malların birçoğuna uygulanan tarifeler kaldırılmıştır. Serbest ticaretin devam ettiği 1880'lerde bazı güçlü Britanyalı üreticilerin koruma talebi yönündeki baskıları ve yirminci yüzyıl başlarına gelindiğinde Britanya, ABD ve Almanya'ya karşı imalat sahasındaki avantajlarını hızla kaybetmeye başlaması, iktisat politikalarının yönünü korumacılığa döndürmüş ve 1932'de birçok alanda korumacı tarifeler uygulamaya yeniden geçirilerek serbest ticaret süreci sona erdirilmiştir.[63]

Bir başka gelişmiş ekonomi olan ABD ise İngiltere'nin korumacı stratejisinin en belirgin uygulayıcılarının başında gelmekle birlikte modern korumacılığın anavatanı ve kalesi olarak anılmaktadır. Amerika'nın İngiltere'den örneklediği bebek sanayi korumasının önemi noktasında, sömürgeciliğin ilk zamanlarından Amerika

[62] Chang**, a.g.e**., s. 48.
[63] Chang, **a.g.e.,** s. 43-52.

Birleşik Devletleri'nin ortaya çıkışına kadar, yerli sanayinin korunması tartışmalı bir siyasi mesele olmuştur. New Yorklu gemiciler ve Güneyli tarımcıların çıkarları doğrultusunda 1820, 1821 ve 1823'te tarifeleri yükselten yasa tasarılarının reddedilmesi gündeme geldi. Yine de 1824'te yeni ve daha yüksek tarifeler öngören kanun gelmiştir. 1828'de "Nefret Edilen Tarife" diye isimlendirilen kanun ülkede daha da olumsuz sonuçlar doğurmuştur. "1846-1861 arası dönemi literatürde alçakgönüllü korumacılık dönemi olarak nitelendirilmektedir." Ayrıca, o dönem, 1870'lere kadar nakliye masrafları yüksek olduğu için, oranlar Avrupa'yla aynı düzeyde olsa da uygulanan tarifeler dış ticaret te Avrupa tarifelerinden daha fazla engel teşkil etmiştir.[64]

1913'te dış ticaret politikası altında, serbestçe girmesine izin verilen mal kategorilerinde büyük bir artış ve ortalama ithalat vergi politikasında önemli bir indirim öngören Underwood tarife yasa tasarısı kabul edildi. Büyük Bunalım'ın başlamasıyla Smoot-Hawley tarifesi gündeme gelmiştir. Smoot-Hawley tarifesi, uluslararası bir tarife savaşına yol açmış, özellikle de ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın en önemli kredi verici ülkesine dönüştüğü düşünüldüğünde, ülkenin geleneksel ticaret politikası duruşunda köklü bir değişiklik ifade etmeye imkan tanımıştır. ABD'de sanayideki üstünlük sağlanmış, ticareti serbestleştirmiş ve serbest ticaretin en ateşli savunucusu haline gelmiştir.[65]

Bir diğer gelişmiş ekonomi olan Almanya'nın bugünkü ekonomi düzeni, açıkça müdahaleci iktisat politikaları ile kazanılmıştır. Devlet, global önlemlerle sınırlı kalmayıp aksine her bir noktaya müdahale ederek ekonominin tüm sektörlerini düzenleyici ve yönetici olmayı amaçlamıştır. Bu durum, daha çok Avrupa Birliği'nin tarım alanındaki pazar düzeninde göze batmakta, fakat madencilik, gemi inşaatı ve çelik sanayisi gibi alanlarda da gözlenmektedir. Bugünkü sosyal pazar ekonomisi

[64] Chang, **a.g.e.,**s. 57.
[65] Doğan Alantar, "Küresel Finansal Kriz: Nedenleri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme" http://www.finanskulup.org.tr, Erişim Tarihi: 10.03.2016

anlayışı, yalnızca pasif olarak değil, aynı zamanda ekonomi sürecine aktif olarak katılacak devletin sosyal sorumluluk payını da elde etmiştir.[66]

Prusya'nı, önderliğini yaptığı "1834 Alman Gümrük Birliği öncesi tarife oranları ve sonrasında Alman sanayi kesiminde uygulamaya geçen tarife korumaları yüksek değildi." Dönemin Alman sanayileşmesi üzerine bir otorite olan Trebilcock Zollverein tarifelerinin etkin bir bebek sanayi koruması sağlayacak nitelikte olmadığını, demir imalatçılarının bile 1844'e kadar tarifeye tabi tutulmadığını, bunun ötesinde de başarılı bir korumanın söz konusu olmadığını düşünmektedir. Prusya devleti Alman Gümrük Birliği'ne üye diğer devletlerin daha yüksek tarifeler yönündeki siyasi baskısına karşı sürekli olarak karşı durmuştur. 1844 ve 1846'da tarifelerde belli artışlar olmakla beraber bunlar göreceli olarak küçük artışlardı. Bundan sonra 1862'de Fransa'yla yapılan serbest ticaret anlaşması ve çeliğe uygulanan vergilerin 1870'de düşürülmesinin de etkisiyle 1870'lerin sonlarına kadar tarifeler genel olarak düşme eğilimi göstermiştir.[67]

On dokuzuncu yüzyılın birinci yansında, Prusya'da devletin müdahalesinin, bankacılığın gelişmesine karşı geliştirdiği tutum örneğinde olduğu gibi bazı büyümeyi geciktirici etkileri olmuştur. İkinci Reich döneminde devletin sanayi kalkınmasında rolü ve etkisi azalmışsa da kartel ve tarife politikaların ağır sanayinin gelişmesinde çok önemli bir rolü oynamışlardır. Tarifelerin, kartellerin ağır sanayide çalışmasını kolaylaştırdığına ve böylece firmaların daha saldırgan bir biçimde yatırım yapmasını ve inovasyona yönelmesini sağladığına işaret eder. Bunun dışında, bu dönem boyunca Almanya, çağdaş sosyal politikaların da öncülüğünü yapmıştır. Bu politikalar, daha önce siyasi, dini ve bölgesel anlamda bölünmüş olup, yeni bir araya gelmiş bir ülkede, sosyal barışı sağlamakta ve böylece yatırımı teşvik etmekte çok önemli bir rol oynamıştır.[68]

Fransa'nın iktisat politikaları ise ekonomiyi her zaman devletin güdümünde tutan bir yapı sergilemektedir. Napolyon hükümeti, teknolojik ve sanayi alanında

---

[66] A. Kasımjanova, **Almanya'nın Ekonomi Politikası,** Kazakistan El-Farabi Milli Devlet Üniversitesi, Ankara, 1999, s. 6.
[67] Chang, **a.g.e.,** s. 67-68.
[68] Kasımjanova, **a.g.e.,** s.13-14.

gelişmeleri yönlendirme çabalarının yanı sıra, sanayi sergileri, belli makinelerin icadı maksadıyla ülke genelinde yarışmalar tertiplemesi ve devletle görüşmesini kolaylaştırmak amacıyla işveren kuruluşlarının oluşturulması gibi yeniliklere de gidilmiştir.[69]

Fransa'da, 1886'ya kadar "Ticaret ve Sanayi Bakanlığı" kurulmamış olması dikkat çekicidir. Bunun sonrasında bütçesi en küçük olan bakanlık özelliğini sürdürmüştür. İthalatın teşviki ve tarifelerin belirlenmesine yoğunlaşmış ve sanayiyi teşvik için fuarlar düzenlemenin yanı sıra birlikte, Ticaret Odası'nın denetlenmesi, iktisadi istatistiklerin değerlendirilmesi ve iş adamlarına ödüller verilmesi gibi uygulamalara gidilmiştir. Lakin Bakanlık, çok etkili değildi. Bu zamandaki uygulanamalar da varolan sanayi yapıyı ve bu yapı içerisinde önemli ölçüde tarımı korumaya yönelikti ve sanayileşmeye yönelik değildi. [70]

Bir diğer gelişmiş ülke örneği de dünyanın elektronik devi olan Japonya'dır. Japon mucizesi olarak da adlandırılan Japon 1850'li yıllar itibariyle başlamış olan, "Meiji dönemi ile devam eden ve Japonya'nın II. Dünya Savaşı öncesi" büyük bir imparatorluk haline dönüşmüş ve ardından bir yıkım süreci ile birlikte yeniden yapılanarak özellikle teknoloji alanında rüştünü ispatlamıştır.[71]

Japonya sanayi sahnesine oldukça geç girmiş, 1854'te Amerikalılar tarafından açılmaya zorlanmıştır. Daha önceleri de Avrupa hakkında bir fikir sahibi olmakla beraber Japonlar, Portekizli ve Hollandalı tüccarlarla temaslarından sonra Batı'yla ilgili olarak daha geniş bir fikir sahibi oldular ve ülkelerinin göreceli geri kalmışlığı karşısında dehşete düştüler. Kısa bir süre sonra feodal siyasi düzen çöktü ve 1868 Meijirestorasyonu olarak adlandırılan modernleşme rejimi kuruldu. Japonya'nın aslında geciken ama, kısa sürede Avrupa'nın kalkınma modelini benimseyen, hatta bazı alanlarda onu geçen kalkınma hareketi, Meiji devrimi ile başlamıştır.[72]

---

69 Chang**, a.g.e,**.s. 72-73.
70 Chang, **a.g.e.,** s. 77.
71 Ozan Örmeci, " Japon Mucizesi" http://ydemokrat.blogspot.com, 21.5.2010.
72 Ali Özgüven, "Japon Mucizesi", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**; Ord. Prof. Şükrü BABAN'a Armağan**,** C. 40, S. 1-4, İstanbul, 1984, s. 94.

Azgelişmiş ülkelerin ithal ikamesi yoluyla sanayileşip, gelişmiş ülkeler ailesine katılacağına dair iyimser görüşler, bazı tarihsel başarılara gönderme yapmaktadır. Bu konuda Japonya en çok örnek gösterilen ülkedir. Japonya'nın örnek gösterilmesi, bir dizi temel farklılığın dikkate alınmamasının sonucudur. Öncelikle Japonya feodal aşamayı ileri düzeyde yaşamış bir ülkedir ve tarihinin hiçbir döneminde, azgelişmiş bir konuma düşmemiştir. Toplumun kapitalistleşme yolunda ilerlemesinde devlet belirleyici ve anahtar bir işlev üstlenmiştir. Bunun dışında Japonya özel tarihsel koşullardan yararlanabilmiştir. Öteki sanayileşmiş ülkelerin iç sorunları (krizler, savaşlar) yüzünden tatmin edemediği dünya pazarının sanayi ürünleri ihtiyacını karşılayarak, bir pay almayı başarmıştır. Benzer özel durumların hiçbiri ikinci savaş sonrasının azgelişmiş ülkeleri için geçerli değildir.[73]

Kalkınmasının başlangıcında Japonya, 1858'de imzalamak zorunda bırakıldığı ve % 5'in üzerindeki bütün tarife oranlarını yasaklayan antlaşmalar nedeniyle tarife koruması uygulayamıyordu. 1875'te ABD'de, Britanya ile ABD arasındaki teknolojik açık çok daha küçük olmasına rağmen ortalama sınai tarife oranı % 50'lere varıyorken Japonya mamul mallara ortalama % 5 tarife uygulayabilmekteydi. Bu nedenle Japon hükümeti 1911'de tarife özerkliğini geri kazanana kadar sanayileşmeyi desteklemek amacıyla başka yöntemler kullanmak zorunda kalmıştır. Meiji, gelişmiş ülkelerden, sınai kalkınma için gerekli olduğuna inandığı kurumları ithal etti ve bunları adapte etti. Dönemin hangi Japon kurumunun hangi ülkenin hangi kurumuna tekabül ettiği pek açık değildir, ortaya bir çeşit kurumlar mozaiği çıkmıştır. "Merkez Bankası, Belçika Merkez Bankası örnek alınarak, genel anlamda bankacılık sektörü ise Amerikan sektörü örnek alınarak kuruldu." 1911'de eşitsiz antlaşmaların sona ermesiyle Meiji sonrası Japon devleti yeni gelişmekte olan sanayileri korumak, hammadde ithalatını kolaylaştırmak ve lüks tüketimi denetlemek amacıyla, bir dizi tarife reformu yaptı. Bir kez daha, bu politikalarla diğer ülkelerin kalkınmakta iken uyguladıkları politikalar arasında büyük benzerlikler görmekteyiz.[74]

---

[73] Fikret Başkaya, **Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü**, 5. Bs. Ankara, İmge Kitabevi, 2005, s. 108.

[74] Chang, **a.g.e.,** s. 92.

1913'e gelindiğinde Japonya en korumacı ülkelerden biri olduğu halde yine de imalat sanayinde ABD'den daha düşük koruma uygulamaktaydı. 1922-1931 yılları arasında Japonya ekonomik, siyasal ve ticari istikrarsızlıklardan bir türlü kurtulamamıştır.[75] 1920'ler boyunca, yoğun Alman etkisi altında Japonya, gereksiz rekabetin önlenmesi, ölçek ekonomilerine geçiş yapılması, bilimsel yönetimin uygulamaya konması ve standardize edilmesi amacıyla kartel anlaşmalarını yasaklayarak ve birleşmeleri destekleyerek kilit sektörleri rasyonalize etmeye başladı. Büyük Bunalım'ın ardından dünyada baş gösteren krize cevaben, özellikle de 1931'de Önemli Sanayiler Denetim Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte bu çabalar giderek yoğunlaştı ve karteller üzerindeki devlet denetimi artırıldı.[76] Birçok başka Yeni Sanayileşen Ülkede olduğu gibi Japonya'da da ordunun (daha sonra bir siyasi felakete neden olmasına rağmen), talebi canlandırarak ve teknolojilerin yayılmasını sağlayarak ağır sanayinin gelişmesine katkıda bulunduğuna inanılmaktadır.

Japonya'da devlet, yatırımları belli hedeflere yöneltmek için kalkınma bankası gibi finansman kaynağı sağlayan bankalar da kurmuştur. Bunların kaynakları, büyük ölçüde, posta idarelerine faiz karşılığında yatırılan tasarruflardır.[77]

Japonya'da ekonomik liberalizm kavramı, Batının piyasa ekonomilerindeki aynı ideolojik temellere dayanmamaktadır. Japonya'da ekonomik liberalizm, hükümetin belirli bir ekonomik politika izlemek niyeti ile kısıtlanmaktadır. Bu niyet çeşitli şekillerde ortaya konmaktadır. Japonya'nın piyasa ekonomisi tabiat itibariyle öncelikle, ideolojik değil, uygulayıcıdır.[78]

Bu tutum Japonya'da, yeterli bir niteleme olmamakla beraber, karma ekonomi adını verebileceğimiz bir ekonomik sistemin gelişmesinde faydalı olmuştur. Karma ekonomi terimi, hükümetin ekonomiye müdahale için geniş imkânlara sahip bulunması anlamına gelmektedir. Karma ekonomi himayeciliğe dayanır. Japonya temelde himayeci bir ekonomik politika izlemektedir. Fakat liberalizme Japonya'da

---

75 Özgüven, **a.g.m.,** s. 103.
76 Özgüven, **a.g.**e., s. 105-106.
77 Chang, **a.g.e.,** s. 93.
78 TÜSİAD: Dünya Sanayiinde Dinamik Güç; Japonya**,** 1973, s. 16.

ne de olsa pek önem verilmediğinden, himayecilik ekonomik bir sapma sayılmamaktadır.[79]

Japonya'nın ekonomik politikada liberalizme gitmesini umanlar -son birkaç yıldır GATT ve OECD üyeliği dolayısıyla Japonya daha liberal bir politika izlemesi yolunda gitgide daha şiddetli baskılara maruz kalmıştır- başlangıçta şüphe ile, güvensizlikle karşılaşmışlar ve çok zaman açıktan açığa reddedilmişlerdir. Japonya'nın himayeci ekonomik politikasının bugüne kadar memleket için başarılı olması keyfiyeti de bu tutumu daha çok kuvvetlendirmektedir.[80]

Güney Kore'nin kalkınma sürecinde "Beş Yıllık Ekonomik Kalkınma Planları"nın büyük önemi olmuştur. 1962-1997 aralığında "Ekonomik Planlama Kurulu"nca hazırlanmış olan ve ard arda uygulamaya sokulan "Beş Yıllık Ekonomik Kalkınma Planları" hayata geçirilmiştir.[81]

Daha önce gelişigüzel bir şekilde yapılmakta olan yatırımların koordinesi, yönlendirici mahiyetteki planlamalar ve devlet yatırım programlarıyla sistematik olmuştur. Firma giriş çıkışları, yatırım ve fiyatlandırmalar düzenlenerek rekabet yönetimi gerçekleştirilmiş, zararlı rekabet azaltılmış oldu. Bir kez daha söylemek gerekirse, bu düzenlemeler kısmen on dokuzuncu yüzyıl sonları, yirminci yüzyıl başları kartel politikalarını yansıtıyordu ama tekel konumunun kötüye kullanılmasının tehlikeleri ve ihracat performansına etkileri daha fazla dikkate alınıyordu. Düşüş yaşayan sanayiler ve teknolojik ilerleme için teşvik ve rekabet kısıtlamalarından yararlanılmıştır.[82]

Japonya ve Kore'deki etkin iktisat politikalarının onların yarattığı mucizenin kaynağında olduğu inkar edilemez. İkinci olarak Tayvan, etkin iktisat politikaları uygulamış olduğu halde herhangi bir finansal veya makroekonomik krizle karşılaşmamıştır. Üçüncü olarak Japonya hakkında bilgi sahibi olan gözlemciler, görüşleri ne olursa olsun, ülkede süregelmekte olan durgunluğun hükümetin

---

79 **A.e.**
80 **A.e.**
81 TMMOB Makine Mühendisleri Odası: Ülke Örnekleri İle Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri, Ankara, 2007, s. 70.
82 **A.e.,** s. 94-95.

uyguladığı sanayi politikasından kaynaklanmadığı konusunda görüş birliği içerisindedir. Söz konusu olan daha çok, yapısal tasarruf fazlası, finansal serbestleşmenin doğru bir zamanlamayla yapılmamış olması ve makro ekonomik kötü yönetim gibi etkenlerdir. Dördüncüsü, Kore örneğinde, biriken borçlar nedeniyle kriz patlak verdiğinde sanayi politikası, 1990'ların ortalarından itibaren zaten gevşetilmişti, yani krizin asıl suçlusu olamazdı.[83]

İkinci Dünya Savaşı'nda yenilen, neredeyse hiçbir şey kalmayacak ölçüde harap hale gelen Japonya, 1953 yılında savaş öncesi üretim miktarını yakalayabilmiştir. Marshall Planları ile ABD tarafından Japonya'ya oldukça büyük yardımlar ve hibeler aktarılmış bununla birlikte Japonya ile Avrupa arasında ticaret yapılması desteklenmiştir. Japonya'nın günümüzde dahi taktirle anılan bu geri dönüşü, ekonomik kalkınma seyrinin yavaşlaması, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler'in dağılmasından büyük ölçüde yararlanmıştır. "Asya finansal krizinden yara almadan çıkabilen Japonya, günümüz dünya siyasetin ve ekonomisinde söz sahibi olmanın temelinde ekonomik gücün yattığını somut olarak gösteren önemli bir örnektir."[84]

[83] **A.e.,** s. 96-97.
[84] Örmeci, **a.g.m.**

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKASI AMAÇLARI VE UYGULAMALARI

1980'li yıllara gelininceye kadar ki Türkiye ekonomisi dikkate alındığında, bu dönem için zorlu koşulların iyileştirilmesine çabalayan bir iktisat politikası sürecinin varlığı görülebilecektir. 1923'te kurulan cumhuriyetle birlikte sanayi, kalkınma ve ticari alanda da yeni baştan kurgulanan bir yapının olması gayet doğal bir durumdur. Nitekim bu durum akabinde yeni cumhuriyetin kademeleri, kalkınma ve Osmanlı'dan kalan aksak mekanizmaları düzenleme çabasına girmiş; bu çaba devletin hemen hemen her kademesinde kendini göstermiştir.

İktisadi alanda sergilenen çabalar ise bir yandan ekonominin temel sektörlerini canlandırma yönündeki faaliyetleri, diğer yandan da Türk parasının korunmasına yönelik adımları içerdiği görülmektedir.

24 Ocak 1980 tarihine kadarki süreçte çeşitli iktisat politikaları uygulanmış ve bu politikalar ekonomik darboğazları aşmak, bir yandan da ekonomik yapının gelişerek iyileşmesini sağlamak gibi amaçlarla oluşturulmuştur. 1920- 1932 döneminde, Kurtuluş Savaşı'nın sonrasında henüz kurulmuş olan sanayi, Osmanlı dış borçları, ilkel yöntemlerle kalkınmaya çalışan tarımsal ekonomi gibi zorlu durumlara yönelik olarak para politikasında yenileşme ihtiyacı kendini göstermiştir. Bu dönemde uygulanan para politikalarında öncelik paraya karşı güven ortamı oluşturmak ve piyasadaki nakit miktarını artırmak yönlü olmuştur. Ancak dışa kapalı ekonomi yapısı ve buna bağlı olarak TL'nin aşırı değerlenmesi ile ihracat daralmış, ithalat ise gitgide artan bir seyre kavuşmuştur. Diğer taraftan vergi politikalarına bağlı olarak gümrük vergileri de artırılmış ancak bu artış bile yabancı paraya olan talebi kıramamıştır. Bununla birlikte dış borçların ödenmesi noktasındaki döviz ihtiyacı da yine dövize olan talebi artırmış ve yine bu da ithalatı tetikleyen durumlar içerisinde yer almıştır. 1929 buhranı da tüm bu olumsuzlukların üzerine eklendiğinde TL'nin istikrarı iyice kötüye gitmiş, 5 Şubat 1930'da "Türk Parasının Kıymetini

Koruma Kanunu" çıkarılarak devletin döviz üzerindeki kontrolü kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Beraberinde dönemin en önemli gelişmesi de yine devletin para üzerindeki etkisinin uygulama kurumu olan TC Merkez Bankası'nın 30 Haziran 1930 tarihinde kurulması olmuştur. 1930'lu yıllarda denk bütçe ve sıkı para politikaları uygulamaları ile döviz kurlarında istikrarın sağlanmasına gayret gösterilmiş ve beraberinde fiyat istikrarını da gözeten iktisat politikalarının uygulandığı görülmüştür.[85]

1940-1950 döneminin ilk yarısı savaş ekonomisi özellikleri taşımakla birlikte bu dönemde Merkez Bankası'nın reeskont oranları aracılığıyla para politikasını şekillendirmeye çalıştığı görülmektedir. Öyle ki 1938 yılında Merkez Bankası tarafından % 4 olarak belirlenen reeskont faizleri değişiklik yapılmadan uygulamada tutulmuş, zorunlu karşılıklar oranı, 1941 ve 1942 yıllarında hayata geçirilen değişiklikler neticesinde, % 15 seviyesinden % 20 seviyesine yükseltilmiştir. Uygulamalar 1947'ye değin sürmüştür, sonrasında ise zorunlu karşılıklar devlet iç istikraz tahvillerine zorunlu olarak yatırıldığından bu noktada da kamu finansman ihtiyacının karşılanması ihtiyacı kendini göstermiştir. 1940-1950 yılları arası dönem, enflasyon etkisinde bir ekonomi sergilemekle birlikte yaşanan ekonomik daralmalar dönemin iktisadi politikalarının çözüm noktasında yetersiz kaldığını göstermektedir.[86]

1950 sonrası dönem verileri ile kıyaslanması matematiksel olarak mümkün olsa da şartlar ve dönem etkisi göz önüne alındığında pek anlamlı sonuçlar üretmeyecektir. Tüm bunların yanı sıra II. Dünya Savaşı'nın bu zayıf ekonomi üzerinde bir baskı unsuru olarak kendini göstermesi de yine bu dönem için zayıf ekonomik yapının iyice durgunlaşmasına hatta geriye gitmesine neden olmuştur. 1950 sonrasında ülkenin sanayi alanında yeni hamleler gerçekleştirmesi, tarımda makineleşme sürecinin başlaması ve planlı bir ekonomik yapının hayata geçirilmesi ile Türkiye ekonomisinde kayda değer değişiklikler oluşmuş ve beraberinde reel, ölçülebilir veriler bu dönem itibariyle oluşmuştur. Kalkınmanın ve ekonomik

[85] Muhammed Akdiş, **Para Politikalarının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkinliği ve Türkiye**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, No:2, Afyon, 1996, s. 95-97

[86] Gazi Erçel, Kredi ve Mevduat Faizleri, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt 15, Sayı 3,1978, s.36.

iyileşmenin başladığı bu dönemde yapılan hamleler ve üretim faaliyetleri beraberinde dışa açık olan bu ekonomiye borç yükü de getirmiştir. 1950 sonrasındaki Marshall yardımları, IMF anlaşmaları gibi borç mekanizmaları da dikkate alındığında ülkenin kalkınma hamlesinin yanı sıra borçlanma hamlesi de başlamış olmakta ve milli hasılanın büyük bir oranı dış borçlara gitmektedir.[87]

Türkiye'nin iktisadi siyasetinin 1974'ten başlayıp günümüze uzanan temel özelliği; bir taraftan, kısa vadede somut işler gerçekleştirmek arzusu, diğer yandan iktisadi organizasyonlar ve piyasa aktörlerine karşı, bunların toplumsal işlevlerinin iyi anlaşılmamasından kaynaklanan bir güvensizlik şeklindedir. Piyasada meydana gelen sonuçlara güven duyulmaması, merkezi karar yapısının oluşmasına sebebiyet vermekle birlikte girişimciliğin bireysel anlamda yapılmasına karşı güvensizlik meydana getirmiştir. Ayrıca, yönetimdeki devlet-baba anlayışı karar mekanizmasını yine merkeze kaydırmış ve kendine yetme çabasının devletten beklendiği gözlemlenmiştir. 1974 sonrasında meydana gelen gelişmeler ise genel itibariyle dış kaynaklı olmanın yanı sıra ekonomik yapıda önemli etkiler meydana getirmişlerdir.[88]

1973-1974 yılları arasında meydana gelen "petrol şokları ve batıda beliren yüksek enflasyon" haykırışları, dış ticaretin zarara uğramasına ve cari işlemler dengesindeki açıkların artışına sebebiyet vermiştir. Yürürlükte olan kur politikalarıyla TL aşırı değerlenmiş ve bunun önüne geçilememiştir. Dış ticaret dengesinin sağlanması için ithalat baskılanmış, dövize ilişkin kontroller artmıştır. 1980'e kadar, kısmen dışa kapalı ekonomik bir model uygulansa da yine de dış kaynaklı krizlerin etkilerinden soyutlanamamıştır.[89]

Cumhuriyetin kuruluşu itibariyle 1980'lere kadar ki dönemde oluşturulan iktisat politikaları, genel itibariyle içerisinde bulunulan zor durumlara karşı planlanmış ve deyim yerindeyse günü kurtarmakla birlikte ileriye doğru büyüme hedeflerini de bünyesinde barındırmaya çalışmıştır. İkameci bu dönem için

---

87 Erzan, **a.g.m.,** s.85-86.

88 Oktay Yenal, "İktisat Piyasası ve Plan" , İktisat Piyasası Üzerinde İncelemeler, **Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekonomi Dizisi**:29, Ankara, Eylül 1999, s.156.

89 Salih Öztürk ve Deniz Özyakışır, "Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi", **Mevzuat Dergisi**, 8(95), 2005.

politikaların genel itibariyle işlevselliği, yabancı kaynak kullanımı ve ithalat ağırlıklı ekonomi yapısı nedenlerine bağlı olarak istenilen düzeylere getirilememiştir.

2.1. Türkiye Ekonomisinin 1980-2000 Yılları Arasındaki İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları

2.1.1. 1980-1994 Yılları Arası İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları

70'lerin ikinci yarısı itibariyle başlamış olan ve sonrasında artış şeklinde devam etmiş olan ekonomik istikrarsızlık, köklü değişimler içeren bir yapısal dönüşüm istikrar paketini zaruri kılmıştır. Bu anlamda hayata geçirilen "24 Ocak 1980 Kararları", bir taraftan yüksek düzeyde seyreden enflasyonu kontrol, mevcut karaborsa ve kıtlığın önüne geçilmesi şeklinde anlık politikalar, diğer taraftan da piyasaların etkin işlemesi adına gerekli düzenlemelerin hayata geçirilmesi ve devletin ekonomideki etkisinin azaltılması şeklinde ekonomik yapıyla ilişkili amaçlara öncelik verilmiştir. Ayrıca, sektörel öncelikler farklılaşmış, ihracat önem kazanmıştır.[90]

Bu dönem için uygulanan iktisat politikaları dikkate alındığında, 1980 yılından itibaren ortaya çıkan parasal genişleme sürecinin politikalarda önemli bir etkiye sahip olduğu ve dönemin iktisat politikalarının bu genişleme perspektifinde şekillendiği görülmektedir. Bu genişlemenin temel sebebi olarak maliye politikasında disiplinin sağlanamaması gösterilmekte ve iktisadi kalkınmanın sağlanması için artırılan kamu sabit sermaye yatırımları vergi gelirleri ile yeterli ölçüde finanse edilememesiyle birlikte Merkez Bankasının doğrudan kredileri artırmasının sonucu olarak para arzı ve enflasyonun yükseldiği görülmektedir.[91]

"Merkez Bankası 1986, 1987 ve 1998 yıllarında da para programı" uygulamış ancak para programı 1990 yılında kamuoyuna ilk kez açıklanmıştır. Para politikası 1989 yılındaki para politikasının devamı niteliğinde olmuştur. 1990 yılı parasal programı ile Merkez Bankası, "toplam bilanço hacmi, toplam iç varlıklar, toplam iç

[90] Yaşar Uysal, "Türkiye'nin Alternatif Kalkınma Stratejisi Sorunu Üzerine Bir Genel Denge Çalışması", **İ.Ü. Mecmuası,** Sayı: 290, İstanbul, 1999, s.213.

[91] Mehtap Kesriyeli, **1980'li Yıllardan Günümüze Para Politikası Gelişmeleri,** TCMB Araştırma Genel Yayın Müdürlüğü, Yayın No: 97/4, Ankara, 1997, s.21.

yükümlülükler ve Merkez Bankası Parası için hedefler" belirlenmiştir. Merkez Bankası bilançosu yeniden düzenlenmiş, şeffaflaştırılmıştır. İlan edilen hedefler yeniden düzenlenen Merkez Bankası Bilançosundan elde edilerek program orta vadeli bir tabana yapılandırılmıştır.[92]

1990'da yaşanan Körfez krizinin politik belirsizliği artırmış bu durum döviz kurları üzerinde baskı yaratmıştır. Ayrıca denetimsizlik parasal değerlerin yönetimini zorlaştırmış bunun sonucu olarak da parasal program açıklanamamıştır. 1991 yılındaki para politikasının temel amacı Merkez Bankası döviz rezervlerinde büyük kayba yol açmadan kurlar üzerinde baskı yaratılmasını önlemeye çalışmak olmuştur.[93]

1992 yılında iktisat politikaları ve özellikle de para politikasına ilişkin hedefler enflasyon ve bütçe açığı tahminleri doğrultusunda şekillendirilmiştir. 1992 yılı programı enflasyonun %43, destekli bütçe açığının 32 trilyon TL, Merkez Bankasının kamu kesimine sağlayacağı kaynağın 11 trilyon TL'yi aşmayacağı varsayımı altında oluşturulmuştur.[94]

"Bu çerçevedeki öncelikli kararlar; ihracat artışının temel strateji olması, esnek döviz kuruna geçilmesi, enflasyon düzeyinin kontrol altında tutulması, monetarist para ve kredi politikalarının hayata geçirilmesi, özel ve yabancı sermaye teşviki, reel faiz politikaları ve yeni yatırımlardan ziyade var olanların tam kapasite kullanımına öncelik verilmesi şeklindedir." Bunlarla birlikte, doğal ekonomik kanunlar dairesinde ekonomik yapının gelişebileceği ortamın oluşturulması, ekonomi yönetimi hususunda bütünsel bir karar yapısının oluşturulması ve bu yönde düzenlemelerin hayata geçirilmesi, temel mallara ilişkin kapsamın daraltılması ve sübvansiyonların kaldırılması, KİT fiyatlarının piyasa kuralları dairesinde

---

92 Gazi Erçel, "Türkiye'de Para Politikası Uygulaması ve Etkileri", http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1996/kitap6.html, Erişim Tarihi: 14.10.2015

93 Şükrü Binay-Kürşat Kunter, "Mali Liberalleşme'de Merkez Bankasının Rolü 1980-1997", TCMB Tartışma Tebliği, Aralık 1998 http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/teblig/98/gece2.html. Erişim Tarihi: 14.10.2015.

94 Bengül Gülümser Kaytancı, "Merkez Bankası Para Politikası Tepki Fonksiyonu: Türkiye Uygulaması (1990-2003)," Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2005, s.97-98.

oluşturulması, kamu açıklarının kapatılması, fiyat kontrolleri ve fiyat belirleme komisyonunun kaldırılması yönünde uygulamalar hayata geçirilmiştir.[95]

"24 Ocak kararlarının temel odakları aşağıdaki başlıklar halinde sıralanmaları mümkün olacaktır:[96]

- Aşırı korumacılık yerine, ithalatın serbestleştirilmesi,
- Aşırı değerli döviz kuru yerine, kaygan kur ya da sürekli devalüasyon politikası,
- Pahalı döviz, ucuz kredi ve vergi iadesi gibi teşvik ve sübvansiyonlarla desteklenen ihracatın ulusal bir öncelik haline getirilmesi,
- Ağır sanayi ve temel mallara yönelik kamu yatırımlarının giderek tasfiyesi ve bazı KİT'lerin özelleştirilmesinin hedeflenmesi,
- KİT fiyatlarının yükseltilmesine paralel olarak fiyat kontrollerinin ve temel malların çoğundaki sübvansiyonların kaldırılması,
- Grev, toplu sözleşme ve sendikal faaliyetlerin yasaklandığı 4 yıl boyunca ücretlerin zorunlu tahkim sistemiyle, daha sonra ise sınırlı bir yasal ve kurumsal çerçeve içerisinde saptanması,
- Benzer sınırlayıcı gelir politikalarının memur maaşları ve tarımda taban fiyatları için uygulanması ve iç talebin daraltılması."

1980 sonrası dönemde uygulanan ekonomik süreç politikalarında, 1963 - 1979 dönemine oranla önemli değişmeler görülmüştür. Nitekim, 1980 sonrasında maliye politikaları, para politikalarından daha az ön planda olmuştur.[97] İhracatta devlet denetimi büyük ölçüde kalkmış ve geniş teşvik sistemi getirilmiş, ihracatta dolaylı vergilerin iadesi sistemi sürdürülmüş, kurumlar vergisi hafifletilmiştir. Türk Lirası kısa aralıklı veya günlük kur düzenlemeleri ile yalnızca nominal olarak değil, reel anlamda da devalüe edilmiş, böylelikle ihracatın yanı sıra sermaye girişi de sağlanmaya çalışılmıştır. Devlet yatırım politikası, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik olarak kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar hariç, özel sektörün gelişmesini kolaylaştırmak üzere daha ziyade enerji, sulama, ulaşım, telekomünikasyon, kentsel ve kırsal altyapı alanlarında yoğunlaşmış, özel kesimin de döviz kazanma potansiyeli yüksek sektörlere yönelmesi için gerekli teşvikler getirilmiş, hızlı kentleşmenin yol açtığı konut ihtiyacını karşılamak için toplu konut uygulamasına büyük önem verilmiştir.[98]

[95] Uysal, **a.g.m.,** s.213.
[96] Koray Başol, **Türkiye Ekonomisi,** Anadolu Matbaası, İzmir, 1992, s.50.
[97] Uysal, **a.g.m.,** s.217.
[98] Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998, s.181.

Maliye politikaları 1980 sonrası dönemde uygulanan dört ana eksen etrafında değerlendirilebilir.[99]

- Arz iktisadı doğrultusunda uygulamaya konulan ve sermaye gelirlerini vergisel teşviklerle kayırmaya yönelik olan "gönüllü tasarruf politikası",
- Mali yükleri yeniden dağıtmayı hedefleyen vergi yükü kaydırma politikaları,
- Kaynak tahsislerini yapısal uyum programı doğrultusunda yönlendirmeye dönük mali teşvik ve kamu harcamaları politikası,
- Kamu sosyal harcamalarını yayınlamaya ve sosyal hizmet üretimini belirli ölçülerde piyasaya aktarmaya yönelik politikalardır.

Para politikalarında özellikle 1983 sonrası dönemde önemli değişmeler görülmüştür. Bunlardan ilki, faizler üzerindeki kontrollerin kaldırılarak reel faiz uygulamasına geçilmesidir. Bu dönemde, genellikle uzun dönem faizler kısa dönemlik faizlerin altında tutulmak suretiyle enflasyon oranların uzun vadede aşağı yönlü seyir izleyeceği intibaı oluşturulmaya çalışılmıştır. 1987'de ise TCMB açık piyasa işlemlerine geçmek suretiyle para piyasaları için önemli bir enstrüman edinmiştir. 1989 yılında ise Türk mali sisteminde dönüm noktası olmuştur. Öyle ki yapısal uyum politikalarında bir yeni değişikliğe daha giderek finansal anlamda dış serbestlik kararı uygulamaya konulmuştur. Bu tarihte 32 Sayılı "Türk Parasını Koruma Hakkında Karar"yayımlanıp yürürlüğe konulmuştur.Böylelikle tam konvertibiliteye geçiş için ilk adımlar atılmış olmaktadır.1990'ın 25 Şubat'ında 32 Sayılı Karar'ın maddeleri yeniden düzenlenerek, yurtdışına döviz transferi, Türk Lirası karşılığı ithalat, ihracat bedellerinin yurda getirilmesi"gibi hususlarda kambiyo uygulamaları daha yumuşak hale getirilmiştir.[100]

Kamu maliyesinde, kamu açıklarını azaltmaya yönelik politikalar uygulanmış, kamu harcamalarının kontrolü yanında kamu gelirlerinin artırılmasına yönelik uygulamalar hayata geçirilmiştir. Vergilendirme noktasında bir kısım kolaylıklar sunan, vergi denetiminde etkinliği sağlayan, genele yönelik yapısı itibariyle de kaynak tahsisi noktasında etkinliği zedelemeyen KDV hayata

[99] Oğuz Oyan, "Kamu Maliyesi ve Politikası," (der. Ahmet Şahinöz), **Türkiye Ekonomisi: Sektörel Analiz**, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, 2001, s.274.
[100] Keyder, **a.g.e.**, s.130.

geçirilmiştir. Harcamalar üzerindeki işletme, nakliyat, PTT hizmetleri vergisi gibi 8 çeşit vergi kaldırılmıştır. Böylece, daha yaygın ve etkin bir harcama vergisi düzenine geçilmiş ve kamu harcamaları üzerindeki yük ve bu harcamaların kaynağı, kazanç vergilerden tüketim vergilerine kaydırılmıştır. Öte yandan, gelir üzerinden alınan vergilerde vergi oranı ve dilimler değiştirilerek bir yandan ekonominin arz yönünün güçlendirilmesine önem verilmiş, diğer yandan da düşük gelir grupları lehine iyileşmeler sağlanmıştır. Bütün bunların yanında dış ekonomik konjonktür de benimsenen dışa açılma amacına uygun gibi görünmüştür. Türkiye dışa açılmak zorunda kalmıştır.[101]

O dönemde sığ piyasa koşullarına karşı kontrollü reel faiz politikasından serbest faize, kontrollü dalgalı kur politikasından ise döviz kurunun piyasa aktörlerince belirlenmesi aşamasına geçilmiştir. 1983'den sonra devletin ekonomi üzerinde müdahaleci etkiden ziyade düzenleyici etkisi dana ön plana çıkarılmıştır. Sübvansiyonların büyük oranda düşürülmesi, etkin kaynak kullanımı, iç tasarruflar ve ihracatın artırılması yönünde önemli adımlar kaydedilmiştir. Bu adımlar içerisinde serbestleşen kambiyo rejimi, mikro ve makro fiyat belirlemesinde idari yaklaşımlar yerine piyasa dengelerinin gözetilmesi örnek gösterilebilmektedir. Mali yapılanma noktasında önemli gelişmeler kaydedilmiş, sermaye ve para piyasalarının kuruluşu noktasında hukuki yapılanmalar oluşturulmuş, TCMB bünyesinde döviz ve efektif piyasası ve altın piyasası ve bankalar arası para piyasası, kurularak faaliyete sokulmuştur.[102]

Yapılan yasal düzenlemeler yanında yeni bir yapıya kavuşturulan İMKB, hisse senedi piyasalarına yönelik uygulamaların yaygın kitlelerce ilgi görmesi noktasında büyük rol oynamıştır. Borsanın faaliyete geçmesiyle birlikte ekonomik çevrelerce bu kuruma duyulan güven artmış, artan bu güven sayesinde İMKB'ndeki işlem miktarı yükselmiştir. Bu seyir neticesinde borsa endeksi 1989 sonu itibariyle önemli oranda artış sergilemiştir. Mal ve hizmet, menkul kıymetler, altın, döviz ve efektif piyasalarının gelişimine paralel olarak emek piyasasında da önemli gelişmeler

[101] Ahmet İncekara, "Türk İktisat Politikalarının Analizi", **Yeni Türkiye Dergisi**, Eylül- Aralık, 5:37-64., 1998, s.33-34.

[102] DPT 1980'den 1990'a Makroekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler, Ankara, 1990, s.100.

sağlanmıştır. 1980-1983 yılları arası Yüksek Hakem Kurulu vasıtası ile işgücü piyasalarının yönlendirilmesi yerine 1984 itibariyle toplu pazarlık uygulamasına geçilmiştir.[103]

Yine bu dönemde, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, özel sektöre ve mahalli idarelere devredilemediği gibi KİT'ler ve yönetiminde kamunun söz sahibi olduğu bankaların özelleştirmesi yapılamamıştır. Fiziki altyapının öncelikli öneme sahip olmasından ötürü sağlık ve eğitime kaynak aktarımı yetersiz olmuştur.Bu da bu iki hizmet alanının kalitesinin yükselmesinin önünde engel olacak sonuçlar doğurmuştur. Gelir dağılımı noktasında düzenlemelerin yapılamamış olması ve ters bir uygulamayla tarım ve ücretli kesim diğer kesimlere kaynak sağlayıcı şeklinde yapılandırılmıştır. Bu iki kesimin kaynak transferi sağlaması adil gelir dağılımının uygulanmasına engel olmuştur. Aynı dönemde sosyal güvenlik sisteminin zayıflamasının önüne geçilememişi ve fiyatlardaki artışları durduracak önlemler alınamamıştır.[104]

Dönem içerisinde kamu finansmanı dengelenememiş bu sebepten ekonomik istikrarsızlığın yapısal nedenleri ortadan kaldırılamamıştır. Ayrıca, KİT'lerin özelleştirilmesi çok cılız kalmış, devletin ekonomideki ağırlığı azaltılamamıştır. Devletin gelirleri ve giderleri arasında denge sağlanamamış, devleti ekonomik olarak küçültmek mümkün olmamıştır. Devletin harcamaları kısıtlanmak bir yana sürekli artarken, normal gelirlerin aynı ölçüde reel olarak artırılamaması nedeniyle yoğun biçimde iç ve dış borçlanmaya ve TCMB kredilerine başvurmak yoluna gidilmiştir. Devlet borçlanma tavanını yükseltmek gelir ortaklığı senetleri çıkarmak ve için faiz hadlerini yükseltmek gibi yollara başvurmak zorunda kalmıştır. Faiz oranlarındaki sürekli artış, bütçe üzerindeki anapara, borç ve faiz yükünün sürekli büyümesine yol açmıştır. Netice itibariyle borcun borçla ödenmesi çabası gibi borç artırıcı bir yol izlenmiştir.[105]

---

[103] **A.y.**
[104] T. Güngör Uras, **Ekonomide Özal'lı Yıllar (1980-1990),** AFA Yayınları, İstanbul, s.163-164.
[105] Şahin, **a.g.e.,** s.196.

2.1.2. 1995-2000 Yılları Arası İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları

27 Mart 1994'te yapılan seçimlerin sonrasında hızla büyümekte olan krizin engellenmesi, mali piyasaların kısa dönemde istikrara kavuşturulması ve ekonomideki dengesizliklerin giderilmesi amacıyla seçimleri takip eden 5 Nisan'da hükümet tarafından "Ekonomik Önlemler Uygulama Planı" hayata geçirilmiştir. Hükümetin 5 Nisan'da kapsamlı bir şekilde ortaya koyduğu "Ekonomik Önlemler Uygulama Planı'nın temel unsurları özetle şunlardır.[106]

- Vergi denetimlerinin yaygınlaştırılması, Net Aktif Vergisi, Ekonomik Denge Vergisi, Ek Gayri Menkul Vergisi, Ek Taşıtlar Vergisi gibi yeni vergilerin konması ve bazı vergi oranlarının arttırılması yoluyla kamu gelirleri artırılması, kamu taşıt kullanımı sınırlandırılacaktır,
- Kamu personel alımı ve lojman, taşıt, tesis ve hizmet binası yapımlarının durdurulmasıyla birlikte kamu eliyle yapılan kamu harcamaları azaltılacak,
- Döviz fiyatları yapay olarak düşük tutulmayacaktır,
- KİT fiyatlarında yapılan ayarlamalardan sonra altı ay süreyle fiyatlar sabitlenecek ve dış konjonktüre bağlı zorunlu gelişmeler ayrıca dikkate alınacaktır. Ayrıca devalüasyon ayarlaması serbest piyasaya bırakılacaktır.
- Mali Piyasalarda istikrarı kalıcı bir biçimde sağlamak için TCMB'nin para politikası üzerindeki etkinliği arttırılacak ve TCMB'nin para politikasını, ekonomik fiyat, ücret ve döviz kuru için öngörülen hedeflerle uyumlu olarak yönetilecektir. Bu amaçla TCMB'nin parasal büyüklükleri kontrol altında tutulacaktır,
- Özelleştirmenin hızlandırılması ve bazı KİT'lerin kapatılması amaçlanmaktadır. Bu itibarla devletin elinde bulunan sosyal tesis, kamp ve lojmanların önce kira bedelleri ile faydalanma bedelleri artırılmış daha sonra da bu tesislerin çoğunun 1-2 yıl içinde satılmasına karar verilmiştir,
- İhracatın özendirilmesi amacıyla Eximbank kredisi ve ihracat sigortası kapsamının 2 milyar dolara çıkarılmasına karar verilmiş ve yabancı sermaye girişi için uygun ortam yaratılacağı vaat edilmiştir,
- Sosyal güvenlik kurumlarının bir çatı altında toplanması ve yeniden organizesi amaçlanmış, sosyal güvenlik kurumlarının açıklarını kapatmak için erken emeklilik uygulamasına son verileceği ve bu kuruluşların kaynak yaratma imkanlarının artırılacağı ifade edilmiştir,
- Tarımsal destekleme alımlarının daha rasyonel hale getirilmesi ve bazı sübvansiyonların da kaldırılması planlanmıştır,
- Yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması, belediyeler ve diğer mahalli idarelere daha fazla kaynak kullanım imkanı sağlanması kararlaştırılmıştır."

[106] Şahin, **a.g.e.,** s.214-216.

Yukarıda verilen kararlar incelendiğinde, bahsi geçen temel politikaların ekonomik program kapsamında ele alındığı, bunların bir kısmı uygulanırken diğer bir kısmının uygulanmasında kararlık gösterilemediği görülmektedir.[107]

Kamu ücretleri bütçe imkanları dairesinde artırılmış ancak dondurulmamıştır. Her ne kadar kamu fiyatları ve ücret artışları baskılanmış olsa da özel kesim için herhangi bir kısıt söz konusu olmamıştır. Bu uygulamalar özel kesim için enflasyonist beklentiler doğrultusunda fiyat ayarlaması imkanı tanımış ve bu da belli bir gelir grubunu zarara uğratmıştır. GSMH, 1994'ün ikinci çeyreğinde %10,5 azalmış, yıl sonunda ise %6 civarında küçülme yaşanmıştır. 1995'te GSMH'nin reel büyüme oranı %8,1 olarak gerçekleşmiş ve buna karşılık başlarda fiyatlar genel düzeyinde yaşanan düşüş kısa süre sonra artış sergilemiştir. 1994 sonundan itibaren 12 aylık TEFE %150 seviyesine ulaşmıştır. Bu oran, önceki yıl oranı ile kıyaslandığında hemen hemen %100'lük bir artış anlamı taşımaktadır. Fiyatlardaki artış, %70 dolayında artış sergileyerek 1995'te başlatılan istikrar programı öncesine dönmüştür.[108]

1994 yılında meydana gelen krizin aşılması noktasında 5 Nisan Kararları kısmen işe yaramıştır. Finans piyasalarının yaşadığı kriz, hükümet tarafından iç borç faizlerinin yükseltmesi, mevduatlara devlet tarafından güvence sağlanması ve döviz piyasalarına yapılan müdahalelerle aşılmıştır. Kamu harcamaları kesilip ek vergilerle bütçe açığı azaltılmış, ancak bu ek vergiler kalıcı olmadığından bu gelir artışı kısa dönemli bir rahatlamadan öte etki doğurmamıştır. Bu da mali disiplin açısından sürdürülebilirliği engellemiştir. Diğer taraftan, temel problemler çözülemediği için reel kesimin yaşadığı kriz devamlılığını sürdürmektedir. Süreç değerlendirildiğinde, istikrar programıyla kısa dönem için finansal kriz aşılmış olsa da istikrarlı bir süreç için gereklilikler yerine getirilememiş ve bu sebepten büyümedeki istikrar sağlanamamıştır.[109]

5 Nisan İstikrar Programı, sıkı para ve maliye politikaları yüzünden ekonomiyi daraltan ve 1994'te büyüme hızını -% 6,1 seviyesine düşüren sonuçlar

[107] DPT, ekutup.dpt.gov.tr, s.129.
[108] Eğilmez ve Kumcu, **a.g.e.,**s.378.
[109] DPT, ekutup.dpt.gov.tr, s. 132.

üretmiştir. Ekonomide yaşanan daralmaya rağmen, TL'nin değer kaybına uğraması üretim maliyetlerini yükselttiği gibi enflasyondaki artış durdurulamamış ve toptan eşya fiyatları % 150 seviyesinde oldukça yüksek bir artış yaşanmıştır. Programın üçüncü ayı itibariyle döviz ve para piyasalarında, bütçe mali dengesinin oluşturulmasında, aylık enflasyonun aşağı yönlendirilmesinde, TCMB'nin net döviz rezervini artırmasında ve dış kaynaklı ekonomik seyirde beklenenden daha üst düzeyde başarılar sağlanmıştır.[110]

5 Nisan programı, kamu kesimi gelir-gider dengesinin sağlanmasının kalıcı istikrar için önemine işaret etmektedir. Bunun sağlanması için özelleştirmelerin kısa dönemde hızlanması ve özelleştirme gelirleri aracılığıyla gelir-gider dengesinin oluşturulması hedeflenmiş ancak gerçekleştirilememiştir. Dengenin uzun vadede oluşması için, düzenli normal gelirlerde artış sağlanması ve kamu harcamalarında israfın önüne geçilerek kısıtlama getirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçlar da sadece planlamada kalmıştır. 1994-1997 dönemi konsolide bütçe gelirleri GSMH oranı, düşmüş, harcamalar ise reel anlamda gerileyebilmiştir. Ancak, neticede 1994 yılından sonra kamu borçlanmaları nedeniyle tekrar yükseliş sergilemiştir. Programın kamu gelir-gider dengesi noktasındaki hedefleri yalnızca 1994 yılında kısmen tutturulabilmiştir. 1995, 1996 ve 1997 yıllarındaki gerçekleşen kamu borçlanması artan seyir sergilemiş ve devlet borçlarının ödenmesinde mecburi olarak yüksek faizli borçlanma yoluna gidilmiştir. 1995'te % 150'nin üzerinde faizle devlet tahvili ve hazine bonosu satışı gerçekleştirilmiş, ortalama hazine bonosu reel faizi 1994 yılında % 22,3 ve 1995 yılında da % 15,8 olarak gerçekleşmiştir.[111]

5 Nisan kararlarından sonra GSMH'de azalma yaşandığından işveren ve çalışan kesim arasında temel gelir dağılımı noktasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Gelir dağılımının farklılaşması ile birlikte yaşam standartları değişmiş ve ekonomide bir tabakalaşma enflasyonu oluşmasına yol açılmıştır. Bu enflasyon ekonomik yapıların karşılıklı misillemelerine imkan verdiğinden çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum Türkiye'de 1994 sonlarında görülmüştür. 5 Nisan kararları ile gelir dağılımı önemli ölçüde farklılaşmıştır. İstikrar önlemlerinden doğan yük,

[110] Çarıkçı, **a.g.e.,** s.34.
[111] Şahin, **a.g.e.,** s.214.

sabit gelirliler ve ücretleri dondurulanlar tarafından taşınmak zorunda kalınmıştır. Bu gelişmelerle birlikte, 1990-1994 dönemini kapsayan VI. Plan ile belirlenen hedeflere yaşanan dalgalı seyre rağmen yaklaşılmış olduğu ancak 94 krizi ile tüm çabaların boşa giderek 80 bunalımı sonrası döneme geri dönüldüğü görülmektedir. Enflasyon üç haneli seviyelere ulaşmış, dış borç 65 milyar doları ve iç borç 800 trilyonu geçmiştir. Beraberinde eksi yönlü büyüme sebebiyle yoksullaşma ve işsizlik devam etmiştir.[112]

1996'da önemli bir gelişme yaşanmış ve 6 Mart 1995'te imzalanmış olan Gümrük Birliği Antlaşması yürürlüğe konmuştur. Böylelikle 1996 Ocak itibariyle AB ülkeleri ve Türkiye arasındaki sanayi malları ticaretinde gümrük vergileri sıfırlanmıştır. Beraberinde harç ve fonlar gibi etkili vergiler de kaldırılmış, ek olarak AB dışı üçüncü ülkelerden yapılan sanayi malları ithalatında da düşük tarife oranları uygulanmaya başlamıştır.[113]

1996-1998 döneminde kısa vadeli hükümetlerin kurulması piyasalarda belirsizliğe yol açarken orta ve uzun vade programlar da uygulanamamıştır. Uygulanmış olan önlemlerin çoğu bir defalık kaynak temini şeklindeki kısa dönem arayışlarından ibaret kalmıştır. Ekonomide, 1995 itibariyle başlamış olan hızlı büyüme, 1998 Nisan'ına kadar devam edebilmiş, siyasi istikrarsızlığın yanı sıra Güneydoğu Asyave sonrasında Rusya'daki krizlerin etkisiyle sona ermiştir. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde 1999'un sonlarına doğru ekonomi oldukça negatif mahiyette bir görünüm sergilemiş, ekonomik büyüme -%6.1, toptan eşya fiyat endeksine bağlı enflasyon oranı %70, yıllık bileşik hazine faizi ortalama %106 oranlarında gerçekleşmiştir.[114]

Yaşanan durum hiperenflasyon noktasına ulaşıldığına işaret etmektedir. Nisan 1999 genel seçimlerinde kurulan üçlü koalisyon, Temmuz-Aralık dönemi için IMF ile önceki sürecin devamı niteliğinde olan "Yakın İzleme Anlaşması" uygulamaya

[112] Parasız, **a.g.e.,**s.328-329.
[113] Çarıkçı, **a.g.e.,** s.32.
[114] TCMB, "2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı Kur ve Para Politikası Uygulaması TCMB Basın Toplantısı Ankara 9 Aralık 1999," http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog2/baskanmat5y.html, s.163.Erişim Tarihi: 10.03.2016.

koymuş, aynı yıl Aralık ayında da üç yıl süreli ve orta vade (2000-2002) bir stand-by anlaşması yapmıştır. 2000 yılının Ocak ayında sıkı döviz kuru ve para politikası ile "Enflasyonu Düşürme Programı" hayata geçirilmiştir. Program, 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşana krizler neticesinde kesilerek "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulanmaya başlamıştır.[115]

1999 Aralık ayında başlatılan programın hedefleri reel faizlerin ve enflasyonun düşürülmesiyle birlikte büyümenin sağlanması yönündedir. Bu doğrultuda enflasyonun üç yıl sonunda tek haneli seviyelere ulaşması, kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG)'nin azaltılması, reel faiz oranlarının düşürülmesi ve sıkı kur politikası araçları kullanılması yönünde hareket edilmiştir. Kasım ve Şubat krizleri sonrasında yenilenmiş olan 2002-2004 stand-by anlaşması sonrasında da dalgalı kur politikası yeniden uygulamaya sokulmuştur.[116]

Program bünyesin de bankacılık yasası (BDDK'nın oluşturulması), sosyal sigortalar yasası ile prim oranlarının artırılması, yapısal reformlar ayağı ise, tarımsal desteklerin kaldırılması ve Tahkim Kanunu gibi yapısal uygulamalara yer verilmiştir. Ancak, makro ekonomik istikrarın sağlanması aksamaya uğramıştır. Bu aksama da yine Kasım ve Şubat krizleri ile ilişkilendirilmektedir. Bu krizlerin ilki program tarafından meydana gelmiş ikincisi de ilkinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Örnek olarak, 2000-2002 programı ile kur sabitlenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının net iç varlık kısıtlaması şeklindeki uygulamalarla, kaynak sağlayan fonksiyonunu etkisizleştirerek, krizin başlamasını ve kontrolünün güçleşmesini sağlayan sebep olmuştur. Faiz oranlarında yaşanan hızlı artış, özel ve kamu bankalarının mali dengelerini bozmuş ve programa olan güveni azaltmıştır. Nitekim 2001 Şubat'ında döviz krizi gündeme gelmiştir. Bunun üzerine "Enflasyonu Düşürme Programı"na son verilerek "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulamaya konulmuştur.[117]

[115] Eğilmez ve Kumcu, **a.g.e.,** s.384-386.
[116] TCMB, **a.g.y.,** s.164.
[117] Emine Nida Kor ve Zeynep Karaçor, "2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri", **Maliye Dergisi**, Sayı 162, Ocak -Haziran 2012, s.380

"Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", bankacılık, gelirler politikası, özelleştirme, kamu maliyesi, para politikası ve acil yasal düzenlemelerle birlikte bir takım tedbirleri ihtiva etmektedir. Kasım-2000 ve Şubat-2001 krizleri sonucu mali piyasalar ve özellikle de bankacılık sektöründe meydana getirdiği olumsuz sonuçlar göz önüne alınarak üç aşamalı bir program oluşturulmuştur. Bu aşamalar, bankacılık sektörüne yönelik tedbirler aracılığıyla krizden hızlı çıkış, faizlere ve döviz kuruna istikrar kazandırmakla birlikte ekonomik yapı unsurlarına orta vadeli bir faaliyet çerçevesi oluşturmak ve makroekonomik istikrarın oluşturulması ile istikrarlı bir büyüme seyri oluşturmaktır. Uzun dönem için enflasyon hedeflemesine geçişi amaçlayan programla TCMB, yıllık enflasyon hedeflerini açıklamak suretiyle hazırlıklarını yapmıştır.[118]

2.2. Türkiye Ekonomisinin 2000 Yılı Sonrası İktisat Politikası Amaçları ve Uygulamaları

2000 yılı enflasyonu düşürme programının uygulamaya konmasıyla birlikte enflasyon % 70'lerden % 35-40'lara kadar gerilemekle birlikte, faizlerdeki düşüşün tüketime yönelik kredileri artırması sonucu ortaya çıkan talep patlaması hedeflenen enflasyon oranı olan % 25 seviyesine ulaşılmasını engelledi. Kur çapası nedeniyle enflasyon oranının altında bir artış gösteren döviz kuru TL.'nin değerlenmesine yol açarak cari işlemler dengesi açığını büyüttü. Kriz öncesi ülkeye gelen sıcak paranın, özellikle bankaların açık pozisyonlarını kapatmak için döviz talep etmeye başladıkları bir dönemde dışarıya kaçmaya çalışması, ekonomide likidite sıkıntısına yol açarak Kasım 2000'de faizleri önemli ölçüde yukarıya tırmandırmıştır. Merkez Bankasının, piyasanın ihtiyaç duyduğu likiditeyi zamanında karşılayamaması sonucu Kasım 2000'de yaşanan bu finansal kriz, IMF'in 7.5 milyar dolarlık ek rezerv imkanını devreye sokmasıyla aşıldı. Ancak programın kırılganlığını gösteren bu krizden sonra, Şubat 2001'de siyasal alanda yaşanan bir kriz, öncekine göre daha büyük ölçekli dövize spekülatif bir saldırıyı başlatarak, benzer sürecin daha şiddetli bir şekilde yaşanmasına ve gecelik faizlerin % 6000'lere yükselmesine sebep oldu. Bu krizin ardından 21 Şubat 2001'de kur çapasından vazgeçilerek kur dalgalanmaya

[118] Kor ve Karaçor, **a.g.m.**, s. 382.

bırakılmış ve serbest kur politikası uygulanmaya başlanmıştır. Yaşanan Şubat 2001 krizinden sonra, 2000 yılı enflasyonu düşürme programının kur çapası, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin temel nedeni olarak görüldüğü için terk edilmiş fakat yapısal reformların yapılmasının kaçınılmaz olması nedeniyle "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" 14 Nisan 2001 günü açıklanarak uygulamaya konmuştur. Bu programın temel amacı krizlerle meydana gelen güven sorununu aşmak ve istikrarsızlığın hızlı bir biçimde ortadan kaldırılarak eski alışkanlıkların geri gelmemesini sağlayacak olan çağdaş ve yeni kurumsal yapıların tesis edilmesi, iktisadi etkinliği meydana getirecek olan yapısal reformlar oluşturulması, makro ekonomik politikalar yardımıyla enflasyonla etkin bir mücadele sürecinin başlatılmasıdır.[119]

2000 başları itibariyle hayata geçirilen program, Kasım ayına gelindiğinde sekteye uğramıştır. Şubat 2001'de de piyasalardaki hassasiyet devam etmiş ve piyasalardan yüksek miktarlı borçlanma zarureti ortaya çıkmıştır. 20 Şubat'ta, o tarihe kadar gerçekleşen en büyük hazine ihalesi gündeme gelmiş ve 5.5 milyar dolarlık hazine borçlanması söz konusu olmuştur. Döviz talebinin artışına sebep olan yeni ekonomik programın uygulanması da 3 ay gecikince, kriz daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Şubat 2001'de bu ihale yapılmamış olsaydı, piyasalardaki hassasiyet daha önce algılanabilseydi ve gerekli yapısal değişiklikler üç ay önce gerçekleştirilmiş olsaydı kriz oluşmayabilirdi. Diğer taraftan, Şubat 2001'de yaşanan gelişmeler, kamu borçlarının boyutunu ve finansal kriz dönemlerinde bu borcun ne derece öneme sahip olduğunu da sergilemiştir. Döviz rezervinin niceliğinden ziyade daha hayati öneme sahip olan faktörün, borcun yeniden döndürülebilir olması bu krizle somutlaşmıştır. Borç yapısı ve büyüklüğünün, piyasa beklentilerini etkilemek suretiyle krizlerin ortaya çıkmasında ya da engellenmesinde ne derece önem arz ettiği görülmüştür.[120]

Faizlerin hızlı düşüşü ve TL'nin değer kazanmasının da etkisi sonucu alım gücünün artışına bağlı olarak iç talepte artış gözlenmiş ve 1999'da %6,1 oranında düşüş sergileyen Gayri Safi Milli Hasıla, 2000'de aynı seviyede artış sergilemiştir. 1999 sonlarında canlanan ekonomi, bu seyrini 2000'de de artırarak devam ettirmiştir.

[119]Kor ve Karaçor, **a.g.m.,** s.384-385
[120] Erçel, **a.g.m.,** s.177.

2000'in ilk çeyreği %4,2 ve ikinci çeyreği %4,9 artış sergileyen Gayri Safi Milli Hasıla, program etkisinde üçüncü çeyrek için %7,2 ve son çeyrek için de %7,6 büyüme sergilemiştir. 1999 Ağustos'unda meydana gelen Marmara Depremi'nin bölge sanayisinde meydana getirdiği ağır hasar ve yüksek düzeyde daralmaya yol açmıştır. Bu daralmanın etkisinde 2000 yılı ikinci altı ayında %7 oranında büyüme gerçekleşmiştir. Durum itibariyle yaşanan bu hızlı büyümenin diğer taraftan programın zayıf noktası olduğu ifade edilmektedir. Talep artışındaki güçlü yükselme bir taraftan program hedefi olan enflasyonun düşürülmesini sağlarken diğer taraftan dış ticaret açığına sebep olmuş ve bu yolla cari işlemler dengesinde ciddi düzeyde açıklar oluşmuştur.[121]

Diğer taraftan, özelleştirme süreci devletin ekonomiye ticari ve sanayi faaliyetleri bağlamında müdahalesini minimuma indirmeyi hedeflerken, rekabet piyasalarının oluşması, bütçedeki KİT yükünün azalması, sermaye piyasalarının gelişimi ve atıl durumdaki tasarrufların yeniden ekonomi sistemine dahil edilmesi amaçlanmıştır. Bu şekilde elde edilmesi planlanan kaynaklar altyapı yatırımlarında değerlendirilecek ve özelleştirmenin devleti işletmecilik ve ticari faaliyet etkinliklerinden çekmesi sağlanacaktır. Dönemin hükümeti özelleştirmeyi hızlandırmış ve böylelikle 2000'de 3 yıl gibi bir zaman zarfında 17,6 milyar dolarlık özelleştirme hedeflemiştir. Bunun 7,6 milyar doları 2000 yılı için planlanmış ancak özelleştirme kapsamındaki devlet teşekküllerinin sadece bir kısmının özelleştirilmesi gerçekleştirilebilmiştir. Bu da hedefe ulaşılamaması ve 7,6 milyar dolar olarak hedeflenen özelleştirme gelirlerinin toplamda 5,2 milyar dolarda kalmasına neden olmuştur.[122]

Program dairesinde bankacılık sektöründe de bir kısım sorunlar ele alınmış ancak o dönemde bankacılık sektörü ciddi sorunlar yaşamıştır. Şüphesiz ki sağlıklı bir bankacılık sektörünün ülke ekonomisi içerisinde çok önemli bir yeri ve önemi söz konusudur. Bankacılık sektörü, ekonomik krizler noktasında hem krizin oluşması hem de oluşan krizlerin kolay atlatılması noktasında büyük öneme sahiptir. Sağlıklı

[121] DTM, "Reel Ekonomi", 2000, http://www.kalkinma.gov.tr/arsiv/reel_htm, ErişimTarihi: 14.11.2015.
[122] Mahfi Eğilmez, "Yapısal Reformlar Rehberi", 2014, http://www.mahfiegilmez.com/2014/03/yapsal-reformlar-rehberi.html, Erişim Tarihi: 10.11.2015.

bir bankacılık sektörü, krizler noktasında oldukça büyük avantajlar sunabilecek ve ülke ekonomisinin finansal kaynağı olarak krizin etki düzeyinin belirlenmesinde büyük rol alacaktır. Türkiye'de 2000 başları itibariyle yürürlüğe giren ekonomik programın başarısızlıkla neticelenmesinde ve takip eden dönemde yaşanan krizin derin etkilerinin oluşmasında bankacılık sektörünün sorunlu yapısının etkisi tartışılmazdır. Sektörün sorunları gelişmekte olan diğer ülkelerdeki ile aynı olmanın yanı sıra ülkeye has sorunlar da söz konusudur. Bunlardan, özel kesim fon kaynağı olan kredilerin kamu borçları nedeniyle devlet tarafından borç olarak kullanılması en önemli sorunların başında gelmektedir. Bununla birlikte devlet tarafından alınan fonların yatırımlardan ziyade borçların ödenmesinde ve transfer harcamalarda kullanılması mevcut fon kaynakların ekonomiye tekrar aktarılamamasına neden olmaktadır. Diğer taraftan kamu bankalarının görev zararlarının etkisiyle birlikte bankacılık düzenlemelerinin yetersizliği birleşince, var olan açıkların kullanılması suretiyle fonlar banka sahiplerince hortumlanabilmiştir.[123]

Bankacılık sistemindeki bu ağır hasarlı duruma karşılık 4389 sayılı kanun yürürlüğe sokulmuş ve sektörün yeniden düzenlenmesi için yetkili ve bağımsız bir kurum olan BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) hayata geçirilmiştir. Öncesinde Hazine Müsteşarlığı, TCMB ve Bakanlar Kurulunun bankacılık sektörüne ilişkin yetkileri de bu kuruma aktarılmıştır. Kanunun aktardığı yetkilerle sektörde gerekli düzenlemeleri yapmak ve kanunun işletilmesini sağlamak, uygulamaları denetlemek, tasarrufların güvence altına alınmasını sağlamak ve kanunla belirlenmiş olan diğer görevlerini yerine getirmek için kurulan mali ve idari özelliğe sahip bu kamu tüzel kişiliği,[124] oldukça önemli sorumluluklara da sahiptir. Bu sorumluluklar içerisinde mudilerin haklarının ve bankacılık sisteminin işleyişini tehlikeye sokacak her türlü uygulamaya müdahale edilmesi, kredi döngüsünün sağlıklı bir şekilde devamlılığı, sistemin sürekli gözetim altında tutularak daha iyileştirilmesi, iyileştirme çabaları için gerekli kararların alınarak uygulatılması gibi

[123] DTM, **a.g.y.**
[124] Oflazoğlu, **a.g.m.,** s.82.

hususlar ön sıralarda yer almaktadır. Kurum, 31 Ağustos 2000 tarihinden itibaren fiilen çalışmaya başlamıştır.[125]

Kasım 2002 seçimlerindeki tek parti iktidarının oluşmasının arkasında var olan sebeplerin en başında önceki hükümetlerin iktisadi anlamda sergiledikleri başarısız uygulamaların yer aldığı ifade edilmektedir. Özellikle, seçim öncesi dönemde Şubat 2001 itibariyle baş gösteren kriz, dönemin koalisyon hükümeti açısından oldukça derin darbeler meydana getirmiştir. 2002 de göreve gelen yeni hükümetin IMF'in ekonomik programına sadık kaldığı ve programla belirlenen makroekonomik hedefleri gerçeklediği söylenebilir. Enflasyon, Mayıs 2006 tarihine kadar düşme eğilime girmiş ve bu tarihten sonra tekrar yükseliş gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı yükseliş seyrine girmiş ancak buna rağmen ekonomide canlanma meydana gelmiştir. Ayrıca 2005'te Lira'dan 6 sıfır atılarak YTL'ye geçilmesi sağlanmıştır. Seçmen açısından dönemin en önemli sorunu olan istihdamın o dönem politikalarına bağlı olarak düşüş gösterdiği ancak yüzde 30'lar gibi yine de yüksek oranlarda seyrettiği görülmektedir. Bu durum dönem politikalarının zayıf noktası olarak yorumlanmaktadır.[126]

Yaşanan dönemler itibariyle iktisat politikaları sürekli günün şartlarını karşılayacak biçimde revize edilmeye çalışılmış; banka kredileri, enflasyon oranı, işsizlik oranı, büyüme çabaları ve vergi uygulamalarını barındıran politikalar hayata geçirilerek hedeflere ulaşma çabası sergilenmiştir. Bu çabaların ne denli etkili olduğu ise iç ve dış faktörler göz önüne alınarak değerlendirilebilecektir.

[125] Emre Erdoğan, 17 Aralık Öncesinde AKP ve Beklentiler", http://www.urbanhobbit.net/pdf /17_aralik_oncesi.pdf, Erişim Tarihi: 14.11.2015 .
[126] Erdoğan, **a.g.m.,** s.3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İKTİSAT POLİTİKASI UYGULAMA SONUÇLARININ ANALİZİ

Ülkemizde, 1990-1992 dönemi ve 1998 yılında uygulanmış olan parasal hedeflemeyle birlikte 2000'de uygulanmış olan döviz kuru hedeflemesi stratejileriyle ortaya çıkan başarısız neticeler, yeni bir iktisat politikası arayışını gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda, 2001 yılı itibariyle daha bağımsız hareket edebilen Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, "örtük enflasyon hedeflemesi"ne geçileceğini ve akabinde uygun zemin oluşturulduktan sonra da açık enflasyon hedeflemesinin hayata geçirileceğini açıklamıştır.[127]

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülke uygulamaları dikkate alındığında, fiyat istikrarında kalıcılığın sağlanması açısından Parasal Hedefleme ve Döviz Kuru Hedeflemesi stratejileri olumlu sonuçlar doğuramamıştır. Para politikası olarak kullanılan nominal çapa yaklaşımının beklenen sonuçları üretmemesi neticesinde buna alternatif bir arayış gündeme gelmiş ve bu arayış neticesinde para politikası olarak enflasyon hedeflemesi kendini göstermiştir. Birçok gelişmekte olan ve gelişmiş ülkenin son yıllarda özellikle tercih ettiği bu yaklaşım, uygulayan ülkelerin para politikalarında şeffaf bir yapı oluşmasını, düşük enflasyon oranının elde edilmesini sağlayarak kuru çıpası politikasına göre daha başarılı sonuçlar üretebilmiştir.[128]

1999 sonlarında AB ile yakın ilişkilerin başlaması ile birlikte Maastrcit ekonomik kriterleri doğrultusunda 2000-2002 yıllarında uygulanacak iktisat politikası ile Türkiye ekonomisinin, Avrupa birliği ekonomisine olan reel ve nominal yakınsaması hedeflenmiştir. Reel yakınsama ile gayri safi yurtiçi hasılada yaşam standardı göstergelerinin dikkate alınması, ekonomilerin yakınlaşmaları, ortak alanda faaliyet gösteren çevrelerin ve döngülerin uyumlulaştırılması, ticari yapılar ve üretim

[127] Tahir Büyükakın ve Cemil Eraslan, "Enflasyon Hedeflemesi Ve Türkiye'de Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi" **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Sayı:2, s. 18-37, 2004, s.18 www.kosbed.kou.edu.tr/sayi2/büyükakın.pdf, Erişi Tarihi: 11.12.2015.

[128] Seyfettin Erdoğan, "Alternatif Para Politikası Stratejileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergis**i, 9(1): 34-54, 2005, www.kosbed.kou.edu.tr/sayi9/erdogan.pdf**,** Erişim Tarihi: 11.12.2015.

yapılarına benzerlik kazandırılması, nominal yakınsama yoluyla da bütçe açığı, enflasyon, kamu borçları ve kur şeklinde makro ekonomik değişkenler açısından ekonomilere benzerlik getirilmesi mümkün olmaktadır.[129]

1999 yılının Haziran ayında, IMF ile görüşmeler yürütülerek Stand-by Anlaşması imzalanmıştır. "Bu çerçevede 2000-2002 döneminde uygulanacak makro ekonomik politikaların çerçevesi çizilmiş ve üç yıl süreli enflasyon düşürme programı uygulanması kararlaştırılmıştır."[130]

2000-2002 yıllarında uygulanmasına karar verilen döviz kuru çapasına dayalı enflasyonu düşürme programı aşağıdaki amaçları sağlamak üzere enflasyon hedefiyle paralel para politikası, sıkı kur, maliye, gelir politikaları ve yapısal reform uygulamalarını kapsar niteliktedir. "Bu programın hedefleri aşağıdaki şekliyle özetlenmiştir: [131]

- Tüketici fiyatlarına dayalı enflasyonunun (TÜFE) 2000 sonu itibariyle %25, 2001 sonu itibariyle de %12 ve 2002'de %7'ye indirilmesi
- Reel faiz oranlarının azaltılması,
- Ekonomik büyüme potansiyelinin artırılması (Reel GSMH Büyümesinin 2000 yılında %5.6, 2001 yılında %5.2, 2002 yılında ise %5.8'e ulaşması)
- Kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamak"

Enflasyon ile mücadele programında döviz kuru nominal çapa olarak belirlenmiştir. Program enflasyon hedefi doğrultusunda kur politikası uygulamayı benimsemiştir. İlk 18 aylık sürede 1 USD ve 0,77 EURO (Avrupa Birliği ortak para birimi)'dan oluşan döviz kuru sepetinin günlük ve aylık artış oranının açıklanmıştır.

---

[129] Serpil Atalay, "Yeni Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye'de Reel Yakınsama," Ankara, TCMB Uzmanlık Tezi, 2007, s.1.

[130] Oğuzhan Özçelebi, Türkiye'de İktisat Politikalarının Hedefleri Ve Optimal Politikanın Belirlenmesi (1990-2006 Dönemi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s. 84-85.

[131] TCMB, "2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı Kur ve Para Politikası Uygulaması TCMB Basın Toplantısı Ankara 9 Aralık 1999," http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog2/baskanmat5y.html, Erişim Tarihi: 10.03.2016.

Tablo 1: 2000-2002 Programı Döviz Kuru Sepeti Değişim Oranları (2000)

	Sepet Değişimleri		
	Ay Sonu Sepet Değeri (1 USD+0,77 EURO)	Aylık Artış Oranı (%)	Günlük Artış Oranı (%)
Ocak 2000	959020.46	2.1	0.067
Şubat	979159.89	2.1	0.072
Mart	999722.25	2.1	0.067
Nisan	102071642	1.7	0.056
Mayıs	1038068.59	1.7	0.054
Haziran	1055715.76	1.7	0.056
Temmuz	1073662.93	1.3	0.042
Ağustos	1101759.61	1.3	0.042
Eylül	1116082.49	1.3	0.043
Ekim	1127243.31	1	0.032
Kasım	1138515.75	1	0.033
Aralık 2000	1149900.90	1	0.032

Kaynak: TCMB, 2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı Kur ve Para Politikası Uygulaması TCMB Basın Toplantısı, Ankara 1999'den alıntılayan Özçelebi, a.g.e., s.82

Tablo 1 verileri incelendiğinde 12 aylık sepet kur değişimlerinde düşüş trendi yakalanabilmiş ve yılsonunda %1,1'lik bir düşüş sağlanmıştır. Bu düşün uygulanan politikanın uygunluğuna işaret etmektedir.

1 Temmuz 2001 itibariyle başlayacak olan ikinci 18 aylık dönemde de kur sepetinin, artış oranının önceden ilan edilmiş olan merkezi parite dolayında, 6 aylık dönemler için ise önceden ilan edilmiş olan oranlar doğrultusunda kademeli genişleyen ve simetrik bir bantta dalgalanması öngörülmüştür. Böylelikle, 2002 sonunda döviz kuru sepeti bant genişliğinin %22.5'e çıkarılması hedeflenmiştir. Enflasyon ile mücadele noktasında Merkez Bankasının net iç varlıklar ve dolayısıyla da para arzı üzerinde kontrol sağlaması gerekli olabilmektedir. Net İç Varlıklara ile Net Uluslararası Rezervlere performans kriteri niteliğinde tavan ve taban değerler getirilerek ortaya çıkabilecek likitide ihtiyacının aşırı ölçüde parasal genişlemeye yol açması engellenmek istenmiştir. Net iç varlıklar hedefinin ± (%5) değişebilecek biçimde belirlenmiştir. Likidite yönetiminin açık piyasa işlemler ile sağlanması ve

Merkez Bankası açık piyasa işlemleri ile sağladığı likiditenin net iç varlıklar bandı içerisinde kalmasının kararlaştırılmıştır.[132]

Döviz kurlarında belirginliğin sağlanması, kurala dayalı para politikası, sıkı maliye ve gelirler politikası uygulamasının sonucunda risk priminin düşmüş, sermaye girişleri meydana gelmiş ve bunun sonucu olarak da 2000 yılında faiz oranları hızlı bir biçimde düşmüştür. Faiz oranlarına bağlı olarak ertelenen tüketim talebinin artmış ve özellikle de bankaların kredi politikaları da bu sürece katkı yaparak ithal mallarına olan talebi artırmış ve cari denge olumsuz etkilenmiştir. 2000 sonundan geçerli olmak üzere dış ticaret açığının Gayri Safi Milli Hasıla'ya oranı %10.9, cari açığın Gayri Safi Milli Hasıla'ya oranı ise %4.9 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca enerji fiyatlarındaki artışın da cari açığının artmasına neden olan bir unsur olduğu söylenebilir. Cari açığın finanse edilmesinde dış borçlanmaya baş vurulabileceği gibi, iç borçlanma imkanlarının kısıtlı kaldığı durumlarda bütçe açıklarının finansmanı noktasında dış borçlanmaya başvurulabilir. 1999'da ki anlaşma ile 2000 yılı borçları artmıştır..[133]

1999'da uygulanan döviz kuru çapası temelli istikrar programı ile kısa vadeli borçlanma cazip bir hal almış, bu durum da dış borç artışında ivme etkisi göstermiştir. Bu kısa vade borçların 1999'da 22.9 milyar USD olduğu ve 2000'de bu miktarın 28.3 milyar USD'ye yükseldiği görülmektedir. 1999 sonu itibariyle 102.9 milyar USD seviyelerinde seyreden dış borç stoku da yine 2000'de 118.7 milyar USD'ye ulaştığı görülmektedir. Bu çerçevede dış borç GSMH oranı % 59.3 olarak son 10 yıl için en yüksek seviyede seyretmiştir.[134]

Net uluslararası rezervler kaleminde performans kriterlerinin üzerinde bir gerçekleşme görülmektedir. 2000 yılında sermaye girişleri artmış ve bu duruma bağlı olarak da net uluslararası rezervler Mart, Haziran ve Eylül aylarında hedef değerinin üzerinde gerçekleşmiştir. Kasım krizi ile birlikte sermaye çıkışı meydana gelmiş

---

[132] T.C. Başbakanlık Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı, "IMF Niyet Mektubu 9 Aralık 1999", http://www.treasury.gov.tr/duyuru/sb turkce.htm, Erişim Tarihi: 10.03.2016.

[133] Hilmi Ünsal, "Kamu Finansman Aracı Olarak Dış Borçlanma ve 1994 Sonrası Türkiye Uygulaması," **İktisat İşletme ve Finans Dergisi,** Sayı 19, 2004, s.98.

[134] Gülten Kazgan, "Küreselleşme ve Ulus Devlet: "Yeni Ekonomik Düzen", İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, s.453.

ancak Aralık aynıda net uluslararası rezervler önceli aylara göre azalsa bile hedef değerinin üzerinde kalmıştır. Kasım 2000 kriziyle ortaya çıkan rezerv kaybına bağlı olarak IMF'den bu kaybı karşılamak için ek kredi kullanılmıştır.[135]

2000 yılı maliye politikası uygulaması incelendiğinde ise konsolide kamu sektörü faiz dışı dengesine ilişkin hedeflerin Aralık ayı haricinde sağlanması sonucunda konsolide kamu sektörü genel dengesinin hedeflenenin altında açık verdiği söylenebilir. Konsolide bütçe faiz dışı dengenin GSMH'a oranı ise %5.3, destekli bütçe açığının GSMH'a oranı %10.9 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre 2000 yılında enflasyon hedefi doğrultusunda maliye politikasında disiplinin sağlandığı söylenebilir. 2000 yılında uygulanan para ve maliye politikası sonucunda tüketici fiyatları enflasyonu Aralık ayında %25'lik hedefin üzerinde %39 olarak gerçekleşmiştir. Reel GSMH önceki yıla göre %6.3 oranında büyümüş 1999 yılındaki %6.1'lik küçülme telafi edilmiştir.[136]

Kasım-2000 ve Şubat-2001 krizleri neticesi olan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", politikalara karşı olan güven bunalımını ortadan kaldırmak, ekonominin ve kamu yönetiminin yeniden inşasına yönelik altyapıyı meydana çıkarmak amacıyla oluşturulmuştur. Program, dalgalı kur sistemi içinde kararlı bir biçimde sürdürmeyi ve enflasyonla mücadeleyi kesintisiz, bankacılık sektörünü yeniden yapılandırılmayı, kamu finansman dengesini güçlendirmeyi ve enflasyon hedefi ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmeyi hedeflemiştir.[137]

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında 2001 Mayıs-Aralık döneminde Dünya Bankası ve IMF'den 15,7 milyar USD dış finansman desteği alınmıştır. Bu desteğin 13.3 milyar USD'lik IMF'den sağlanan kısmının 9.6 milyar USD'sinin MB aracılığı ile Hazine tarafından kullanılması planlanmıştır.[138]

---

[135] TCMB, "TCMB Yıllık Rapor 2000 Para Politikası ve Piyasalar III," http://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/00turkce/bolum III2000.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2016, s.74.

[136] BelgeNET, http://www.belgenet.com/eko/enf 2000.html, Erişim Tarihi: 10.03.2016

[137] TCMB, "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", http//www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko program/program.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2016, s.12-13.

[138] TCMB, "Para Politikası Raporu Kasım 2001", http://www.tcmb.gov.tr/research/parapol/ppr-kasim2001.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2016, s. 3.

Merkez Bankası doğrudan enflasyon hedeflemesinin koşulları sağlanana kadar parasal büyüklüklerin kontrol etmesi amaçlanmıştır. Yılsonu oranı %52.5 olan TÜFE artış oranı ve -%3 reel GSMH oranı için belirlenmiş olan para tabanı artışının, Hazinenin finansmanı için ayrılan kaynak dışında net iç varlıkların büyüklüğü için ortaya konan öngörü ile paralellik içermesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, gösterge niteliğinde hedef olan para tabanının 2001 yılında %25.8 oranında artması öngörülmüştür. Programda performans kriteri niteliğinde olan net uluslararası rezervlerin ise taban değerleri ve net iç varlıkların tavanı belirlenmiştir.[139]

Dalgalı kur sisteminde Merkez Bankası sınırlı müdahaleler ile kurlardaki aşırı dalgalanmaları hafifletmeye çalışması ve döviz alım ihaleleri ile döviz rezervlerini artırması kararlaştırılmıştır. Çıkartılan kanun ile Merkez Bankasının temel amacının fiyat istikrarı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Merkez Bankası kanununda bankanın Hazine ve diğer kamu kurumlarına kredi açması yasaklanmıştır. Şubat krizi sırasında faiz oranlarının yükselmesini sağlayan kamu ve fon bankaların gecelik borçlanma sıkıntısının ortadan kaldırılması amacıyla bunların nakit ihtiyacının Merkez Bankasından sağlanması suretiyle gecelik borçlanma ihtiyaçlarının ortadan kaldırılmasına çalışılmış ve hazine tarafından kamu fonlarına ve bankalara değişken faiz oranlarına sahip devlet iç borç senedi düzenlemiştir.[140]

Merkez Bankası 14 katrilyon liralık senetlerin bu senetlerin kısmının kesin alımını yapmış ve geri kalana da repo imkanı tanımıştır. Böylelikle, 16 Mart 2001 tarihinde fon ve kamu bankalarının 21.7 katrilyon TL olan gecelik borçlanmanın %41'i MB tarafından karşılanırken, 31 Mayıs 2001 tarihi itibariyle MB payı %96.8'e yükselmiştir. Totalde 21.7 katrilyon TL meblağda ki, bu uygulamanın likiditeyi artırması nedeniyle buna önlem olarak MB tarafından ters repo ve döviz satışı uygulanarak likidite fazlası piyasadan alınmıştır. Nisanda hazine limitinin üzerinde borçlanmak suretiyle de bu çabaya destek sağlamıştır. Böylelikle, kamu fon ve

[139] TCMB "2001 Para Politikası Raporu 15 Mayıs 2001", http//www.tcmb.gov.tr/yeni/paraprog/para politikasi.html, Erişim Tarihi: 10.03.2016.
[140] Özçelebi, **a.g.e.,** s. 91.

bankaları için yürütülen operasyonun neden olabileceği enflasyon büyümesi engellenmeye çalışılmıştır.[141]

Faiz oranlarının yüksek seviyelerde olması iç borçların sürdürülebilirliğini zorlaştırabileceği için Haziran ayında Hazine borç takasına yapma yolunu seçmiştir. Borç takası ile vadelerin uzatılarak iç borcun çevrilme riskini azaltılması, faizlerin düşürülmesi, bankacılık sisteminin açık pozisyon sorununu giderilmesi amaçlanmıştır.[142] Takas işleminde ortalama 6 aylık vadeli TL cinsinden Devlet İç Borçlanma Senedinin ortalama 37.5 ay vadeli dövize endeksli Devlet İç Borçlanma Senetleri ile değişimi sağlanarak bankacılık sektöründe açık pozisyon azaltılmıştır.[143]

Temmuz sonu itibariyle yine kamu bankalarının ve fonlarının gecelik faiz ile borçlanmalarının önüne geçilmesi maksadıyla Mart ayındaki ile benzer şekilde bir Merkez bankası kontrollü operasyon yapılmış ve Merkez Bankasının kamu bankalarından kesin alımını yaptığı 1 yıl vadeli üçer aylık faiz ödemeli 13.8 katrilyon liralık Devlet İç Borçlanma Senedini, 2-6 yıl vade ve yıllık periyotlarda faiz ödemesi şeklindeki tahvillerle takas etmiştir.[144]

2001 yılı para politikası uygulaması incelendiğinde ise net uluslararası rezervleri azalmış olmasına rağmen belirlenen hedef Haziran ayı haricinde tutturulmuştur. Merkez Bankası rezervlerinde ilişkin hedefler tutturulmuştur. Para tabanı ve net iç varlıklarda genel anlamda hedef değerlerin altında kalınmıştır. Bu durum 2001 yılında para politikası uygulamasının sıkılaştırıldığını ortaya koymaktadır. Aynı yıl Şubat'ta gelişen krizin etkisiyle, Türk Lirası yüksek oranda değer kaybetmiş, bu değer kaybı da 2001 yüksek enflasyonun temel sebebi sayılmıştır. Ekonomideki güçlü maliyet baskısının temel nedeni döviz kuru olmakla birlikte yaşanan iç talep daralmasının da ektisiyle 2001 TÜFE enflasyonu TEFE'nin altında kalmıştır. Tüketici enflasyonu Aralık'ta önceki yılın aynı ayına göre %68,5,

[141] TCMB, Para Politikası Raporu Kasım 2001,**a.g.e.,**s.2-3.
[142] Önder,**a.g.e.,**s.244-245.
[143] TCMB, Para Politikası Raporu Kasım 2001,**a.g.e.,** s.4.
[144] Özçelebi, **a.g.e.,** s. 84-85.

tüketici fiyatları ise %88.6 oranında yükselmiş, reel GSMH ise %9.5 oranında küçülmüştür.[145]

2002 yılı başlında Merkez Bankası'nın açık enflasyon hedeflemesine geçiş açıklaması, 11 Eylül saldırılarının dünya genelinde oluşturduğu kriz ve piyasalardaki istikrarsızlık nedeniyle sekteye uğramıştır. Diğer taraftan bu saldırıların etkisine bağlı olarak hazinenin bu dönemde artan ek finansman ihtiyacı, 2001 enflasyon oranının beklenenin üzerinde olması gibi durumlar neticesinde 2002 başlarında "Güçlü Ekonomiye Geçiş" programının 2002-2004 yıllarını da içine alarak revizyona uğradığı görülmüştür. Programın hedeflerinde enflasyon, 2002,2003 ve 2004 yılları için sırasıyla %35, % 20 ve %12 olarak belirlenmiştir.[146]

Para politikası uygulamasında parasal hedefleme politikası dairesinde parasal taban ve uluslararası net rezervler performans göstergesi, net iç varlıklarsa gösterge niteliği taşıyan hedef halini almıştır. Bankacılık sistemi tamamında meydana gelecek likidite ihtiyacı halinde büyüyen bir sorunla karşılaşmamak için bankalar arası para piyasalarında 16:00-16:30 arası uygulanan borçlanma dairesinde geç likidite penceresi uygulamasının yürütülmesi kararlaştırılmıştır.[147]

"Güçlü ekonomiye geçiş programı" uygulamasında borcun yeniden yapılandırılmasında ve borç döngüsünün sağlanabilmesinde yaşanan aksaklıklar, Hükümetin tekrar IMF'den kaynak temin etme çabasına girmesine neden olmuştur. Bu arayışa bağlı olarak yapılan stand-by kapsamında, IMF'ten Özel Çekme Hakkı (SDR) kapsamında 12.8 Milyar USD'nin bütçe finansmanı için kullanılması planlanmıştır. Bu miktarın 4.9 milyar'ı ise IMF'den alınan Ek Rezerv Kolaylığı kapsamındaki kaynağın geri ödemesi için kullanılmıştır.[148] Program çerçevesinde IMF'den sağlanacak olan finansmanın Hazine bütçe ihtiyaçları için kullanılmasıyla piyasalara ek likidite çıkarak enflasyon oranını yükseltme ihtimali göz önünde

[145] DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, **a.g.e.,** s. 4.
[146] Hakan Kara-Musa Orak, "Enflasyon Hedeflemesi", Ekonomik Tartışmalar Konferansı İstanbul 10 Ekim 2008**,** http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/enfhed kara orak.pdf, s.34. Erişim Tarihi: 10.03.2016.
[147] TCMB, "2002 Yılında Para ve Kur Politikası Muhtemel Gelişmeler Basın Duyurusu", http//www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/DUY2002-01.html,Erişim Tarihi: 10.03.2016.
[148] Orcan Çörtük, **"**Türkiye IMF İlişkilerinin Hesap Bazında İşleyişi," Ankara, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, 2006, s. 75.

bulundurulmuş ve fazla likidite Merkez Bankası tarafından kontrollü bir biçimde piyasalardan çekilmiştir.[149]

2002 yılında maliye politikasının, Merkez Bankası tarafından ilan edilen enflasyon hedefi dikkate alınarak GSMH'nın "%6.5'i kadar kamu kesimi faiz dışı fazlası verecek" biçimde yürütülmesi planlanmıştır.[150] Bu doğrultuda konsolide kamu sektörü kümülatif faiz dışı dengesine performans kriteri ve hedef olan konsolide kamu sektörü kümülatif genel dengesi ise gösterge niteliğinde hedef haline getirilerek her iki değişkene alt sınır değerleri belirlenmiştir.

2002'de, enflasyon hedeflemesine hazırlık mahiyetinde ve modern merkez bankacılığı uygulamaları doğrultusunda Merkez Bankası, bankalar arası para Piyasası ve Döviz Efektif Piyasalarındaki aracı rolünü, 2 Aralık 2002'de bitecek şekilde kademeli biçimde azaltmıştır. Borçlanmanın kısa vadeli olması ve borç stokunun önemli oranda dövize endeksli kıymetler ihtiva etmesi, mevcut finansal yapının kırılganlığında artı yönlü bir etki unsuru olarak değerlendirilmiş, borçlanmanın daha iyi şartlarda oluşabilmesi için piyasa yapıcılığı sistemi uygulamasına geçiş kararı alınmıştır.[151]

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı 2003 yılında da uygulanmaya devam edilmiştir. Enflasyon ile mücadele, borç yükünün azaltılması ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması programın temel amaçları olarak belirlenmiştir. 2003 yılı enflasyon oranı %20 olarak hedeflenmiştir. 2003 yılında örtük enflasyon hedeflemesi uygulamasına devam edilmiş, para politikası performans kriterleri (para tabanı ve net uluslararası rezervler) ve gösterge niteliğinde hedef (net iç varlıklar) belirlenerek uygulanmıştır.[152]

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının uygulanması sonucunda 2002 yılı yıllık enflasyonu Aralık ayında %35'lik hedefin altında tüketici fiyatlarında ise %29.7

[149] TCMB, "2002 Yılında Para ve Kur Politikası Muhtemel Gelişmeler Basın Duyurusu", http//www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/DUY2002-01.html,Erişim Tarihi: 10.03.2016.

[150] T.C.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, "18 Ocak 2002 IMF Niyet Mektubu", http://www.tcmb.gov.tr/yeni/paraprog/2002/standby2002-2004.pdf, 30 Mart 2008, s.3.

[151] Ayşe Berfu Aydın, Piyasa Yapıcılığı Sistemi, Seçilmiş Ülke Örnekleri ve Türkiye Uygulaması, TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara, 2005, s.63-65

[152] Özçelebi, **a.g.e.,** s. 86.

olmuştur. 2002 yılında uygulanan iktisat politikası makroekonomik gidişata ilişkin iyimser beklentileri artırmış, ekonominin büyüme sürecine girmesine neden olmuştur. Sanayideki üretim 2002 Ocak-Ağustos dönemi için oldukça hızlı artış sergilemiştir. Ancak Gayri Safi Yurt İçi Hasıla büyümesi talebin artmasından çok stok değişmelerinden kaynaklanmıştır. Stok değişimlerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla oranının büyümesindeki etkisi, 2001 için -4 puanken 2002'nin ilk altı aylık diliminde +8.5 puan olarak görülmüştür. Bu duruma, özel firmaların 2002 yılında iç talep canlanmasının ortaya çıkmasını beklemelerinin sanayi üretiminin ve ithalatı artırmalarının neden olduğu söylenebilir. Reel GSMH önceki yıla göre %7.9 oranında büyümüştür. 2004 yılında para tabanı hedeflere yakın düzeyde gerçekleşmiş, net iç varlıklar ise Aralık ayı haricinde hedefin altında kalmıştır. Buna göre Merkez Bankasının para arzı üzerinde kontrol ettiği söylenebilir. 2004 yılında ise Merkez Bankasının Net Uluslararası rezervleri artış göstermiştir.[153]

2004 yılında maliye politikası uygulamasında enflasyon hedefi doğrultusunda toplam kamu sektöründeki faiz dışı fazlanın Gayri Safi Milli Hasıla'nın %6,5'i kadar olmasını sağlayacak konsolide kamu sektörü kümülatif faiz dışı dengesi ve genel dengesine ilişkin hedefler saptanmıştır.[154]

2005 yılında Merkez Bankası enflasyon hedeflemesine uygulamasına geçiş doğrultusunda şeffaflık ve üçer aylık periyotlarda hesap verilebilirlik ilkeleri doğrultusunda "Para Politikası Raporu" düzenlenmiş ve yayınlanmıştır. 2005'te yıl boyunca Para Politikası Kurulu makroekonomik gidişatı dikkate alarak kısa vadeli faiz oranını ilişkin kararlar almak yolunda düzenli toplantılar düzenlemiştir. 2005 yılında para politikası %8'lik enflasyon hedefi doğrultusunda para tabanı ve uluslararası net rezervler önceki yıllarda olduğu gibi performans kriteri, net iç varlıklar ise gösterge nitelikli hedefler arasında yer almıştır. Ayrıca bu değişkenlerin alt sınır değerleri belirlenmiş, 2005 yılında para tabanı hedef değerine yakın gerçekleşmiş, net iç varlıklar ise hedeflenenin altında gerçekleşmiştir. Buna göre 2005 yılında Merkez Bankasının enflasyonist etkiye neden olacak bir parasal

[153]Özçelebi, **a.g.e.,** s. 96-97.

[154] Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, "2 Nisan 2004 IMF Niyet Mektubu", http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2004/niyet020404/loi.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2016, s.2.

genişleme yaratmadığı söylenebilir. Net uluslararası rezervler ise hedef değerlerinin üzerinde bir artış sağlanmıştır. 2005 yılında olduğu gibi Merkez Bankasının Net Uluslararası rezervleri artış hedeflenenin çok üzerinde gerçekleşmiştir. Bu duruma makroekonomik gidişata ilişkin beklentileri olumlu yönde olmasının neden olduğu söylenebilir.[155]

Gelişmiş ülkelerde süregelen nicel genişleme neticesinde meydana gelen kısa dönemli likidite fazlası ve global finans yapısının hassasiyeti, sermaye akımlarındaki önemli hareketliliklere neden olmaktadır. 2008 de yaşanan küresel kriz sonrasında piyasalardaki belirsizlikler önemli oranlarda artış sergilemiş, bununla birlikte gelişmekte olan ülkelere kayan sermayede önemli oranlarda dengesizlik gerçekleşmiştir. Yaşanan bu olaylar sonucunda gelişmekte olan ülkeler için finansal ve makroekonomik istikrar açısından tehdit unsuru olması ve şoklara hızlı ve işe yarar tepkiler verebilmesi için bu yöndeki esnek politikalara duyulan ihtiyaç gündeme gelmiştir. Merkez Bankası'nın 2010 sonrası uygulamış olduğu politikaların küresel kriz sonrasındaki iktisat politikalarının makro finansal riskler ve iç-dış dengeler bağlamında ele alınması gerekir. 2009 ortaları itibariyle Türkiye ekonomisi iç talebin hızlı yükselişi seyrine girmiş bu sebepten dış ticarette toparlanma daha düşük seviyede seyretmiştir. Bu durum, iç ve dış talep dengelerinin bozulduğu bir yapıyı meydana getirmekle birlikte 2010'da gelişmiş ülkelerin merkez bankalarınca uygulanan ikinci nicel genişleme paketlerinden ötürü meydana gelen kısa vadeli sermayelerin artışı bu ayrışmayı daha da pekiştirmiştir. Diğer taraftan yaşanan yabancı sermaye girişleri TL'de aşırı değerlenme meydana getirirken kredi kullanımında da artış yaşanmıştır. Bu olaylar, cari işlemler dengesi ve dış ticarette bozulmaların da sebebi olmuştur.[156]

Türkiye'de, sektör veya kurum bazlı finansal istikrarı takip eden bir yapının olmamasının yanı sıra 2011'e kadar makro finansal yapının da etraflıca takibiyle ilgili bir yapı da yoktur. Merkez Bankası'nın 2010 sonları itibariyle uygulamaya

[155] Özçelebi, **a.g.e.,** s. 90-92.
[156] Erdem Başçı ve Hakan Kara, Finansal İstikrar ve Para Politikası, TCMB Çalışma Tebliği 11/08, Ankara, 2011, s.3-5.

koyduğu politikalarla bu boşluğun kısmen doldurulması hedeflenmiş ve 2010 sonları itibariyle bu yönde adımlar atılmıştır.[157]

TCMB para politikasının yeniden belirleme sürecinde iki gelişmenin etkisinde kalmıştır. Bunlardan birincisi, merkez bankacılığı anlayışının dünyada yeni bir boyut kazanması ve kriz sonrasında oluşan küresel yapı. Gelişmelerin her ikisi de küresel krizden büyük ölçüde etkilenmiş ve ders niteliğindeki bu kriz neticesinde oluşmuşlardır.[158]

Bu aşamada, piyasa verileri yeni iktisat politikalarının başarılı sonuçlar doğurduğuna ve ekonominin yumuşak inişe geçtiğine işaret etmektedir. Nitekim yakın tarihinde ilk defa kriz yaşamadan cari açığı kontrol altına alabilme başarısı gösterilmekle birlikte oynak sermaye hareketlerinin ekonomiye olumsuz etkilerinin yumuşatılması noktasında da başarılı bir sonuç sergilenmiştir. Enflasyonun kontrolü noktasında ise aynı başarının bu kısa dönemde oluşmadığı ancak orta vadede beklentilere yaklaşıldığı görülmektedir. Beraberinde, o dönem için enflasyon seviyesi dikkate alındığında temkinli bir yaklaşım sergilenmesinin gerekliliği kaçınılmaz olmuştur. 2001'den itibaren gösterilen çabaların olumlu sonuçları; fiyat istikrarı noktasındaki başarıların korunması oldukça öneme sahip bir durumdur. Merkez Bankası'nın da bu yöndeki yaklaşımı kendisini sıkı bir para politikası ile göstermektedir. Enflasyon hedeflemesine paralel yürütülen politikalar Başarılı sonuçlar üretmiş olsa da kur dalgalanmaları, cari dengedeki bozulmalar gibi durumların esnek bir enflasyon hedeflemesine işaret etmesinin yanı sıra fiyat istikrarı noktasında beklenen kriterlerin sağlanamadığı söylenebilmektedir.[159]

3.1. Para ve Maliye Politikalarının SWOT Analizi

İlk olarak 1970'lerde iş yönetim alanında kullanılmaya başlanan bu analiz yaklaşımı, geçen zamanla birlikte farklı amaçlar için de uyarlanabilmiş bir planlama

[157] Yıldız Akkaya ve Refet S. Gürkaynak, "Cari Açık, Bütçe Dengesi, Finansal İstikrar ve Para Politikası: Heyecanlı Bir Dönemin İzi", **İktisat İşletme ve Finans**, 27(315):93-19, 2012, s.95-96.
[158] Hasan Ersel, "Finansal İstikrarın Sağlanması İçin Nasıl Bir Mekanizma Tasarlanabilir**?" İktisat İşletme ve Finans**, 27 (315):37-49, 2012, s.40-41.
[159]Fatih Özatay, "Para Politikasında Yeni Arayışlar", **İktisat İşletme ve Finans**, 27 (315):20-30, 2012, s.27

ve analiz aracı olarak işlevsellik kazanmıştır. Bu yaklaşım, ele alınan yapının veya sistemin sahip olduğu kaynaklar, yetenekler ve imkanları en verimli biçimde kullanacak yaklaşımı belirleme üzerine kurgulanmıştır. Bir başka ifade şekliyle SWOT analizi, planlama boyunca dikkate alınması gereken unsurların, bilginin ve önemli noktaların belirlenmesini sağlamaktadır. Temelde bu analiz yöntemi, karar sürecinin önemli bileşenleri ve karar verilecek hususla ilgili olarak konu ile ilgili olarak, pozitif bağlamda kuvvetli ve avantajlı, negatif bağlamda zayıf ve dezavantajlı noktalarının bir arada görülmesine imkan tanımaktadır. SWOT kısaltmasının açılımı Strengths (Güçlü, Üstünlük), Weaknesses (Zayıf), Opportunities(Fırsatlar), Threats (Tehditler) şeklinde olup, Türkçe kısaltması genel olarak GZTF şeklindedir. Analiz, örgütün kendi içinde sahip olduğu üstün ve zayıf noktaları ve dışarıdan kendine yönelen fırsat ve tehditleri belirlemek amacı gütmektedir. Plan geliştirme, sorun çözme veya organizasyonel bir yapının güçlü yanlarını belirleyip bunları en uygun fırsatlar dairesinde avantaja çevirerek zayıf ve tehdit sayılabilecek durumları, yanları azaltma amaçlı bir planlama enstrümanıdır.[160]

3.1.1. Güçlü Yönler

Türkiye'nin son dönemler itibariyle uyguladığı ekonomik politikalar içerisinde güçlü yön olarak maliye politikalarındaki tutarlılık kendini göstermektedir. 2014 yılında uygulan an sıkı veya gevşek diye tabir edilemeyecek nötr mahiyetteki maliye politikasının değerlendirilmesinde üç gösterge dikkate alınmaktadır.

Bunlar, 2013'teki gibi %2 dolayında seyreden faiz dışı fazla, vergi gelirlerinin faiz dışı giderleri karşılama oranı ve faiz dışı giderlerdeki artış. Faiz dışı fazlanın 2014'teki seviyesini koruduğu ve daha önceki yıllarda olduğu gibi yukarı yönlü bir seyir sergilemediği görülmektedir. Ayrıca, 2013 için %96,5 oranındaki vergi gelirlerinin faiz dışı giderleri karşımla oranı 2014 için %92 de kalmıştır. Öte yandan faiz dışı giderlerdeki artış 2013'e göre %14'e ulaşmış ve vergi gelirlerinde %7,8 seviyelerinde kaldığı görülmektedir. İlk gösterge sıkı bir politika uygulaması

[160]D. Uçar ve Ahmet Ö. Doğru, "CBS Projelerinin Stratejik Planlaması ve SWOT Analizinin Yeri", TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Ankara, 2005, http://web.itu.edu.tr/~dogruahm/D%20Ucar_CBS%20 Projelerinin% 20Stratejik%20Planlamasi%20Ve%20Swot%20Analizinin%20Yeri.pdf, Erişim Tarihi: 14.11.2015

olarak yorumlanmakta ancak küresel dalgalanmalar dikkate alındığında gelişmekte olan Türkiye ekonomisi için mevcut pozisyon olumlu ve güçlü bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Netice itibariyle 2014 yılında tek seferlik vergi gelirleriyle bütçe açığının büyümesini engelleyen bir maliye politikası sergilendiğini söylemek mümkün olmaktadır.[161] Özellikle de içinde bulunulan konjötkürel dalgalanmalar da hesaba katıldığında başarılı bir yıl ve başarılı bir maliye politikası uygulandığını söylemek mümkün olacaktır.

Yukarıda dile getirilen üç gösterge doğrultusunda, tek seferlik vergi gelirleri başarılı bir maliye politikası aracı olarak kendini göstermektedir. Son yıllarda görülen bütçe uygulamalarının özeti niteliğindeki bu uygulama 2014 maliye politikasının güçlü bir yönü olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan 20'nciyüzyılın kriz çözüm unsuru ve iktisadi kaynak teşkilinin temeli maliye politikalarıyken 21'nci yüzyılda sermaye hareketlerinin ivmelenmesi ve likiditenin daha agresif davranışlar sergilemesinden kaynaklı olarak kilit unsur para politikası olmuştur. Bu noktada para politikasının önemli olgularından birisi olan faiz, hem pozitif hem de negatif sonuçlar doğurabilen ve doğru kullanılması gereken bir materyal olarak kendini göstermektedir. Faizin yüksek tutulması iç piyasada üretimi daraltırken dış kaynak için de yatırım ortamı anlamına gelmekte ve ülkeye nakit girişi sağlanmaktadır. Bu anlamda, 2000'li yıllar itibariyle uygulanan iktisat politikaları 2008 krizine kadar ki dönemde TL'nin değerlenmesine zemin sağlamış olmakla birlikte bu dönemdeki uygulamalar döviz ve faizdeki artışın da önüne geçebilmiştir. "2007 yılı nakit iç borç tutarının, 92.876 Milyon YTL'si tahvil ve 15.903 Milyon YTL'si bono olacak şekilde toplam 108.779 milyon YTL olarak gerçekleşmiş, bu borçlanmanın % 93'ü YTL, % 7'si döviz olarak yapılmıştır". 2006 yılı için borçlanmanın %2'si döviz cinsinden gerçekleşmiş.[162] Yıllar bazında dış borçlanmanın döviz yönüne kayması dalgalı kur sisteminde risklere gebe bir durum sergilemektedir. Ancak, uygulanan döviz politikaları bu dönemde güçlü etkisiyle

[161] Mahfi Eğilmez, 2014'te Uygulanan Ekonomi Politikasının Değerlendirilmesi, http://www.mahfiegilmez.com/2014/12/2014de-uygulanan-ekonomi-politikasnn.html, Erişim Tarihi: 05.01.2016.
[162] Sayıştay, 2007 Hazine İşlemler Raporu.

birlikte kur artışını engellediğinden ötürü dönem itibariyle güçlü bir para politikasının varlığı ifade edilebilmektedir.[163]

3.1.2. Zayıf Yönler

2013 yılında faizi geri plana itmek suretiyle uyguladığı hatalı para politikası ile 2014 yılına sorunlar devredilmiştir. Hatalı olan bu para politikasının yanı sıra iç ve dış siyasi olayların da etkisi ile birlikte bulunduğu coğrafyadaki hareketlenmelerin de etkisiyle ekonomide yaşanan krizlerin etkilerini kısmen absorbe edebilmiştir. Ancak yaşanan gelişmelerin neticesinde 2013'ten beri uyguladığı faiz baskısından vazgeçmek zorunda kalmış ve politika faiz oranı %4,5'tan %10'a zorunlu olarak yükseltilmiştir.[164]

Bu sürece kadar ısrar edilen faiz baskısı, iktisat politikası anlamında zayıf yöne işaret etmekle birlikte 2014'te atılan bu doğru adım ile mevcut zayıflık güçlü bir yön olarak değiştirilmiştir. Böylelikle, gösterge faizi, kurlar, enflasyon denetim altına alınabilmiştir. Netice itibariyle, 2014 yılı için kur politikasının başarılı olduğu para politikasının ise politikaların zayıf yönü olarak kendini gösterdiğini söylemek mümkün olmaktadır. Bu noktada para politikasının başarısızlığı için dikkate alınan dayanak enflasyon oranıdır. Program gereği %5 seviyesinde ön görülen enflasyon hedefi, dönem sonu itibariyle %9 olarak gerçekleşmiş ve %80 oranında negatif yönlü bir hedeften sapma yaşanmıştır. Diğer taraftan Merkez Bankasının kurala dayalı para politikası uygulamalarının enflasyon hedefli olarak uygulanması da yine beklenmeyen gelişmelere müdahale ederek enflasyon düzeyini kontrol altında tutmayı sağlayabilmektedir.[165] Bu yönü itibariyle uygulanan bu politika da yine iktisat politikalarının güçlü yönüne işaret etmektedir.

TCMB'nin 2002-2005 yılları arasındaki değişimi ve bu değişimle birlikte şeffaflaşmasının yanı sıra hesap verebilirliğinin sağlanması, TCMB'nin kredisini

[163] Özatay, **a.g.m.,** s.29-30.
[164] Eğilmez, **a.g.y.**
[165] Almila Karasoy, Mesut Saygılı ve Cihan Yalçın, "Enflasyonun Doğrudan Hedeflenmesi Politikası ve Bazı Ülke Deneyimleri", T.C.M.B. Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği, No: 9801, Ankara, 1998, s.19-20.

artırmış ve enflasyonla mücadelede daha etkin hamleler yapmasını sağlamıştır.[166] Bu durum önceki dönemler için zayıflık olarak değerlendirilmekle birlikte değişim dönemi sonrasında bu zayıflık güçlülük olarak yön değiştirmiştir.

Diğer taraftan devletin gelir kaynaklarından olan vergiler içerisinde bir defalık gelirlerin ağırlıklı rol oynadığı ve görülmektedir. Bir defalık gelirler ile ekonomiye yön verilmesi noktasında bu gelirlerin birim baremlerinin yüksek tutulması söz konusu olmakta ve ekonomi içerisinde vergi yükünün üretimdeki olumsuz etkisi ve verginin yayılmasını engelleyebilmektedir. Dolayısıyla devletin vergi politikalarında özendirici ve süreklilik arz eden politikalar uygulamıyor olması hali hazırdaki maliye politikalarının zayıf yanı olarak değerlendirilmelidir.

3.1.3. Fırsatlar

Ekonominin son dönem sergilediği gelişmelerin kaynağı olan iktisat politikaları çerçevesinde kredibilite puanlarının karşılığında yabancı kaynak kullanım imkanı bir fırsat olarak değerlendirilmeli ve yatırımlara ağırlık verilmelidir. Sanayi alanında kullanılacak yabancı kaynakların hem üretim ekonomisine hem de istihdama katkısı düşünüldüğünde bu kaynakların ülkeye girişi büyüme ve GYSİH anlamında olumlu bir çerçeve sergileyebilecektir.

Diğer taraftan, düşük enflasyon düzeyi ve yüksek kur dönemi içerisinde olunan günümüzde ihracat kanallarına önem verilmesi halinde dış ticaret açığı daha aşağı seviyelere çekilebilecektir.

Öte yandan kamu harcamalarının ekonomik büyüme etkisi dikkate alınarak yapılan yatırımların büyüme ve istihdam etkisi değerlendirilmeli, kaynak dağılım politikaları ile toplumsal refahın sağlanması noktasında gelir politikaları kullanılarak sosyal bütünlüğün sağlanması ve ekonomiye katılma noktasında kaynak kullanımının daha efektif değerlendirilmesi de yine günümüz fırsatları içerisindedir.

Ayrıca, gelişmekte olan ekonomilerde sanayi yatırımlarının istihdam ve dışa bağımlılığı azaltan etkisi dikkate alındığında son dönemlerde yapılan savunma sanayi

[166] Öztürk ve Biner, **a.g.m.,** s.29-30.

harcamalarının maliyetler noktasındaki görünen etkisi gibi- bu yönde geliştirilecek iktisat politikaları ile ekonomik katkı ve gelişme anlamında önemli fırsatlar yaratabilecektir.

Diğer taraftan dış ticaret anlamında Afrika pazarının yine son yıllarda Türkiye ile yakınlaşması ve artan ticaret hacimleri ile birlikte ticari anlaşmalar yapılan yeni pazarların değerlendirilmesi de fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Öte yandan enerji yatırımlarında dışa bağımlılığı azaltacak teknolojik çalışmalar ve yatırımlar da yatırım harcamaları bağlamında fırsat olarak değerlendirilmesi gereken ekonomik durumlardandır. Beraberinde yerli üreticinin desteklenmesi ile gelecek olan yerli üretimin, sağlıklı bir denetim akabinde daha verimli bir ekonomi kanadı oluşturacağı da göz ardı edilmemelidir. Dış kaynaklı enerji temininin ekonomiye bindirdiği yük dikkate alındığında, coğrafi yapının sunduğu imkanlar, yerli üretimin meydana getirdiği maliyet avantajları da yine bu anlamda fırsatlar olarak ele alınmalı ve sağlıklı fizibilite uygulamaları ile birlikte hayata geçirilmelidir.

Ülkemiz nüfus yapısı ele alındığında ekonomiye katılması gereken bir diğer hususun da entelektüel sermaye olduğu görülecektir. Genç ve dinamik yapının şekillendirilerek verimli kılınması amacıyla yönlendirilmesinin sonuçları göz ardı edilmemelidir. Her geçen gün ülkemizde sağlık, teknoloji ve yenilikler konusunda oluşan gelişmeler artmakta ve iletişimin küreselleştiği ve bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı günümüz ortamında bu yenilikler küresel bilgi ortamına sunulmaktadır. Böylelikle eldeki entelektüel sermaye ürünleri değerlendirilmeden başkalarınca hayata geçirilebilmektedir veya sadece fikir olarak kalmaktadır. Bunların geliştirilmesi ve işlenmesinin ekonomiye dahil edilmesi hem teknolojik hem de ekonomik güç bakımından fırsat olarak değerlendirilip ele alınmalıdır.

3.1.4. Tehditler

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapıları için en büyük tehlike nakit stokundaki değişmeler, kur dalgalanmaları ve yabancı sermaye hareketleri oluşturmaktadır. Türkiye'nin bu durumların hepsi ile iç içe olması sebebiyle 2013

yılındakine benzer uygulamalar (Merkez Bankasının faiz oranlarındaki ısrarcı tavrı) daha sonrasında çok daha büyük zarar sonuçları doğurabilmektedir.

Bunun yanı sıra, döviz rezervlerinin küresel ekonomi ve yabancı yatırımlar karşısındaki boyutu dikkate alındığında para, döviz ve faiz politikaların önemi bir kez daha kendin göstermekte ve bu üçlüyü negatif yönlü tırmandıracak olan her türlü politikanın tehdit olarak algılanması gerekecektir. Merkez Banaksının dövize yön vermek için satışa çıkışının etkileri bir iki günle sınırlı kaldığı ekonomi ortamında piyasalara döviz arzı yaklaşımının uzun vadeli çözüm getiremeyeceği gerçeği de yine ülke ekonomisi açısından tehdit kabul edilmelidir.

Diğer yandan, uygulanan politikaların günlük sonuçlar üretmesi kısa ve orta vadede ekonomik anlamda sorunlar doğurabilmektedir. Nitekim TL'nin 4-5 yıl süresince döviz karşısındaki tutunabilme kabiliyeti ortadan kalkınca kur makası ani bir biçimde açılmış ve ithalat, ihracat ve üretim sektörleri bundan doğrudan etkilenmiştir. Bu durum da yine iktisat politikaları açısından tehdit içeren bir yapı sergilemektedir.

Diğer yandan, Merkez Bankasının siyasi otorite etkisinde hareket etmesi ve kısa vade çözümler üretmesi, uzun vadede büyük tehditler meydana getirebilmektedir. Uygulanan faiz ve döviz politikaları dikkate alındığında, uzun yıllardan beri hedeflenen %5 enflasyon hedefinin tutturulması için Merkez Bankası'nın döviz arzı suretiyle piyasaları dengede tutma çabası ve bunun stoklara bağlı olduğu dikkate alındığında döviz rezervinin erimesi neticesinde önlemsiz politika yapısının ciddi sonuçlar doğuracağı göz ardı edilmemelidir. TL'nin değer kaybetmesi durumunda döviz tutan yatırımcıların aşırı zenginleşmesi ve ekonomiden nakdin çekilerek dövize yönelmesi şeklindeki kuvvetli ihtimalin getirileri de yine tehditler arasında dikkate alınması gereken hususlardandır.

Tasarruf - yatırım dengesini sağlayan faiz mekanizmasının yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, faiz baskısı ile tasarruf-yatırım dengesinin yönetilememesi ve tesadüfi gelişmelere bırakılması ciddi tehditler arasında yer almakta ve bunun yanı sıra orta gelir sınıfını eriten uygulamaların da varlığı dikkate

alındığında üretim sınıfının yara aldığı görülmektedir. Bu da ekonominin belkemiği olan üretim yapısının bozulması demektir ki bir ekonomide üretim mekanizmasının zaruriliği kaçınılmaz bir gerekliliktir. Dışa bağımlılığın en önemli kalkanıdır ve ekonominin dış güdümlü olmaması anlamını taşır. Dolayısıyla iktisat politikalarında orta sınıf desteğinin olmaması ciddi bir tehdit olarak algılanmalıdır.

Netice itibariyle 2000-2014 yılı iktisat politikalarının SWOT analizi bağlamında özeti Tablo 2 ile verilmektedir.

Tablo 2: Para ve Maliye Politikaları SWOT Tablosu (2000-2014)

Güçlü	Zayıf
– Finansal kaynak sağlanması – Enflasyon seviyesinin kontrol altına alma imkanı sağlamaktadır – Döviz karşısında aşırı değerlenmeyi kontrol altında tutabilmektedir – Döviz kredisi eğilimini azaltarak finansal istikrarın sağlanmasına katkı sağlayabilmektedir – Para politikasının etkisinde enflasyon düzeyinin baskılanması imkanı doğmaktadır – Cari açığı daha kolay kontrol edebilme imkanı doğmaktadır – Yabancı sermaye yatırımları için makul zemin oluşturabilmektedir – İktisadi büyüme sürecinde sürprizlerin etkisini tölere edebilmektedir – Döviz piyasalarına müdahale gücü kazandırmaktadır	– Kaynakların yetersizliği enflasyon hedeflerinden uzaklaştırabilmektedir. – Öz kaynakların yabancı kaynaklardan çok daha düşük seviyelerde olması – Sanayi yatırımlarına yeterli ölçüde yönelinmemesi – Korumacı yapının tam olarak oluşturulamaması – Konjöktürel dalgalanmalara karşı hassasiyet – Doğrudan yabancı yatırımlar için cazip ortamın daha da iyileştirilmemesi – Faiz baskısı ile tasarruf-yatırım dengesinin yönetilememesi ve tesadüfi gelişmelere bırakılması
Fırsat	**Tehdit**
– Sermaye girişine bağlı olarak likidite bolluğu değerlendirilebilecektir – Düşük enflasyon ve yüksek kura bağlı olarak ihracat artırılabilecektir. – Artan ihracata bağlı olarak dış ticaret açığı azaltılabilir. – Kamu harcamaları ve yatırımlar için kaynak temini (tek seferlik gelirler ve vergiler) söz konusudur – İstihdam açığını kapatabilecek sanayi yatırımları için kaynak temini söz konusudur.	– Yabancı sermayenin çekilmesi durumunda likidite darlığının baş gösterebilecek olması – Merkez Bankası'nın siyasi otorite etkisinde etkinliğini kaybetmesinin getireceği boşluk – Sermayenin hızlı çıkışı karşısında önlem olmaması – Yabancı kaynakların uzun vadeli yatırımlara dönüştürülerek vadesinde kaynak oluşmaması – Dışa bağımlılığın ve piyasa koşullarının etkilerinin göz ardı edilmesi

SONUÇ

İktisat politikaları, ülke ekonomisinin ulaşması arzu edilen noktaya varmasında belirleyici olan en önemli argümanlar olmakla birlikte ekonominin kaderini belirleyici özelliğe de sahiptirler. Bu sebepten, oluşumu sürecinde taşıdığı önem göz önünde tutulması gerektiği gibi bu politikalar oluşturulurken mevcut kaynakların ve olası imkanların da iyi değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin yakın geçmişinde uygulanan politikalara bakıldığında gelişmiş ülkelerden etkilenen yapısı ile sürekli ekonomik sorunlar yaşamış ve bunlara rağmen korumacı politikalar uygulanmasında ve bunların yeterince güçlü koşullar taşımasında eksik kalınmıştır. Nitekim 1970'lerde dünya genelinde yaşanan petrol şoklarının yanı sıra batıda baş gösteren yüksek enflasyonun da etkisiyle dış ticaret hadlerin bozulmuş ve cari işlemler dengesi açıkları giderek artış sergilemiştir. O dönemde uygulanan kur politikaları ile TL'nin değerlenmesinde bir stabilite sağlanamamıştır. Kur dengesinin sağlanması çabalarının getirisi olarak ithalat baskılanmış ve dövize ilişkin kontroller artmıştır. 1980 yılına kadar, tam bir korumacı politika olarak sayılamasa da göreceli biçimde "dışa kapalı ekonomi modeli" uygulanmış ancak buna rağmen küresel krizlerin etkilerinden kurtulamamıştır.

Bu noktada 24 Ocak 1980 kararlarını gelecek dönemlere yansımaları nedeniyle özetlemekte fayda olacaktır. Bu tarihte uygulamaya sokulan iktisat politikalarının yansımaları değerlendirildiğinde;

%32,7 oranında develüasyona gidilerek günlük kur ilanı uygulanmış, devletin ekonomi içerisindeki payı küçültülmeye çalışılmış, tarımsal destekler sınırlandırılış ve sübvansiyonlar kaldırılmış, dış ticaret serbestleştirilmiş ve yabancı sermayenin teşvikine çaba gösterilmiş, nakit akışını sağlamak için kar transferlerinde kolaylıklar sağlanmış ve müteahhitlik faaliyetleri yurtdışında desteklenmiştir. İthalat, kademe kademe libere edilirken ihracatta gümrük muafiyeti, vergi iadesi, düşük faizli krediler gibi teşviklerle desteklenmiştir. Dövize çevrilebilen mevduat uygulaması sonlandırılmış ve döviz alım satımı serbestleştirilmiştir. Diğer taraftan döviz

üzerindeki baskı kaldırılmış, faiz oranları serbestleştirilmekle birlikte reel faiz politikası izlenmiştir. Bunlardan daha önemli olarak fiyat politikasında kontrol ve sınırlamaları ortadan kaldıran bir yaklaşım sergilenmiş ve piyasa fiyatları dikkate alınmıştır. Bu politikalar, ekonomik yapıyı küresel ekonomiye uyumlu hale getirme amaçlı olarak gündeme gelmiş ve bir entegrasyon çabası sergilenmiştir. Bu politikaların sonucunda, dışa açılan ekonomide ihracat 2,9 milyar dolardan 4,7 milyar doları bulmuş, ithalatsa 7,9 milyar USD'den 6,9 milyar USD'ye düşmüştür. "İhracatın ithalatı karşılama oranı" da bu rakamlar doğrultusunda %36,8'den %52,6'ya çıkmıştır. Ancak, ithalat için bir anlamda serbestlik anlamı taşıyan bu yeni zeminin etkileri günümüz ekonomisinde gittikçe açılmış olan bir ithalat ihracat makası olarak kendini göstermektedir. Çeşitli kaynaklardan derlenen bu profil doğrultusunda Türkiye ekonomisinin gereksinimlerini daha somut olarak görmek mümkün olmaktadır.

Ancak uygulanan bu politikalar neticesinde, faiz kaynaklı borç ödemelerindeki artıştan dolayı cari işlemler dengesi açık vermiş ve Kasım 2000 ve takip eden süreçte Şubat 2001 krizlerinde beklentiler tersine dönerek cari açık büyümüştür. Belirlenen para politikasının enflasyon hedefini sağlayamaması neticesinde döviz çıpası uygulamasının kaldırılmasına karar verilerek dalgalı kur sistemine geçilmek durumunda kalınmıştır.

Tüm bu durumlar paralelinde, Türkiye'de uygulanan iktisat politikalarının üretim tabanlı finanstan ziyade yabancı kaynak, tek seferlik gelirler, faiz ve döviz tabanlı bir bakış açısı ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Oysa ki kalkınmakta olan ülkelerde ekonominin korunması gerekliliğinin kalkınmış ekonomilerden örnekle savunulabilir bir yaklaşım olarak kendini göstermektedir. Diğer taraftan faiz ve döviz araçları ile enflasyon hedeflemesinin sağlanması mevcut rezervler ile mümkün olabildiği gibi finans piyasalarının büyüklüğü dikkate alındığında ise bu yöndeki para politikaların küresel finans sistemince speküle edilmesi oldukça kolay olmakta ve dönem dönem de bu durumla karşılaşılmaktadır.

Öte yandan maliye politikalarının tek seferlik gelirlere odaklanması da sürdürülebilir gelirleri göz ardı etmek olarak yorumlanmalıdır. Bir taraftan üretim

sistemleri ve yatırımlar desteklenir ve harcamalarda kısıtlamaya gidilmediği taktirde ekonomi destek bulabilecek ve nicel olarak büyüme eğilimi sergileyebilecektir. Öte yandan, 2015 seçimleri sonrası hükümet politikası olarak bu durumlar gündeme getirilmiş ancak dış ticaret politikasında konjoktürel dalgalanmalardan kaynaklı ciddi sapmalar oluşmuştur. Bu dalgalanmalar ise yine başta ifade edilen korumacı politikaların gerekliliğini bir kere daha gözler önüne sermektedir. Oysaki bu politikalar kriz dönemlerinde siyasi kaygılara bağlı olarak uygulama bulmakta ve sonrasında tekrar dışa açık ve tek seferlik vergilerin ağırlaştırılmış haliyle yeniden uygulama biçimi değişmektedir. Bu da istihdam, fiyat istikrarı, iktisadi büyüme, ödemeler dengesi ve kaynak dağılımını topyekün etkilemektedir.

Netice itibariyle küresel ekonomiler içerisinde Türkiye ekonomisinin yeri ve boyutu düşünüldüğünde, iktisat politikalarının bu perspektifi göz ardı etmeyecek şekilde yapılandırılmasının ve devlet otoritesinin ekonomi üzerindeki etkisinin minimuma indirilerek piyasaların güçlendirilmesi yönünde hareket etmenin zarureti göz ardı edilmemelidir.

- Fiyatlar genel düzeyinde istikrarın sağlanması
- Tam istihdama ulaşılması
- İktisadi büyümenin sağlanması
- Ödemeler dengesinde denkliğin gerçekleştirilmesidir.

KAYNAKÇA

AKÇAY, M. Aslan, Para politikası Araçları, **DPT Uzmanlık Tezi**, Yay. No: 2483, Ankara, 1997.

AKDİŞ Muhammed, **Para Politikalarının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkinliği ve Türkiye**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, No:2, Afyon, 1996.

AKEL Gökçe, "Maliye Politikasının İktisat Politikasındaki Yeri", http://www.aksoy.gen.tr/resources/ Maliyeiktisat.doc Erişim Tarihi: 15.09.2015

AKKAYA Yıldız ve GÜRKAYNAK Refet S. "Cari Açık, Bütçe Dengesi, Finansal İstikrar ve Para Politikası: Heyecanlı Bir Dönemin İzi", **İktisat İşletme ve Finans**, 27(315):93-19, 2012.

ALANTAR Doğan, "Küresel Finansal Kriz: Nedenleri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme" http://www.finanskulup.org.tr, Erişim Tarihi: 11.01.2016

ARDIÇ Oğuzhan ve YILMAZ Pınar, **Para-Banka ve Uluslararası İktisat**, Agon Yayınları, İstanbul, 2006.

AREN Sadun, **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, Savaş Yayınları, Ankara, 1984.

ATAÇ Beyhan, **Maliye Politikası. Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sonuçları**, 2. Baskı. Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Eskişehir, 1991.

ATALAY, Serpil, "Yeni Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye'de Reel Yakınsama," Ankara, **TCMB Uzmanlık Tezi**, 2007.

AYDIN, Ayşe Berfu, Piyasa Yapıcılığı Sistemi, Seçilmiş Ülke Örnekleri ve Türkiye Uygulaması, **TCMB Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2005.

AYYILDIZ Onaran Zahide, "Para Politikasına Yeni Bir Bakış Merkez Bankası Bağımsızlığı," İstanbul, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 1995.

BAŞÇI Erdem ve KARA Hakan, "Finansal İstikrar ve Para Politikası", **TCMB Çalışma Tebliği** 11/08, Ankara, 2011.

BAŞKAYA, Fikret, **Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü**, 5. Bs., İmge Kitabevi, Ankara, 2005.

BAŞOL Koray, **Türkiye Ekonomisi**, Anadolu Matbaası, İzmir, 1992.

BelgeNET, http://www.belgenet.com/eko/enf 2000.html, Erişim Tarihi: 10.03.2016

BERBER Metin, **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, 3. Basım, Derya Kitabevi, Trabzon, 2006.

BİLGE F. Atil, Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrara Yönelik Maliye Politikası Uygulamalarının Etkinliği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, Konya, 2001

BİNAY Şükrü ve KUNTER Kürşat, "Mali Liberalleşme'de Merkez Bankasının Rolü 1980-1997", TCMB Tartışma Tebliği, Aralık

1998 http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/teblig/98/gece2.html. Erişim Tarihi: 14.10.2015

BRANSON William H., **Macro Economic Theory and Policy,** 3. Basım, Harper&Row Publishers, New York, 1989.

BÜYÜKAKIN Tahir ve ERASLAN Cemil, "Enflasyon Hedeflemesi Ve Türkiye'de Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:2, 2004, www.kosbed.kou.edu.tr/sayi2/büyükakın.pdf, Erişi Tarihi: 11.12.2015

CELASUN Merih, "Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finansal Krizler ve Türkiye Örneği 2001", **Doğu-Batı Dergisi**, 17:61-87, 2001.

CHANG Ha-Joon, **Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü**, Çev: Tuba Akıncılar ONMUŞ, 3. Bs., İstanbul, İletişim Yay., 2007.

ÇOLAK, Ömer Faruk, **İktisadın İlkeleri**, Alkım Yayıncılık, Ankara, 1996.

ÇÖRTÜK Orcan, Türkiye IMF İlişkilerinin Hesap Bazında İşleyişi, Ankara, **TCMB Uzmanlık Tezi**, 2006.

DPT 1980'den 1990'a Makroekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler, Ankara, 1990.

DPT ekutup.dpt.gov.tr

DTM, "Reel Ekonomi", 2000, http://www.kalkinma.gov.tr/arsiv/reel_htm, Erişim Tarihi: 14.11.2015

EĞİLMEZ Mahfi, "Yapısal Reformlar Rehberi", 2014, http://www.mahfiegilmez.com/ 2014/03/yapsal-reformlar-rehberi.html, Erişim Tarihi: 10.11.2015

EĞİLMEZ Mahfi, **Makro Ekonomi Türkiye'den Örneklerle**, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul-2010.

EĞİLMEZ Mahfi, 2014'te Uygulanan Ekonomi Politikasının Değerlendirilmesi, http://www.mahfiegilmez.com/2014/12/2014de-uygulanan-ekonomi-politikasnn.html, Erişim Tarihi: 05.01.2016.

EĞİLMEZ, Mahfi ve Kumcu, Ercan, **Ekonomi Politikası,** Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

EĞİLMEZ Mahfi, KUMCU Ercan **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, 15. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul-2011

EKER Aytaç, **Kamusal Maliye**, Doğuş Matbaacılık, Ankara, 1996.

EKER Aytaç, ALTAY Asuman, SAKAL Mustafa, **Maliye Politikası, Teori İlkeler ve Yöntemler**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 2002.

ERÇEL Gazi, "Türkiye'de Para Politikası Uygulaması ve Etkileri", http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1996/kitap6.html, Erişim Tarihi: 14.10.2015

ERÇEL Gazi, Kredi ve Mevduat Faizleri, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt 15, Sayı 3,1978.

ERDOĞAN Emre, 17 Aralık Öncesinde AKP ve Beklentiler", http://www.urbanhobbit.net/pdf /17_aralik_oncesi.pdf, Erişim Tarihi: 14.11.2015

ERDOĞAN Seyfettin, "Alternatif Para Politikası Stratejileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergis**i, 9(1): 34-54, 2005, www.kosbed.kou.edu.tr/sayi9/erdogan.pdf, Erişim Tarihi: 11.12.2015

ERSEL Hasan, "Finansal İstikrarın Sağlanması İçin Nasıl Bir Mekanizma Tasarlanabilir?", **İktisat İşletme ve Finans**, 27 (315):37-49, 2012,

GÖKER Zeliha ve DANE Kutlu, "Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü Ve Post-Keynesyen Çözüm Önerileri", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi** (26) 2013.

GÖRGÜN Sevim, **Maliye Politikası**, Çağlayan Basımevi, İstanbul, 1973.

GÜMÜŞ Erdal, "Üretim ve Maliyetler", Maliye Bölümü Ders Notları, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2011, http://iibf.ogu.edu.tr/erdal/Dosyalar/Dosyalar%20 Yeni/10.pdf, Erişim Tarihi: 07.10.2015

HAN Ercan, **Gelir Dağılımı Adaletine Yönelik Ekonomik Politikalar**, Ankara, Türkiye Kamu-Sen Ar-Ge Merkezi, 2010.

HOBSBAWN E. J, **Sanayi ve İmparatorluk**, Çev: Abdullah ERSOY, Dost Yay., 3. Bs., Ankara, 2005.

İNCEKARA Ahmet, "Türk İktisat Politikalarının Analizi", **Yeni Türkiye Dergisi**, Eylül- Aralık, 5:37-64., 1998,

İŞGÜDEN Tamer, **Makro İktisat**, 2. Basım, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1982.

KALENDEROĞLU Mahmut, **Kamu Maliyesi: Bütçe ve Borçlanma**, 4.Baskı, Agon Bilgi Akademisi Yayınları, İstanbul, 2002.

KARA Hakan ve ORAK Musa, "Enflasyon Hedeflemesi", Ekonomik Tartışmalar Konferansı İstanbul 10 Ekim 2008http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/enfhed kara orak.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2016.

KARASOY, Almila, SAYGILI, Mesut ve YALÇIN, Cihan, Enflasyonun Doğrudan Hedeflenmesi Politikası ve Bazı Ülke Deneyimleri**,** T.C.M.B. Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği, No: 9801, Ankara, 1998,

KARLUK Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi**, Beta yayıncılık, 8.Baskı, İstanbul, 2004.

KARLUK Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi**, 3. Baskı, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1991.

KASIMJANOVA A., **Almanya'nın Ekonomi Politikası**, Kazakistan El-Farabi Milli Devlet Üniversitesi, Ankara, 1999.

KAYTANCI Bengül Gülümser, "Merkez Bankası Para Politikası Tepki Fonksiyonu: Türkiye Uygulaması (1990-2003),"

Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi,** Eskişehir.

KAZGAN, Gülten, **Küreselleşme ve Ulus Devlet: "Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

KESRİYELİ Mehtap, **1980'li Yıllardan Günümüze Para Politikası Gelişmeleri**, TCMB Araştırma Genel Yayın Müdürlüğü, Yayın No: 97/4, Ankara, 1997

KEYDER Nur, **Para-Teori-Politika-Uygulama**, ODTÜ, Ankara, 1998.

KOR, Emine Nida ve KARAÇOR Zeynep, "2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri", **Maliye Dergisi**, Sayı 162, Ocak -Haziran 2012.

KREININ Mordechai E. **International Economics: A Policy Approach,** 7. Basım, The Dryden Press, New York, 1995.

MANİSALI Erol, **İktisada Giriş**, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1991.

OYAN Oğuz, "Kamu Maliyesi ve Politikası," (der. Ahmet Şahinöz), **Türkiye Ekonomisi: Sektörel Analiz**, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, 2001

ÖNDER, Timur, Para Politikası Araçları Amaçları ve Türkiye Uygulaması, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C.M.B. Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs, 2005.

ÖRMECİ Ozan, "Japon Mucizesi" http://ydemokrat.blogspot.com, 14.11.2015

ÖZATAY Fatih, "Para Politikasında Yeni Arayışlar", **İktisat İşletme ve Finans**, 27 (315):20-30, 2012.

ÖZBİLEN Şevki, **Maliye Politikası**, Ezgi Kitapevi, Mart,1999.

ÖZÇELEBİ, Oğuzhan, Türkiye'de İktisat Politikalarının Hedefleri Ve Optimal Politikanın Belirlenmesi (1990-2006 Dönemi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, İstanbul, 2009.

ÖZGÜVEN Ali, "Japon Mucizesi", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**; Ord. Prof. Şükrü BABAN'a Armağan, C. 40, İstanbul, 1984.

ÖZKER A. Niyazi, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Selektif (Tercihli) Kredi Politikalarında Yapısal Uyum ve Sektörel Gelişme", 2008, 10:124-141, http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yead/article /view/5000170394, Erişim Tarihi: 12.03.2016.

ÖZTÜRK Salih ve BİNER Coşkun, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Kurala Dayalı Para Politikasının Etkinliği Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi: Türkiye Örneği", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 9(1), Sivas, 2008

ÖZTÜRK Salih ve ÖZYAKIŞIR Deniz, "Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi", **Mevzuat Dergisi**, 8(95), 2005.

PARASIZ, İlker, **Para Teorisi ve Politikası**, Ezgi kitapevi, Bursa, 2007.

PAYA Merih**,** **Küresel Ortamda İktisat Politikaları**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2013.

PEHLİVAN Osman, **Kamu Maliyesi**, Derya Kitapevi, Trabzon, 1998.

SAMUELSON Paul A. ve NORDHAUS William D., **Economics**, 13. Basım, McGraw-Hill Book Company, Singapore, 1989

SAVAŞ Vural, **Politik İktisat**, Beta Yayınları, İstanbul, 1998

Sayıştay, 2007 Hazine İşlemler Raporu.

SEN Amartya, "The Concept of Development", (Ed. Hollis Chenery ve T. N. Srinivasan), **Handbook of Development Economics**- Volume I içinde (9-26), Amsterdam: Elsevier Science Publishers, 1988.

SEYİDOĞLU Halil, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Güzem Can Yayınları No:20, 15. Baskı, İstanbul, 2003

SLOMAN John, **İktisat Makro**, A. Çakmak (çev.), 1. Basım, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 2004.

ŞAHİN Hüseyin, **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998.

T.C. Başbakanlık Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı, "IMF Niyet Mektubu 9 Aralık 1999", http://www.treasury.gov.tr/duyuru/sb turkce.htm, Erişim Tarihi: 10.03.2016.

T.C.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, "18 Ocak 2002 IMF Niyet Mektubu", http://www.tcmb.gov.tr/ yeni/paraprog/2002/standby2002-2004.pdf, Erişim Tarihi: 13.03.2016 "2001 Para Politikası Raporu 15 Mayıs 2001", http//www.tcmb.gov.tr/yeni/paraprog/para politikasi.html, Erişim Tarihi: 10.03.2016.

TCMB, "2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı Kur ve Para Politikası Uygulaması TCMB Basın Toplantısı Ankara 9 Aralık 1999," http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/ paraprog2/baskanmat5y.html, Erişim Tarihi: 10.03.2016.

TCMB, "2002 Yılında Para ve Kur Politikası Muhtemel Gelişmeler Basın Duyurusu", http//www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/ DUY2002-01.html, Erişim Tarihi: 10.03.2016.

TCMB, "Para Politikası Raporu Kasım 2001", http://www.tcmb.gov.tr/research/parapol/ppr-kasim2001.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2016.

TCMB, "TCMB Yıllık Rapor 2000 Para Politikası ve Piyasalar III," http://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/00turkce/bolum III2000.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2016.

TCMB, "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", http//www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko program/program.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2016.

TMMOB Ülke Örnekleri İle Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri, Ankara, 2007.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, "2 Nisan 2004 IMF Niyet Mektubu", http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2004/niyet020404/loi.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2016.

TÜSİAD Dünya Sanayiinde Dinamik Güç; Japonya, 1973.

UÇAR Deniz ve DOĞRU Ahmet Ö.,"CBS Projelerinin Stratejik Planlaması ve SWOT Analizinin Yeri", TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Ankara, 2005, http://web.itu.edu.tr/~dogruahm/D%20Ucar_CBS%20_Projelerinin%_20Stratejik%20Planlamasi%20Ve%20Swot%20Analizinin%20Yeri.pdf, Erişim Tarihi: 14.11.2015

URAS T. Güngör, **Ekonomide Özal'lı Yıllar (1980-1990)**, AFA Yayınları, İstanbul

UYSAL Yaşar, "Türkiye'nin Alternatif Kalkınma Stratejisi Sorunu Üzerine Bir Genel Denge Çalışması", **İ.Ü. Mecmuası**, Sayı: 290, İstanbul, 1999.

ÜNSAL Erdal M., **Makro İktisat**, 6. Basım, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2005

ÜNSAL Hilmi, "Kamu Finansman Aracı Olarak Dış Borçlanma ve 1994 Sonrası Türkiye Uygulaması," **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı 19, 2004.

YENAL Oktay, "İktisat Piyasası ve Plan" , İktisat Piyasası Üzerinde İncelemeler, **Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekonomi Dizisi**:29, Ankara, Eylül 1999.

YILDIRIM Kemal ve KARAMAN Doğan, **Makroekonomi**, Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı, Yay. No: 145, Eskişehir, 2003.

YUMUŞAK İbrahim G. ve BİLEN Mahmut, Gelir Dağılımı Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme,

http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr2/igy_bilen.doc., Erişim Tarihi: 14.10.2015

ZEYTİNOĞLU Erol, **Ekonomik Sistemler**, 2. Baskı, Marmara Ünv. İİBF Yayını, İstanbul, 1985